

KARYS

1978
RUGSĖJIS-SEPTEMBER
Nr. 7

KARYS

1978
Nr. 7 (1544)

Redaktorius
ZIGMAS RAULINAITIS

Administratorius
LEONAS BILERIS

Redaktoriaus pavaduotojas
JONAS RŪTENIS

Atskirus skyrius redaguoja:
S. KAUNELIENĖ
"TREMTIES TRIMITAS"

BALYS BRAZDŽIONIS
"Lietuviai Kariai Laisvajame
Pasaulyje"

BRONIUS BALČIŪNAS
"Karinės Žinios"
Leidžia:
L.V.S. RAMOVĖ N.Y. SKYRIUS

TURINYS

Antkapis Leonui Sapiegai šv. Mykolo bažn., Vilniuje	viršelis
A. Budreckis — Kelias į Valkininkus — Lietuvos didikų sutemos	265
B. Balčiūnas — "Pionieriai" keliauja į erdves	271
A. Kenstavičius — Apie Mažeikių apskr. sukilėlių veiksmus	278
E. Jasiūnas — Paskutinės Dariaus-Girėno laidotuvės	280
Petras Būtėnas — Gyvena "gyvenimas"	283
J. Gediminėnas — Netikrovės debesis	287
S. Varanka — Lenkų praeities intrygos	291
TREMTIES TRIMITAS	293
S. Jakubickas — Šauliškos idėjos keliu	293
Kuopų kronika	297
KARINĖS ŽINIOS	300
MŪŠŲ SPAUDOJE PASIŽVALGIUS	302
KRONIKA	304

ATSTOVAI:

Baltimore — M. ŠIMKUS, Chicago — K. JUŠKAITIS, Los Angeles — O. ŽADVYDAS, Australia — V. ŠALKŪNAS

JUNGTINĖSE AMERIKOS

VALSTYBĖSE

BOSTON, MA — S. J. Minkus
CHICAGO, IL — "Gifts International",
"Parama", Baly's Radio & Television
CLEVELAND, OH — F. Eidimtas
DETROIT, MI — V. Čižauskas (Šv.
Antano Parapijos Spaudos Kioskas),
V. Perminas
OMAHA, NB — Pr. Kovas
WATERBURY, CT — "Spauda"
WOODHAVEN, NY — "Romuva"

PLATINTOJAI

KANADOJE

TORONTO, ONT. — V.A. Aušrotas, P.
Misevičius, Aug. Kuolas

ANGLIJOJE

"Dainora" — 14 Priory Road, Kew, Sur-
rey; TW9 3DF. Tel. 01-940 6377

V. VOKIETIJOJE

Juozas Nevulis, 6793 Bruchmuehlbach-
Miesau 2 Bahnhofstr. 1.

AUSTRALIJOJE

S. Slavickas, 22 Slevin St., No. Geelong,
3215, Vic.
W. Paluk, 1 Brentnall Ave., Blair Athol
5084, SA
S. Pačėsa, 13 Orchid Road, Guildford,
NSW, 2161

Prenumerata JAV-bėse ir užsienyje: metams U.S. \$10.00, pusmečiui U.S. \$5.00, atskiro nr. U.S. \$1.50

Pinigus siųsti šiuo adresu: KARYS 341 Highland Blvd., Brooklyn, N.Y. 11207, USA

KARYS, magazine for the veterans of Lithuanian descent and for Lithuanians in the wide world

Published monthly except July and August by "KARYS" — 341 Highland Blvd., Brooklyn, N. Y. 11207, USA

Subscription U.S. \$10.00 per year. Single copy U.S. \$1.50 — Second Class Postage Paid at Brooklyn, N.Y. Publication No. 291500

Isteigtas Lietuvoje 1919—
Nepriklausomybės kovų—
metais

KARYS

Atgaivintas Jungtinėse
Amerikos Valstybėse 1950
metais

PASAULIO LIETUVIŲ KARIŲ - VETERANŲ MĖNESINIS ŽURNALAS

Nr. 7 (1544)

RUGPIŪTIS - RUGSĖJIS - SEPTEMBER

1978

KELIAS Į VALKININKUS — LIETUVOS DIDIKŲ SUTEMOS

ALGIRDAS BUDRECKIS

SAPIEGA:

*Aš hetmonas didysis Lietuvos
Ir Vilniaus vaivada. Man to gana
Su Lietuva suaugau. So jos giriom,
Su jos laukais. Suaugau su žmonėm.
Manęs nuo jų be skausmo neatskirtum.*

MARYSIENKA:

Ką reiškia Lietuva prieš Prancūziją?

SAPIEGA:

*Kaip kam. Prancūziam — nieko. Mum lietuviom —
Daugiau neg šimtas Prancūzijų. Viskas.*

(Iš Balio Sruogos "Kazimieras Sapiega")

Septynioliktojo amžiaus pabaigoje kaikurie Lietuvos didikai ir daugelis smulkių bajorų nepkentė didikų Sapiegų galybės. Jų neapykanta pakrypo nesveiku keliu; nepaisant žalos Lietuvos valstybingumui ir kultūriniam savarankiškumui, jie dėjo visas pastangas sužlugdyti Sapiegų hegemoniją Lietuvoje. Jų veiksmų pasėkos buvo diduomenės žlugimas ir politinės galios susmulėjimas. Galiūnų despotizmą iškeitė į bajoriškas aistras ir kaprizus. Bet veiksmai sukosi aplink vieną asmenį, Lietuvos didįjį etmoną Kazimierą Sapiegą.

Sapiegos buvo labai įsigalėję Lietuvos valstybiniame gyvenime ir kiti didikai kurstė bajorus prieš juos.

1. KAZIMIERO SAPIEGOS "VALDŽIA"

Sapiegų šeima tapo galinga karaliaus ir DLK Jono Sobieskio (1674-96 m.) laikais. Norėdamas nustelbti didikų Pacų įtaką Lietuvoje, Jonas Sobieskis kėlė Sapiegas. Karalius pirma atkreipė dėmesį į Benediktą, buv. etmono Povilo sūnų. Šis didikas palaipsniui kopė į aukščiausias didžio-

sios Kunigaikštijos vietas: 1664 m. jis buvo kiemo paiždininkis. 1674 m. Benediktas, būdamas elekcinio seimo maršalka, prisidėjo prie Jono Sobieskio išrinkimo valdovu. 1676 m. už dalyvavimą turkų kare, jis gavo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos paiždininkio (iždininko) pareigas. Jis buvo visos Sapiegų šeimos šulas ir patarėjas.

Tačiau, didžiausią įtaką Lietuvos gyvenime įgijo jo brolis Kazimieras Povilas Jonas (1637-1720). Gerai išsilavinęs Vakarų Europoje, Kazimieras tapogi užiminėjo svarbias pareigavietes Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje. 1676 m. jis buvo paskirtas Lietuvos lauko etmonu,¹ o nuo 1682 m. balandžio mėn. — didžiuoju etmonu ir Vilniaus vaivada. Be to, į etmono Kazimiero Sapiegos globą pateko ir, vyriškojoje linijoje išmirusių, biržiečių Radvilų šakos dvarai. Tapęs didžiuoju etmonu ir Vilniaus vaivada, Kazimieras buvo tartum nevainikuotas Lietuvos karalius.

Kaip Pacai anksčiau, įsigalėję Sapiegos ėmė šeiminkauti Lietuvoje, nepaisydami kitų didikų, kurie Sapiegų suvaldyti negalėjo, nes didžiojo etmono rankose buvo Lietuvos kariuomenė, o brolio Benedikto Lietuvos paiždininkio žinioje — visos valstybės pajamos. Seimuose, būdami aukšti senatoriai, jie taip pat ėjo prieš karaliaus pasiūlymus, kovojo su jo pastangomis palikti sostą sūnui Jokūbui. Benediktas veikė kartu su broliu Kazimieru prieš karalių ir lenkus. Užtat lenkų istorikai juos apšaukė Lietuvos separatistais.

Didysis etmonas Sapiega taip pat nenorėjo klausyti karaliaus ir karuose. 1683 m. karalius Sobieskis nuvedė savo kariuomenę Vokietijos imperatoriui gelbėti. Ties Viena įvyko didelis mūšis, kurį turkai pralaimėjo ir daugiau nebesiveržė

Europon. Vykstant vaduoti Vienos, Sapiega su Lietuvos kariuomene nesiskubino. Kai įvyko garsumas mūšis ties Viena ir viziras Kara Mustafa buvo sumuštas, Lietuvos kariuomenė dar žygiavo per Vengriją ir atvyko tik po Vienos laimėjimo. Grįžtant namo Sapiegos kariuomenė pridarė daug nuostolių vengrams ir lenkams.

Po Vienos mūšio Sobieskis norėjo siųsti Sapiegą ir toliau kovoti su turkais, bet nepasitarė tuo reikalu, nei su Lenkijos, nei su Lietuvos etmonais ir sušaukė seimą ne Gardine, kaip pagal eilę turėjo sušaukti, bet Varšuvoje. Tada įsižeidę lietuviai su Sapiegomis priešaky ir pagrasino karaliui Lietuvą atskirti nuo Lenkijos. 1684 m. Benediktas Sapiega net prisidėjo prie sąmokslininkų, norėjusių pašalinti Sobieskį, jo vietoj pakviečiant Lotaringijos kunigaikštį. Jis siekė nutraukti sąjungą su Prancūzija ir ieškojo Prūsų kurfiursto Fridriko Vilhelmo paramos. Lenkams ir karaliui nusileidus, Varšuvoje susirinkęs seimas buvo pavadintas "Gardino seimu", o visvien, etmonas Sapiega užuot reikalaujamų karui su turkais 12,000 karių, tedavė vos 2,000.

Nors ir turėjo daug dvarų visoje Lietuvoje, Sapiegos tačiau buvo gobšūs ir įsimaišė į bylą dėl Biržų Radvilų Boguslovo palikimo ir jo dukteris Liudvikos Karolinos rankos. Jie užkirto kelią į vestuves karaliaus sūnui Jokūbui ir nukreipė vedybas į kunigaikščius Neuburgus, kurie paskyrė Kazimierą Sapiegą žmonos dvarų globotoju. Už tai Kazimieras kasmet gaudavo 40,000 auksinų. Nesvyžiaus Radvilai, ypač būsimasis kancleris Domininkas Radvilas, pykosi su etmonu.

2. DIDŽIOJO ETMONO PUIKYBĖ

Kiek didysis etmonas nesiskaitė su karalium, galima matyti iš 1688 m. Gardino seimo atidarymo. Karalius Jonas Sobieskis, norėdamas, kad bajorija priprastų jo sūnų Jokūbą laikyti karaliaus pavaduotoju ir įpėdiniu, jam pavesdavo kariuomenės vadovybę, duodavo atlikti kitokių valstybinių darbų ir visuose iškilminguose aktuose laikydavo jį greta savęs. Seimų atidarymo metu, jis taip pat pasisodindavo sūnų šalia savęs. Ir Gardino seimui prasidėjus, karaliui įeinant į salę, etmonas Sapiega, pamatęs šalia sosto krėslą sūnui, nuspyrė jį koja į šalį, tardamas: "Greta karaliaus pritinka stovėti, o ne sėdėti".² Karalius galingajam Sapiegai nieko negalėjo padaryti ir buvo priverstas pajuoktą sūnų išsiųsti iš Gardino.

Kai 1690 m. seimas rinkosi Varšuvoje, Sobieskis iš pilies lango stebėjęs etmoną Sapiegą besikeliantį per Vislą su labai gausiu būriu dvariškių ir didele asmens sargyba, tarė: "Toks pa-

radas kaip karaliui per mažas, bet kaip ponui Sapiegai — per didelis!"³

Sobieskis buvo kilęs iš Liublino vaivadijos lenkų bajorų. Jo tėvas Jokūbas ir dėdė Marekas pasižymėjo kaip kariškiai. Pats Jonas irgi buvo kariškis, gavęs Lenkijos didžiojo etmono buožę 1668 m. Tad savo kilme jis nebuvo nė kiek kilmingesnis už Kazimierą Sapiegą. Turbūt Sapiega karaliaus taip nekenė, kadangi jis savo karjera ir būdu buvo labai į jį panašus. Sobieskis irgi nekenė Sapiegos. Sapiega kivrčijo si ir su karaliene, prancūze, Sobieskio "Marysienka" vadinama, kuri vyrui mirus, taikėsi ištekti už našlio Kazimiero Sapiegos, bet šis jos nepaisė, nors ji buvo karalienė ir įtakinga Prancūzų karaliaus Liudviko XIV agentė.

Nežiūrint to, Marysienka Sobieskienė ištekino savo giminaitę Mariją de Bethune 1691 m. už Sapiegos sūnaus Aleksandro Povilo.

Sapiegų panegirikų Kazimieras buvo vaizduojamas šviesus, atviro būdo, rimtas, griežtas priešams, o rūpestingas ir švelnus saviesiems, o politinių priešų buvo apšauktas nenuorama, despotu, garbėtroška ir intrigantu. Jo amžininkai, ypač lenkų veikėjai, galvojo, kad jis siekė nutraukti Lietuvos-Lenkijos uniją, pats norėdamas užsidėti didžiojo Lietuvos kunigaikščio mitrą, arba net karaliaus vainiką. Lenkų istorikai jį laiko unijos išdaviku ir separatistu. Net toks objektyvus Lietuvos istorikas, kaip Adolfas Šapoka buvo nelabai kokios nuomonės apie Kazimierą Sapiegą. Kritikuodamas Balio Sruogos dramos veikėjo Kazimiero Sapiegos istoriškumą, A. Šapoka rašė:⁴

Narbuto įtakoje Sruogos Sapiega išeina lietuvių patriotų, nors iš tikrųjų tai buvo eilinis magnatas, didelis savanaudis, ne vieną kartą mokėjęs gražiai kalbėti už svetimus pinigus, despotiškas, lygiai kaip visi magnatai, niekinęs smulkiuosius bajorus, savo galią prieš karalių rodęs ne vedamas kokio valstybinio intereso ar idėjos, bet iš didybės... Prielaida, kad Sapiega taikė į sostą istoriškai yra visiškai netikra... Sapiegos niekada nebuvo tokie galingi, kad būtų galėję galvoti apie sostą. Jie juk buvo naujokai didžiūnų tarpe, tik naujai iškilusi šeima.

Tenka nesutikti su visais prof. Šapokos išvedžiojimais; kad jie buvo nemažiau despotiški už Radvilus, Oginskius, Vyšnioveckius tai tiesa, bet Sapiegos nebuvo naujokai didikai. Juk, jau šimtą metų anksčiau Leonas Sapiega buvo Lietuvos kancleris. Jei Sapiegos būtų buvę eiliniai magnatai-didikai, tai nebūtų buvę tokių bajorų visuotinių bruzdėjimų prieš juos. Tiesa, nei Kazimieras, nei Benediktas Sapiegos nesitaikė į karaliaus sostą, tačiau jie Lietuvos ir savo interesus (kurie, jų manymu, buvo vienodi) gynė

prieš karalių Joną Sobieskį. O galingi jie buvo: Benediktas Sapiega per savo tarpininkus sugebėjo nutraukti 1693 ir 1695 m. Respublikos seimus.

GINČAS SU VYSKUPU

Nepatenkinti Sapiegų sauvaliavimu, grupė Lietuvos didikų stengėsi kuo įmanydami Sapiegoms pakenkti. Karalienės Marysienkos paskatinimas, Vilniaus vyskupas Konstantas Bžostovskis pirmasis pasiryžo Lietuvoje atvirai stoti į kovą prieš Sapiegas. Norėdamas jį pagąsdinti, didysis etmonas pastatė vyskupo dvaruose kariuomenės dalinius žiemoti. Dėl to prasidėjo ilgai užtrukusi byla, kuri net pasiekė popiežių, nes bažnytiniai dvarai turėjo būti laisvi nuo kariuomenės laikymo prievolės.⁵ 1694 m. vyskupas Bžostovskis ekskomunikavo Sapiegą, bet šis buvo tiek įtakingas, kad mažai kas kreipė dėmesį į tą ekskomuniką ir toliau palaikė ryšius su etmonu. Net Vilniaus vienuolynai, gyvenę iš Sapiegų au-

kų, nepakluso vyskupo ir laikė pamaldas etmonui Sapiegai dalyvaujant!

Vyskupas Bžostovskis ir kiti Sapiegų priešai pradėjo agitaciją prieš etmoną visoje Lietuvoje. Bajorų seimeliai darėsi triukšmingesni ir jau 1696 m. priešdavo prie muštynių tarp Sapiegų rėmėjų ir jų priešų. Kristupas Zaviša savo dienoraštyje duoda mums tokio triukšmingo seimelio vaizdelį iš 1697 m., būtent:⁶

Grabnyčios seimas (Raseinių seimelis) Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės išdo valdytojui Sapiegai pirmininkaujant, praėjo triukšmingai. Pavyzdžiui, p. Narkevičiui ižeidus p. Kryšpinų šeimos garbę ir greit po to norėjus viešai atsiprašyti bei atšaukti, šlėktos ne tik neleido jam kalbėti, bet tuojau užrėkė griebėsi kardų; išdo valdytojas tada išvedė jį į zakristiją, nes seimelis vyko bažnyčioje. Tačiau (šlėktos) zakristiją atplėšė ir Narkevičių sukapojo į gabalus. Toks tat atpildas tiems, kurie kėsinaisi į garbę, kilnumą ir kilmę.

Nekartą seimeliuose triukšmaujančius bajorus

J. Merševskis (1825-1883) — Vilnius nuo Tauro kalno, 1872 m.

Sapiegos kariuomenė suvaldydavo. Tas dar labiau pykino bajorus.

4. KARALIAUS ELEKCIJA

Kai 1696 m. mirė karalius Sobieskis, tai Žemaičiuose ir Lietuvos rytuose (Polocko, Vitebsko ir Minsko srityse) prasidėjo atviras judėjimas prieš Sapiegas. Grigalius Antanas Oginskis, Liudvikas Konstantas Pociėjus ir kiti didikai, suorganizavę bajorų ginkluotus būrius, pradėjo naikinti Sapiegų dvarus Minsko, Vitebsko ir Polocko vaivadijose. Bajorai būrėsi į konfederacijas. Bet etmono atsiūsta kariuomenė juos išsklaidė.

Norėdamas sustiprinti savo įtaką elekciniame seime, etmonas susitaikė su Vilniaus vyskupu. Bžostovskis atšaukė ekskomuniką, o etmonas išvedė kariuomenės dalinius iš bažnytinių dvarų.

1697 m. karaliaus elekcija buvo ypatingai nešvanki savo intrigomis. Atsirado net 18 kandidatų į karaliaus sostą. Gavę 100,000 talerių kyšio, Sapiegos palaikė Prancūzijos kandidatą princą de Conti. Jų priešai palaikė Saksonijos kurfiurstą Fridriką Augustą. Kai po Augusto išrinkimo didysis etmonas Sapiega ruošėsi su visa lietuvių kariuomene eiti prie Dancigo padėti princui de Conti, jo priešas Grigalius Oginskis su draugais, A. K. Kryšpinu, Zaranka, L. Pociėjum, M. K. Katilu ir kitais, stengėsi patraukti savo pusėn dalį Lietuvos kariuomenės. Lietuvos Brastos konfederacijon subūrę bajoriją jie naikino Sapiegų dvarus Žemaitijoje. Tačiau, tuo tarpu, Sapiegos perėjo naujo karaliaus Augusto II pusėn ir išreikalavo iš jo raštą, kuriuo buvo įsakoma Oginskiui ir jo draugams nurimti ir išsiskirstyti.

Augustas II iš pradžių į nesantaiką Lietuvoje žiūrėjo pro pirštus. bet norėdamas patraukti į save galinguosius Sapiegas, paskelbė manifestą, kuriame tarp kitko rašoma:⁷

Nustebę ir apgailėstaudami gauname žinių, kad Jūsų Mylistos nežinia kodėl ir nežinia kieno įgalioti ar įsakyti telkiate ginkluotus būrius, naikinate savo kraštą ir jo gyventojus įvarote į skurdą... Todėl, pageidaujame ir įsakome, kad suvyniotumėt savo neteisėtų veiksmų vėliavą ir... pasiduotumėt didžiojo etmono valdžiai... o susirinkę bajorai tegrįžta į savo namus.

Apsukrus Saksų karalius tą raštą davė nenuoširdžiai: Sapiegų galybės sunaikinimas jam buvo pageidaujamas. Todėl, sužinojęs tikrąjį karaliaus norą, Oginskis vėl atnaujino savo žygius prieš Sapiegas. Žemaičiuose ir Guduose naikino Sapiegų turėtą. Kol didysis etmonas turėjo savo rankose Lietuvos kariuomenę, jam pavykdavo sutramdyti bajorų būrius. Bet jie vis atsirasdavo kitose vietose ir siausdavo toliau.⁸

5. COAEQUATIO IURIUM

Kaltindama Sapiegas sauvalia, bajorija reikalavo net atimti iš jų visą valdžią, visus urėdus. Kai kuriais atžvilgiais Lietuvos valdžios bruožai skyrėsi nuo Lenkijos. Kai kurių Lietuvos pareigūnų teisės buvo platesnės už Lenkijos pareigūnų teises. Pvz., Lietuvos didysis etmonas galėjo laikyti kariuomenę, kur norėjo, o Lenkijoje jis turėjo ją laikyti tiktai nurodytose srityse. Lietuvos paįždininkis visas krašto pajamas paįmdavo į savo rankas, o Lenkijoje pajamos buvo laikomos pavietų kasose, iš kur jas etmonas paįmdavo kariuomenės reikalams. Be to, Lenkijos etmonas tik tam tikru seimo nutarimu tegalėdavo gauti tuos pinigus. Toliau, Lietuvoje joks teismo sprendimas nubausti ką nors infamija ar banicija (visų teisių atėmimu, ar ištrėmimu) tol negaliojo, kol jį patvirtindavo Lietuvos kancleris. Lenkijoje šito nereikėjo.⁹

Sapiegų priešai ėmė reikalauti susiaurinti jų urėdų, kurie buvo Sapiegų, teises, būtent: didžiojo etmono ir paįždininkio. Buvo paleistas šūkis suvaržyti etmono teisę iš vienos vietos į kitą kilnoti kariuomenę ir suvaržyti paįždininkio teisę savo nuožiūra valdyti pinigus. Ta pačia proga, dar buvo reikalaujama susiaurinti kanclerio teises, atimant iš jo teismo sprendimų priežiūrą. Visa tai ėjo Lietuvos ir Lenkijos teisių sulyginimo šūkiu, nes "tuo buvo norima suvienodinti Lietuvos ir Lenkijos urėdų teises". Kanclerį šitas teisių susiaurinimas ne taip skaudžiai liėdė. Juo tada buvo Sapiegų priešas Domininkas Mikalojus Radvilas (1690-1697 m.), kuris sutiko atsakyti savo prerogatyvų, kad tik būtų suvaržyti Sapiegos. Kancleriui Radvilui nesipriešinant, vieni Sapiegos nepajėgė apginti urėdų ir *Coeaequatio iurium* įstatymas buvo priimtas 1697 m. elekciniame seime. Tas įstatymas padarė daug žalos lietuvių kultūrai. Mat, įstatyme buvo dar pasakyta, kad visi Lietuvos teismų sprendimai turi būti rašomi nebe senąja kanceliarine bažnytine slavų kalba, bet lenkų kalba. To išdava — visi dokumentai ir metrikacija privalėjo būti vedama lenkiškai. Lenkų kalba tapo Lietuvos valstybine kalba ir tuo sparčiau varė bajorijos sulenkinimą ir sulenkėjimą.

Tačiau Sapiegos, nenorėdami išsižadėti savo galybės, nė neketino laikytis šio įstatymo. Taip, antai, seimas paskyrė kariuomenei stovyklas Gardino, Alytaus ir Pinsko apylinkėse, bet Kazimieras Sapiega ją laikė visame krašte. Paįždininkis Benediktas Sapiega taip pat reikalavo, kad mokesčių rinkėjai ir toliau pinigus teiktų jam pačiam. Todėl Sapiegų priešams buvo dar daugiau

pagrindo kelti prieš juos bajoriją, kad šie saualiauja.¹⁰

6. VILNIAUS KONFEDERACIJA

1698 m. balandžio mėn. seimui iširus, karalius bandė tarpininkauti tarp Sapiegų ir bajorijos, bet nieko neišėjo. Vėl subruzdavo prieš jį visi jo priešai, Lietuvos vėliavininkas (karužas) Grigalius Antanas Oginskis, Žemaičių karužas Zaranka, Vitebsko kaštelionas Mykolas Kazimieras Katilas (Kociel) ir Lietuvos Brastos pakamaris Liudvikas Pociėjus. Jiems nebuvo sunku sukurstyti bajorus, nes pasipriešinimas Sapiegos dabar įgijo teisinį pagrindą. 1698 m. Sapiegų priešai sudarė Vilniaus konfederaciją. Konfederatai priėmė prieš Sapiegas nukreiptą nutarimą. Nors tik dalis bajorų dalyvavo konfederacijoje, tačiau jie kalbėjo visos Lietuvos vardu.¹¹

Vilniaus konfederacijos kariniu vadu buvo išrinktas M. K. Katilas. Kitų vaivadijų bajorai taip pat buvo raginami burtis į konfederacijas. Delegatai, G. Oginskis ir L. Pociėjus, nuvyko į Varšuvą. Pakeliui Oginskis buvo sapiegiškių peršautas. Sapiegą šmeižiančius atsišaukimus bajorai skleidė po visą kraštą. Etmonas Sapiega, iš savo pusės, skelbė visai kariuomenei, trimitų ir būgnų garsais palydint, kad Oginskio šmeižtai neturi jokio pagrindo.

Lenkijos karalius Augustas II, Sapiegų ir jų priešų ginče, ėmėsi dviveidės politikos. Oficialiu raštu buvo įsakyta Oginskiui ir jo draugams nurimti ir bajorų pajėgoms išsiskirstyti, tačiau, šie pajuto Augusto rašto nenuoširdumą ir nepakluso, susekė tikrąjį karaliaus norą. Augustas II ketino pats valdyti Lietuvą ir čia įvesti absoliutinę valdžią, kai tik Sapiegų galia bus palaužta ir Lietuva bus nuvarginta vidaus karo.¹²

Visoje Lietuvoje užvirė maištas: Zaranka šaukė žemaičių bajorus su ginklu rinktis Raseiniuose prieš Sapiegas. Sapiegos kariuomenė Kaune demonstratyviai rodė savo palankumą didžiajam etmonui. Įvyko ginkluotų susidūrimų, kuriuose pasitaikė sužeistų ir užmuštų. Grigalius Oginskis veikė Šiauliuose, Tryškiuose, Šeduvoje, iš kur skelbė atsišaukimus visai Lietuvai, kviedamas bajorus prie konfederacijos. Jis puolė Anykščius ir ginklu paėmė miestelį, taip pat paėmė ir Skudą, kurio nusigandę gyventojai bėgo į Prūsus ir į Kuršą. Oginskis žygiavo Tauragės link, paskui pasuko į Veliuoną ir Jurbarką. Visur nukentėjo Sapiegų dvarai, nes iš jų valstiečių buvo imamos kontribucijos.¹³

Sapiegiškiai savo ruožtu plėšė neprietelių dvarus. Abiejų pusių kariuomenės susitiko prie Kauno. Oginskis, priverstas trauktis link Kėdai-

Karalius Jonas III Sobieskis

Karalius Augustas II Stiprusis

nių, vėl grįžo į Kauną ir pagaliau sustojo ties Rumšiškėm. Užkirsti konfederatams kelią į sostinę, etmonas pasiuntė iš Vilniaus savo sūnų Mykolą, jau patyrusį Vokietijos imperatoriaus tarnyboje jauną generolą. Oginskis jau buvo išrikiavęs savo kariauną kautynėms, bet jaunasis žirgininkas Sapiega paveikė dalį priešininkų ir jie išsiskirstė. Tačiau, Katilas su Zaranka vis bruzdėjo, o Grigalius Oginskis buvo išrinktas Žemaičių seniūnu. Mykolas Sapiega susitiko su Oginskio šalininkų kariuomene ties Veliuona ir privertė ją trauktis Jurbarko link. Čia įsiliepsnojo kautynės, kuriose žuvo apie 200 žmonių. Visi jie buvo palaidoti bendruose kapuose prie Nemuno.¹⁴

Maždaug Jurbarko kautynių metu, liepos 27 d., buvo pasirašytos taikos paliaubos.

Sapiegos išblaškius savo priešus, į jų rankas pateko vienas iš žymiausių kurstytojų, Karolis Bialozaras. Etmono įsakymu jis buvo sušaudytas. Tada jo brolis Krištupas, Vilniaus kapitulos kanauninkas ir kancleris, prisiekė karšysiąs už tai Sapiegoms ir ėmė veikti, kaip aršiausias priešas. Jis tuoj nuvyko pas Augustą II, prašydamas įvesti į Lietuvą saksų kariuomenę. Sapiegoms apšmeižti jis rašinėjo raštus net Lenkijos senatoriams, reikalaujamas Sapiegas pašalinti nuo urėdų ir jų turtus atimti.¹⁵

1698 m. liepos 14 d. etmono sūnus, Aleksandras Povilas Sapiega, buvo karaliaus pakeltas į Lietuvos didžiuosius maršalkas.

Tačiau, Vilniaus konfederacija nesilaikė taikos sąlygų, pareikšdami protestą. 1698 m. rugpiučio 14 d. ties Vilniūm susirinkę konfederatai vėl pasmerkė Sapiegas, išsirinko savo regimentorium Mykolą Katilą ir paskelbė, kad visa bajorija susirinktų prie Gardino spalio 15 d.¹⁶

Kadangi etmonas Sapiega su Lietuvos kariuomene tuo metu buvo išvykęs į karą Padolėje, tai bajorams susitelkus spalio 15 d. nebūtų buvę su kuo kariauti. Tad atskiru Katilo universalu Lietuvos bajorijai buvo pranešta tuo tarpu dar nesirinkti, bet būti pasiruošusiais. Bet kai tik atėjo žinia, kad etmonas su kariuomene jau grįžta, Katilas paskelbė naujus universalus spalio 6 d. Pagal juos turėjo įvykti pavietų seimeliai, o bajorijai susirinkti su ginklais prie Gardino buvo paskirta lapkričio 12 d.¹⁷

7. SUSITIKIMAS GARDINE

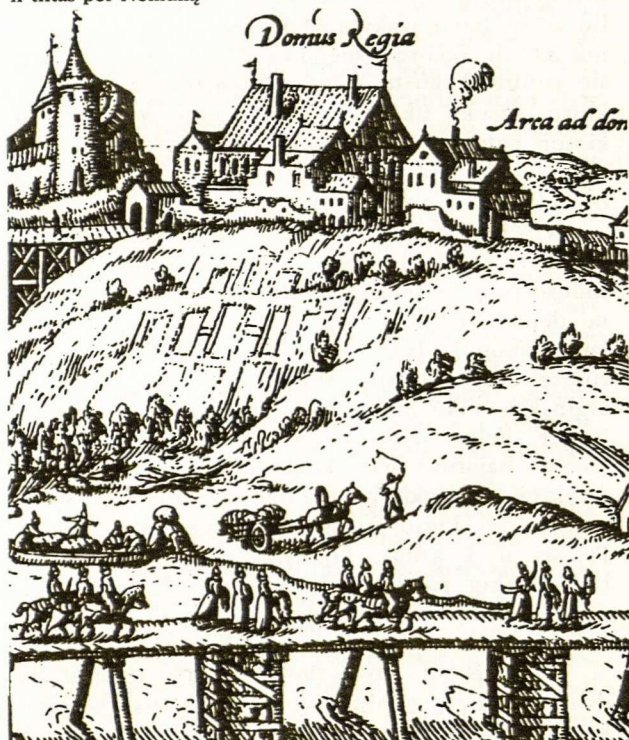
Pagaliau ties Kamionka susirinko šiek tiek ginkluotų bajorų iš visų Lietuvos pavietų. Kai 1698 m. pabaigoje etmonas Sapiega su Lietuvos kariuomene grįžo iš Turkų karo, netoli Gar-

dino Vilniaus konfederacijos sukviesti bei susitelkę bajorai pastojo jam kelią. Sapiegos jėgos buvo didesnės, bet kautynės neįvyko, nes čia pat atžygiavo ir Augusto II į Lietuvą pasiūsta saksų kariuomenė.

Mat, pasirašęs taiką su turkais, Augustas II nenorėjo paleisti savo saksų kariuomenę. Augustui užtat buvo geras pretekstas siųsti Saksonijos kariuomenę į Lietuvą. Jis lenkų senatoriams aiškinosi, jog norįs sutvarkyti Lietuvą, kur etmonui Sapiegai grįžus iš karo su turkais, susirinkusi bajorija ruošiasi pradėti su juo vidaus karą.

Augusto II pavestas, saksų generolas Jokūbas Heinrichas Flemingas (1667-1728) pasidarė tarpininku tarp bajorijos ir Sapiegų. Sapiegų pusė buvo tvirtesnė. Tačiau karalius nenorėjo leisti jiems nugalėti bajorus, nes jisai norėjo, sutramdęs Sapiegas, patsai valdyti Lietuvą. Todėl generolas Flemingas palaikė bajorijos pusę ir privertė Sapiegas padaryti sau nenaudingą taiką. Po ilgo vilkinimo, 1698 m. gruodžio 19 d. prasidėjo formalios derybos. Antrą derybų dieną buvo pasirašytos vadinamos *Gardino paliaubos*. Etmonas pasižadėjo dalį kariuomenės paleisti, o

Gardinas (iš Brauno 1574 m. atlaso), karaliaus rūmai, pilis ir tiltas per Nemuną

“PIONIERIAI” KELIAUJA Į ERDVES

B. BALČIŪNAS

Š.m. vasario mėn. “Karyje” (Nr. 2), straipsnyje “Po erdves pasižvalgius” paminėti erdvėlaiviai “Pioneer”, kurie atliko pirmus bandymus iškeliauti toliau planetos Marso, tyrinėjimui išorinių — didžiųjų planetų ir toliau, iš saulės sistemos, erdvėn — link žvaigždžių. Abu erdvėlaiviai davė eilę labai vertingų žinių, kurios naudojamos jų pasekėjū, “Voyager”, skridimams, taip pat moksliniams ir galimiems kariniams reikalams.

Pirmuoju išskrido “Pioneer” 10, 1972 m. kovo 2 d. 20:49 val., link saulės planetos Jupiterio. “Atlas Centaur” raketa stūmė erdvėlaivį 17 minučių, iki “Pioneer” 10 pasiekė 51,682 km/val. greitį, kuris reikalingas erdvėlaiviui išeiti iš Žemės traukos (atsipalaidavimo greitis). Šis greitis buvo 11,300 km didesnis negu iki tol buvo, žmogaus pagamintais įrengimais, pasiektas. Po 11 valandų kelionės, “Pioneer” 10 praėjo pro mėnulį (“Apolo” užtruko 72 valandas), gi po 10 dienų, pakankamai veikiant saulės energijai į elektros gaminimo aparatus, erdvėlaivis pradėjo registruoti ir siųsti Žemėn žinias apie kosmines dulkes, Zodiako šviesas¹, tarpplanetinę plazmą ir kitus. (Nepaaiškintų žodžių aptarimas, žiūr. 1978 m. “Karys” Nr. 2, psl. 52-53).

1972 m. liepos 15 d. “Pioneer” 10 pasiekė asteroidų lauko vidinę dalį, kuri prasideda už Marso ir tęsiasi apie 280 milijonų km link Jupiterio. Rugpiūčio 2 ir 7 dienomis ardvėlaivį “pavijo” stiprūs saulės kosminiai “vėjai”², kurie Kanadoje, Š. Amerikoje, Švedijoje ir Aliaskoje nutraukė radio ryšius. Kosminių “vėjų” greitis Žemės aplinkoj buvo apie 1000 km/sek., “Pioneer” 10, 76 valandų atstume nuo Žemės, iš-

matavo apie 480 km/sek. greitį.

1973 m. vasario mėn. “Pioneer” 10, po septynių mėnesių kelionės, atlikęs 435 milijonus km, laimingai išniro iš asteroidų lauko, kuriame gavo apie 40 kosminių kliudymų, tuo užtikrindamas savo pasekėjū “Pioneer” 11 taip pat laimingą kelionę link Jupiterio, ta pačia kryptimi, nes buvo tikėtasi, kad asteroidų laukas yra daug “tirštesnis” ir todėl “Pioneer” 10 nepavykus praieiti nustatytu keliu, “Pioneer” 11 būtų paleistas kita kryptimi, kuri buvo labai nepageidautina. Išdavoje to, 1973 m. balandžio 5 d., 21:00 val. “Pioneer” 11 paliko Žemę įkandin “Pioneer” 10, keliaudamas link Jupiterio.

1973 m. lapkričio 6 d. “Pioneer” 10, būdamas 25 milijonus km atstu nuo Jupiterio, pradėjo siųsti Žemėn pirmus planetos Jupiterio nuotraukų signalus (vienam signalo impulsui, keliaujančiam apie 300,000 km/sek., pasiekti Žemę truko 46 minutes — 2760 sekundžių). Lapkričio 27 d. laimingai praėjo ribą, kur susiduria saulės “vėjai” su Jupiterio elektromagnetinio lauko išorine riba (magnetopause); prakeliavo Jupiterio artimiausius penkis palydovus — mėnulių Kalisto, Ganymede, Europa, Io ir Almatea. Minėti palydovai buvo vadinami Galileo mėnuliais, nes jis pirmas 1610 m. juos pastebėjo savo primityviu žiūronu — teleskopu. 1973 m. gruodžio 3 d. “Pioneer” 10 atsirado arčiausiai Jupiterio paviršiaus, viso 130,354 km atstu, išvystydamas 130,000 km/val. — 36,11 km/sek. greitį (artėjant prie milžiniškos Jupiterio planetos, traukos jėga didėjo atvirkščiai proporcingai atstumo kvadratui nuo planetos centro, tuo pačiu didėjo ir inercinis greitis, kuris padėjo erdvėlaiviui išsi-

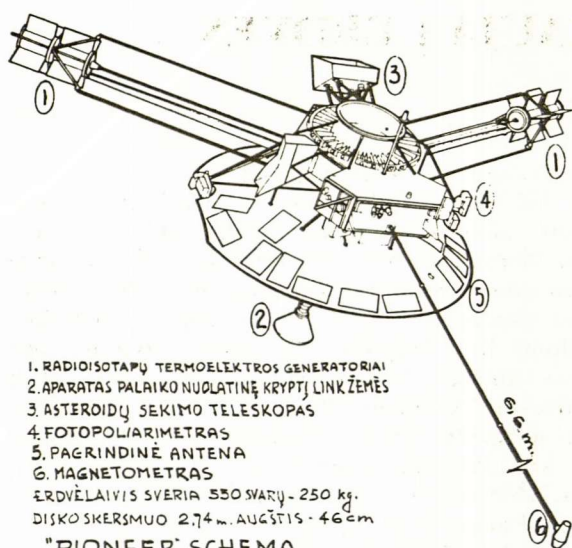
likusią laikyti seimo nurodytose vietose. Bajorija, iš savo pusės, turėjo atsisakyti reikalavimų atimti iš Sapiegų visus urėdus.¹⁸

Tačiau bajorija, jausdamasi tikra krašto šeimininkė, tuo nepasitenkino ir sekančią dieną, gruodžio 21 d., priėmė formalų nutarimą, visiškai prilygstantį konvokacijų nutarimams.¹⁹ Daugybe nuostatų užbėgdama už akių galimam naujam Sapiegų įsigalėjimui ir atlygindama kovoje su jais nukentėjusiems, bei savo vadams, bajorija dar bandė sutvarkyti eilę kitų valstybinių reikalų, tarp kitko, įpareigojo sekančiame seime

reikalauti, kad kas ketvirtas seimas būtų skirtas jų (Lietuvos bajorijos) laisvėms apsvarstyti ir kad būtų atgaivinti priešseiminiai Slanimo suvažiavimai.²⁰

Abi pusės išsiskirstė nepatenkintos, ir kiekvienu momentu vėl reikėjo laukti naujo susirėmimo. Sapiegos atleistą kariuomenę vėl pasisamdė savo pačių pinigais ir nė neketino nusileisti. Jiems tik vieno tereikėjo pasiekti, kad karaliaus kariuomenė neberemtų bajorijos. Netrukus jie to ir pasiekė.

(Bus daugiau)

1. RADIOISOTAPŲ TERMOELEKTROS GENERATORIAI
 2. APARATAS PALAIKO NUOLATINĘ KRYPTĮ LINK ŽEMĖS
 3. ASTEROIDŲ SEKIMO TELESKOPAS
 4. FOTOPOLYARIMETRAS
 5. PAGRINDINĖ ANTENA
 6. MAGNETOMETRAS
 ERDVĖLAIVIS SVERIA 550 SVARŲ - 250 kg.
 DISKO SKERSMUO 2,74 m. AUGŠTIS - 46 cm
 "PIONEER" SCHEMA

plėšti iš Jupiterio traukos ir išeiti iš saulės sistemos — atsipalaidavimo greičiu).

1976 metais "Pioneer" 10 praėjo Saturno orbitą, 1980 m. praeis Urano ir 1983 m. — planetos Pluto orbitas; iš ten — 40,000 km/val. greičiu iškeliaus link Orion žvaigždžių konsteliacijos.

"Pioneer" 10 buvo pirmas erdvėlaivis pasiekęs 51,682 km/val. atsipalaidavimo greitį ir prakeliaudamas pro Jupiterį išvystė 130,000 km/val. greitį. Pirmas žmogaus gaminyš iškeliaus iš saulės sistemos link žvaigždžių, nešdamas su savim nežinion žmogaus atvaizdą ir Žemės vietą saulės sistemoje.

"Pioneer" 10, praskridamas Urano orbitą 3,22 bilijono km. atstu nuo Žemės, vis dar siųs informacinius signalus Žemės radio observatorijom.

"Pioneer" 10 yra pirmas srdvėlaivis nukeliavęs toliau už Marso (truko apie 5 mėnesius), praėjo asteroidų lauką (280 milijonų km pločio), pasiekė didžiausią saulės sistemoje planetą Jupiterį ir išeis iš saulės sistemos. Jo instrumentacija ir skridimas parodė iki šiol atsiektą didžiausią tikslumą (dviejų metų skridimo laikotarpyje padarė vos vienos minutės paklaidą). Jis pirmas praskynė kelią tolimų erdvių tyrinėjimams, pasiųsdamas Žemėn eilę labai vertingų žinių mokslininkams, krašto gynybos reikalams ir — po jo sekantiems erdvėlaiviams.

"Pioneer" 11, kaip buvo planuota, 1973 m. balandžio 5 dieną, 18:11 val. atsiskyrė nuo Žemės, kaip ir jo pirmtakūnas "Pioneer" 10, iš Kennedy raketų laidymo centro, Floridoj, kelio-

nėn link Jupiterio — Saturno. 1974 m. kovo 20 d. jis baigė kelionę per asteroidų lauką, patvirtindamas "Pioneer" 10 patyrimus, kad 280 milijonų km pločio asteroidų lauko dulkės yra daug retesnės, negu anksčiau buvo spėta ir jų dydis daugiausiai yra tarp 0,02 ir 0,1 mm skersmens. Atrasta, kad asteroidų lauko didžiumą sudaro dujos, nusitęsiančios iki 314 milijonų km; kitą asteroidų lauko dalį sudaro trys ketvirtadaliai smulkių dulkių ir vienas ketvirtadalis stambesnių iki 0,1 mm skersmenio ir sveriančios apie vieną milijoninę dalį gramo. Tokios dulkės susidūrę su erdvėlaiviu gali pramušti 2,5 mm storio aliuminijaus plokštę. Reikia pažymėti, kad erdvėlaiviai yra statomi iš spalvotų metalų, kad magnetizmas neturėtų įtakos jo konstrukcijai, nes erdvėlaivio masė yra labai tiksliai išbalansuota pastovumo išlaikymui, nes turi sukintis apie savo ašį ir labai tiksliai palaikyti erdvėlaivio padėtį orientuotą link Žemės, siuntimui radio signalų.

1974 m. balandžio 19 d. "Pioneer" 11 erdvėlaiviui buvo padidintas skridimo greitis 63,7 metrais per sekundę, tuo būdu jo kelias buvo nukreiptas link Jupiterio paviršiaus iki 43 tūkstančių kilometrų ("Pioneer" 10 Jupiterį praskrido 130,354 km atstu, t.y., tris kartus toliau negu "Pioneer" 11), tikslu gauti geresnes informacijas apie Jupiterio magnetinį radiacijos lauką, planetos atmosferą ir jos paviršių, bet to, padidinti erdvėlaivio skridimo greitį reikalingą išėjimui iš Jupiterio aplinkos. Toks pakeitimas buvo surištas su eile pavojų erdvėlaivio konstrukcijai ir aparatūrai.

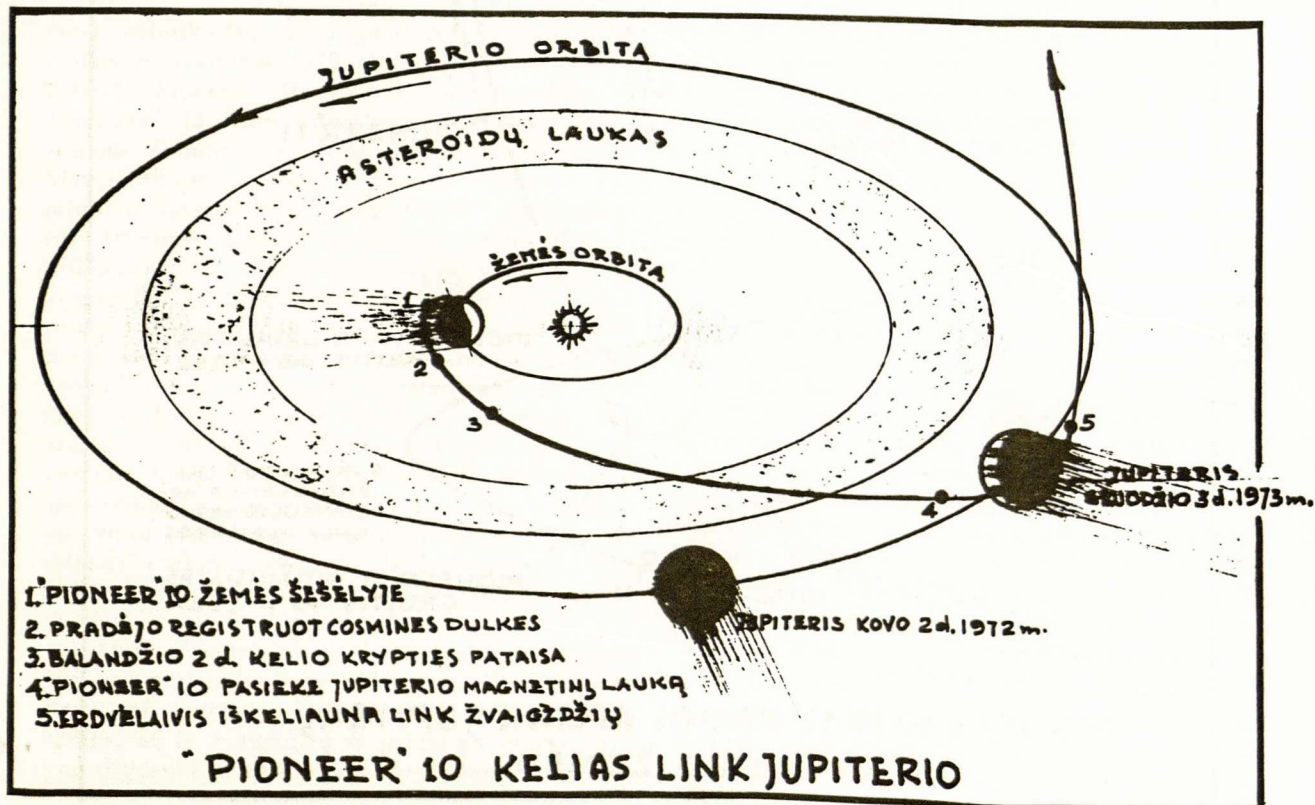
1974 m. balandžio 19 d. "Pioneer" 11 erdvėlaivis pasiekė Jupiterio magnetinės radiacijos lauką, kur saulės "vėjai", atsimušdami į radiacijos "sieną", keičia kryptį, deformuodami — tankindami planetos magnetinio lauko "sieną" saulės pusėje (žiūr. schemą). Šią zoną erdvėlaivis praėjo bombarduojamas didelių kiekių laisvų elektronų ir protonų (ir kitokių kosminių dalelių), kurie ardė erdvėlaivio medžiagos atominę struktūrą. Dėl to, siunčiami Žemėn signalai, kai kurie visai sutriko, tačiau aparatūra išsilaikė nesugadinta, nes "Pioneer" 11 skridimo greitis buvo toks didelis, kad kosminės dalelės per trumpą laiką nespėjo padaryti aparatūrai esminės žalos (išskyrus asteroidų ir meteoritų sekimo ir registracijos aparatą, kuris liko neveiksmingas). Sutrikimai truko apie pusantros valandos. Lapkričio 7 d. erdvėlaivis praplaukė pro Jupiterio satelitų Hera, vėliau Domates ir Hestia, orbitas; gruodžio 1 d. pasiekė didžiųjų satelitų orbitas ir jų aplinką. 1974 m. gruodžio 2 d., 21:02 val. "Pioneer"

pasislėpė nuo Žemės, už Jupiterio, priartėjęs 43,000 km prie planetos debesų paviršiaus. Nuo čia nutrūko visoks ryšis su Žeme ir tik 22:28 val., erdvėlaiviui išnirus kitoje planetos pusėje, ryšis atsistatė, pirmiausia su Australijos Canberos erdvių sekimo stotimi, o po 10 sekundžių su Goldstone stotimi, Mojavi dykumoje, prie Kalifornijos. Nuo čia erdvėlaivis "Pioneer" 11 buvo pavadintas "Pioneer Saturn", nes pradėjo kelionę link saulės planetos Saturno. "Pioneer" 11, praskrisdamas pro Jupiterį, įgavo 173 tūkstančius km/val., arba 48 km/sek. greitį; tas padėjo jam pakeisti skridimo kryptį, išeiti iš Jupiterio traukos aplinkos ir nukelti 2,4 milijono kilometrų atstumą, įgalino 1979 m. rugsėjo mėn. pasiekti Saturną.

Pakeliui link Saturno erdvėlaivis atrado Jupiterio keturioliktą palydovą; tryliktasis buvo atrastas kuone metais anksčiau, 1974 rugsėjo mėn., teleskopu iš Žemės observatorijos Palomar, Kalifornijoje. Saturno aplinką erdvėlaivis pasieks 1979 m. rugsėjo 2 dieną ir rugsėjo 11 d., apskridęs planetą tarp žiedų ir Saturno paviršiaus (tarpas yra apie 14 tūkstančių kilometrų), pasuks link didžiausio saulės sistemos mėnulio — Saturno palydovo "Titan" (4300 km skersmenio, kuris Saturną orbitoje apskrieja per 16 Žemės dienų,

vieno milijono dviejų šimtų tūkstančių kilometrų atstu nuo planetos). Manoma, "Titan" turi atmosferą, tai bus galima sužinoti, kaip bus gautos žinios iš "Pioneer-Saturn" erdvėlaivio. Po to "Pioneer-Saturn" iškeliaus į Paukščių Tako galaktiką, lygiagrečiai su saulės orbita, link Hyades žvaigždžių telkinio, kuris yra Jaučio (Taurus) žvaigždyno grupėje, iš Amerikos žemyno matomoje žiemos konsteliacijoje (dangaus kūnų savitarpio išsidėstymas). 1986 metais, dėl didelio atstumo, erdvėlaivio ryšis su Žeme nutrūks.

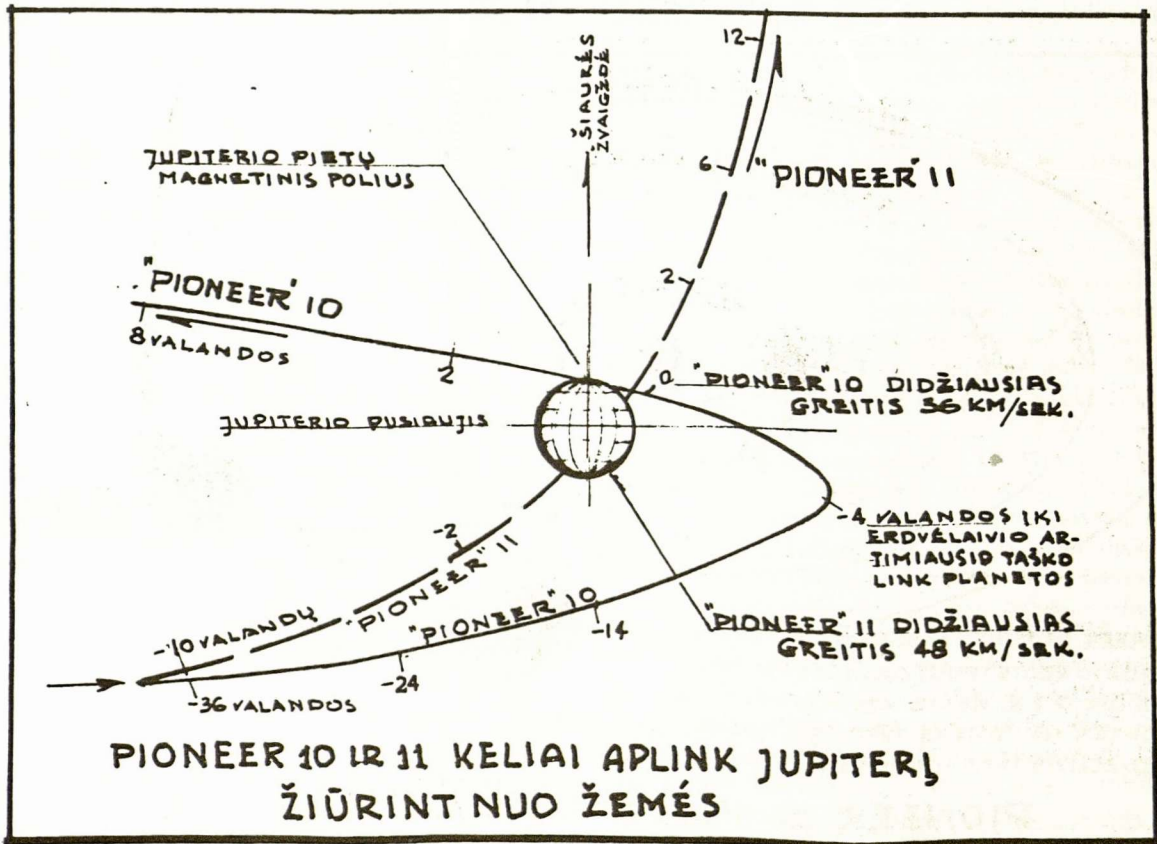
Ištisus tūkstančius Žemės metų žmogus žvelgė į dangaus platybių žiburėlius, stebėjo jų išsidėstymą, judesį, gal būt, ankstyvaisiais amžiais, net įskaitė dangiškąją "geometriją", išvelgdamas liniją tarp dviejų taškų plokštumoje, trikampį — tarp trijų taškų ir t.t. Bene pirmosios matematikos pamokos žmogui Žemėje buvo gautos iš dangaus skliaute mirksinčio žvaigždyno, gražiomis rudens ar pavasario naktimis. Pirmieji kelrodžiai vandenynuose, ar dykumose, buvo dangaus žiburėliai. Vargu ar bus galima sužinoti, kiek daug laiko užtruko žmogui įsisąmoninti įsakmiai teikiamas žinias iš dangaus skliautų. Tačiau žmogus, pradėjęs apvaldyti gamtos ir jos apraiškų pažinimą, pasigaminęs, nors ir labai primitivias priemones, su kiekviena nauja diena, proti-

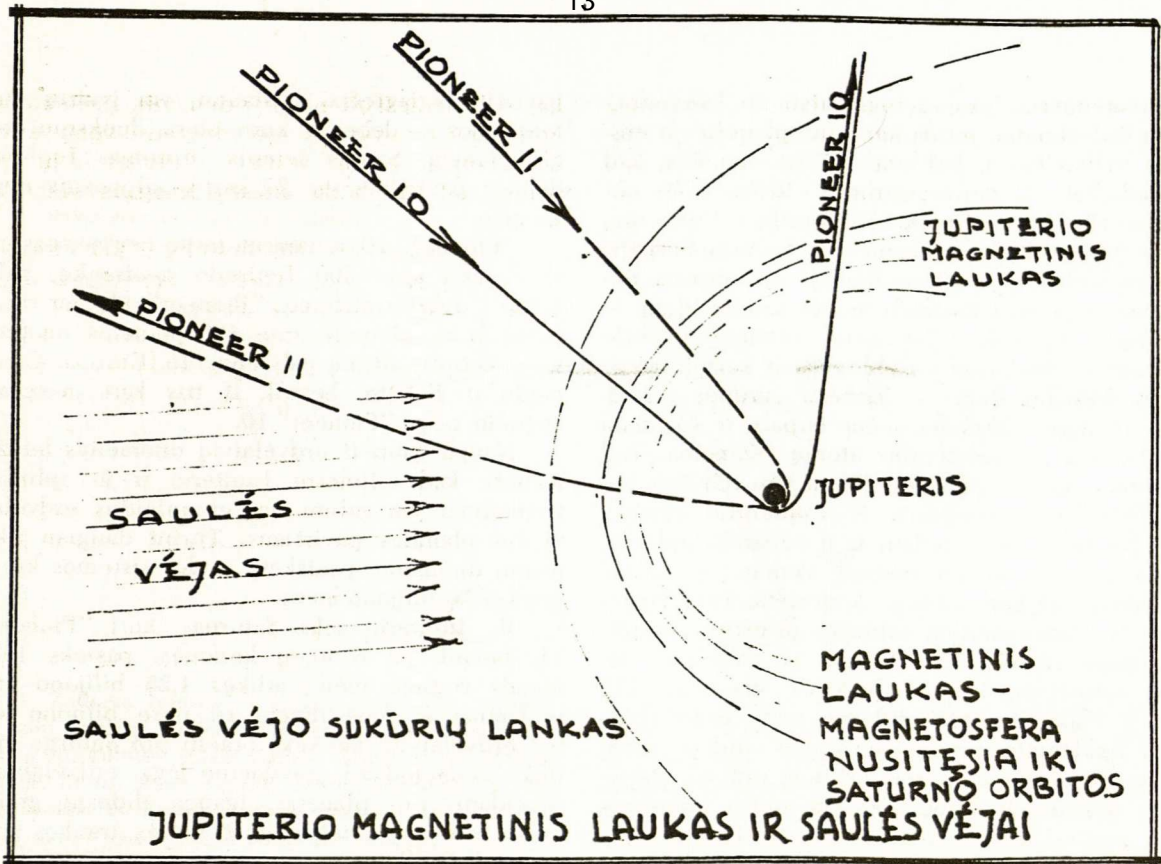

nio pajėgumo dėka, nėrėsi gilyn į jį supančią aplinką, norėdamas daugiau ir daugiau ją pažinti, apvaldyti ir, kas tinkama, panaudoti savam gėriui. Taip leidžia samprotauti uolose rasti raižiniai iš 3000 metų prieš Kristų ir istoriniai palikimai. Kiniečių raštuose yra minimas atsitikimas iš 2136 m. prieš Kristų, kai astronomas, neįspėjęs saulės užtemimo, būdavo nukirsdinamas (Robert Zim, Ph.D. "The Stars", 1964). Tai rodo kokios svarbos darė žmogui gamtos reiškiniai. Egiptiečiai, statydami piramides, taisyklingų kvadratų žemėje nubrėžimui, vadovavosi žvaigždėmis. Turimomis žiniomis, seniausias dangaus kūnų pažinimo mokslas randasi trikampyje — Egiptas, Kinija, Europa. Jis keitė žmogaus pažiūras į gamtą ir patį save. Europoje graikai pirmieji davė pagrindus moderniesiems mokslams, skirdami daug dėmesio dangaus skliauto ir jame esančių reiškininių — žvaigždžių pažinimui, nustatydami gaires nūdieninei astronomijai ir matematikai. Tik XVII šimtmečio pradžioje (1610 m.), kai Galileo Galilei (eksperimentinės fizikos ir astronomijos pradininkas) pasigamino optinį žiūroną — teleskopą, kurio pagalba pamatė dangaus gilumą ir joje esančius artimus kūnus, to meto mokslinin-

kai suskato ieškoti naujų priemonių pasiekti neprėpiamus tolius, surasti dangaus kūnų kilmę ir jų tarpusavį ryšį, nustatyti sistemas ir jų ypatybes, kad tuo būdu atrastų žmogaus vietą Visatoje.

Stebėdamas supančią aplinką ir joje vykstančias apraiškas, besivystančios technologijos pagalba, žmogus tebeieško atsakymo iš kur ir kaip susidarė fizinė Visata, kaip iš atomų į elektromagnetines jėgas susikrovę molekulės virto rūkais ir iš jų susilipdė geometrinės formos — Visatos kūnai; koku būdu susiformavo mūsų saulės sistema su planetomis ir jų palydovais — mėnuliais, kaip susidarė sąlygos gyvybei Žemėje ir t.t. Plečiantis civilizacijai ir didėjant technologinėms aplinkybėms, su kiekviena nauja diena atsiranda nauji gamtos pažinimo klausimai, kurie yra būtini esamos padėties pažinimui, kad keičiantis gamtos apraiškoms, žmogus, panaudodamas gamtos savybes, jas pritaikytų saviems reikalams ir patogumams, tuo būdu galėdamas pratęsti savo egzistenciją — buvimą. Ir taip, papildant turimas ir atrandant naujas žinias, išskrendama už Marso, pereinamas asteroidų laukas, pasiekiami Jupiterio aplinka. Kelionės erdvės toliuosna prog-

rama amerikiečių buvo pradėta planuoti 1968 metais ir vykdoma 1972 metais, išleidžiant erdvėlaivį "Pioneer" 10; beveik metais vėliau — "Pioneer" 11. Abu erdvėlaiviai siuntė ir tebesiunčia Žemėn eilę stebėjimo duomenų iš už Marso orbitos, Jupiterio ir Saturno aplinkos. Pirminiu uždaviniu buvo saulės "vėjų" nuodugnesnis ištyrimas. Buvo manyta, kad saulės "vėjai" priklauso nuo saulės koronos — vainiko. Įvykus saulėje protuberansams — išsiveržimams, kuriuose susidaro labai aukšta temperatūra, gamnanti kosminius vėjus, buvo manoma, kad tie "vėjai" veikia į visas puses vienodai. Iš "Pioneer" erdvėlaivių gautų duomenų nustatyta, kad saulės "vėjai" ir jų greitis priklauso nuo išsiveržimų temperatūros ir saulės judesio. Dėl saulės sukimosi aplink savo ašį, "vėjai" kilę iš skirtingų vietų susiplaka, sukeldami audras, kuriose telkiasi elektromagnetinės ir kosminės dalelės, sudarydamos milžiniškus energijos kiekius, sklindančius "vėjų" pavidalu.

Abu erdvėlaiviai, išėję iš saulės sistemos ir toliau registruos kosminius saulės "vėjus", sekdami, ar antriniai, silpnesni "vėjai" ateina iš saulės, ar iš žvaigždžių ir galaktikų centrų (kur yra didesnio masto juodos ir baltos "skylės")³⁾

Plečiant globalinę ryšių sistemą Žemėje, kuri remiasi satelitais, ar net artimomis planetomis, labai svarbu žinoti kosminių "vėjų" pasireiškimus, atradimui priemonių "vėjų" trukdymus įmanomai sumažinti, arba juos visai izoliuoti nuo ryšių sistemos, nes dabartiniu metu ryšis su strateginiais oro ir vandenų laivynais palaikomas satelitų pagalba. Kosminiai "vėjai" dažnai ryšius trukdo, arba visai nutraukia; karo metu toks ryšių sutrukdymas gali turėti lemiamos reikšmės (sutrukdymui Žemės satelitinių ryšių, rusai pagamino ir išbandė satelitų naikintojus).

"Pioneer" pagalba tiksliau nustatyta asteroidų lauko sudėtis; kosminių dulkių ir asteroidų yra tankiau Jupiterio pusėje (dėl traukos), bet likusioji dalis, saulės link, yra daug mažesnio tankumo, negu buvo anksčiau skaičiuota. Nežiūrint, kad abu erdvėlaiviai turėjo susidūrimų su asteroidų lauko dulkėmis, ateities erdvėlaiviams perskridimo galimybės pasirodė daug didesnės, negu buvo manyta.

"Pioneer" 10, nukeliavęs 493 milijonus kilometrų nuo Žemės, Zodiako šviesų jau neregistravo, nes šviesa taip toli nepajėgė nueiti (šviesos versmės stiprumas riboja tolį, kuris silp-

nėja atvirksčiai proporcingai atstumo kvadratui). Abu erdvėlaiviai, pirmą kartą tarpplanetinėje erdvėje užtiko laisvų heliumo atomų; manoma, kad jie atkeliavo iš tarpžvaigždinių erdvių. Eilės observatorijų (Heat Creek, Kalifornijoje; Princeton, New Jersey; Mount Strolmco ir Sidings Springs, Australijoje ir kt.) astronominiais stebėjimais nustatyta, kad tarp žvaigždynų yra grupės dujų — “debesų” apie 50 šviesmečių skersmenio, kurie išspinduliuoja kosminės energijos ir kosminių dalelių. Minėtos dujų — “debesų” grupės yra išsidėstę apie 100 šviesmečių tarpais ir susideda didžiumoje iš vandenilio atomų. (Žinoma, kad heliumas gali susidaryti veikiant tam tikromis aplimybėmis — sąlygomis iš vandenilio atomų).

Jupiteris, savo dydžiu ir jį supančia aplinka, labai panašus saulei mažoje skalėje. Jo keturi palydovai (iš keturiolikos) Andraseta, Pan, Poseidon ir Hades skrieja orbitose priešinga kryptimi negu likusieji 10. Vienas iš palydovų, Io, turi atmosferą, kurios sluoksnis yra apie 115 km ir masė yra 23% didesnė negu buvo anksčiau skaičiuota; masės tankumas didėja esant arčiau Jupiterio ir mažėja orbitoje nutolus (Newtono dėsnis). Io supa 700 km storio ionosfera, kuri keičiasi dienos ir nakties metu. Dienos metu, palydovo Io paviršiuje, temperatūra yra -145°C .

Buvo žinoma, kad Jupiteris išspinduliuoja erdvėn daugiau energijos negu gauna iš saulės, tačiau nebuvo žinoma iš kur tas energijos priauglis atsiranda. “Pioneer” suteiktomis žiniomis, tai yra dalis saulės “vėjų” refleksijos nuo Jupiterio magnetosferos, likusioji — iš vidinės planetos radiacijos, kuri yra 24% mažesnė, negu buvo skaičiuota. Taip pat atrasta, kad Jupiterio magnetinis laukas yra 5% didesnis ir magnetinė ašis nesutampa 11° su planetos ašimi. Poliuose magnetinis stiprumas siekia 14 Gaussų⁴, palyginus su Žemės — 0,5 Gausso. Jupiterio šiaurės ašigalis, poliarinės žvaigždės atžvilgiu, turi pietų magnetinį polių ir pietinis ašigalis — šiaurės magnetinį polių. Jupiterio atmosferoje rasta amoniako, metano, deuteriaus (sunkus vanduo), vandens garų, acetyleno, fosfano, etano, anglies viendeginio, cianido ir kt. Nustatyta, kad Jupiterio debesyse keliaujanti paslaptinga raudona dėmė pietinėje planetos dalyje, esanti apie 32 tūkstančius km ilgio ir 14 tūkstančių km pločio, yra planetos atmosferinės apraiškos padarinys, su skirtinga, nuo visos planetos, dujų sudėtimi, turinčia didesnę dalį fosforo priemaišų. Daug mažesnė, panaši dėmė, yra ir šiaurinėje planetos dalyje. Įvairiaspalviai žiedai, supantys Jupiterio

paviršių lygiagrečiai pusiauju, yra įvairių dujų formacijos — debesys, kurie storu sluoksniu dengia planetą. Saulės šviesos stiprumas Jupiterio debesų paviršiuje yra 27 kartus silpnesnis negu Žemėje.

“Pioneer” 10, dviejų mėnesių bėgyje, pasiuntė Žemėn apie 500 Jupiterio nuotraukų, palyginti iš didelių atstumų. “Pioneer” 11, per trumpesnę laiką, atsiuntė apie 460 planetos nuotraukų ir keturių artimų palydovų: Io, Europa, Ganymede ir Kalisto, beveik iš tris kart mažesnio atstumo, negu “Pioneer” 10.

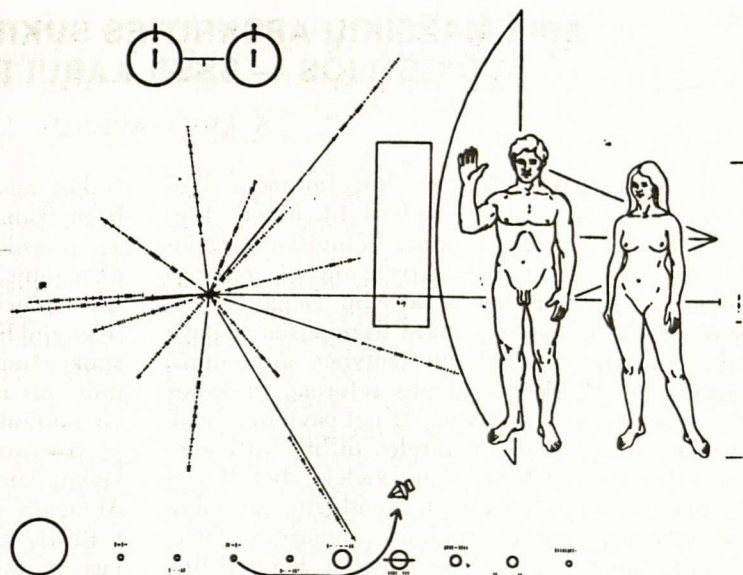
Naujai gauti iš erdvėlaivių duomenys leidžia manyti, kad tolimesni Jupiterio ir jo aplinkos tyrinėjimai yra galimi net gi nuleidus erdvėlaivį ant planetos paviršiaus. Turint daugiau tikslesnių duomenų, paaiškėtų saulės sistemos kilmė prieš pusę bilijono metų.

Po Jupiterio seka Saturnas, kurį “Pioneer” 11, beveik po 6 metų kelionės, pasieks 1979 metais rugsėjo mėn., atlikęs 1,25 bilijono km, ir Uranas — virš dviejų su puse bilijono km (jei erdvėlaiviui pasiseks praeiti pro Saturno žiedus). Išnaudodami gravitacinę jėgą, erdvėlaiviai, praeidami pro planetas, įgauna didesnę greitį, kuris reikalingas išėjimui iš saulės traukos (panašiai kaip akmuo paleistas iš virvinių svaidyklės). Jei “Pioneer” 11 pavyks pasiekti Uraną, tai praeidamas jį, erdvėlaivis įgaus tokį greitį, kad galės pasukti planetos Pluto link, iš kur pasiųs Žemėn naujų žinių apie tą tolimąją planetą; jei tai nepavyktų, “Pioneer” 11 iškeliaus iš saulės sistemos Hyades grupės link, susidedančios iš apie 150 žvaigždžių, apie 120 šviesmečių atstu. Ši žvaigždžių grupė randasi Taurus — Jaučio žvaigždžių konsteliacijoje (grupės žvaigždžių išsidėstyme) ir matoma iš Žemės šiaurinės pusės, žiemos metu, beveik virš amerikiečių galvų, pietvakariniam dangaus skliaute. Šioje kelionėje erdvėlaivis rinks žinias apie tarpžvaigždinius rūkus — debesys.

Abu erdvėlaiviai neša su savimi ženklą — auksuotą metalinę plokštę 22,8 cm x 15,25 cm dydžio su ženklais, iš kur erdvėlaivis keliauja ir atvaizdu žmogaus, kuris jį pasiuntė. Gal po bilijono Žemės metų, atsitiktinai juos “pagavę” kurios nors sistemos būtybės, kraipydamos savo išmintingus smegenų centrus, bandys anuos ženklus įskaityti.

Reikia paminėti, kad “Pioneer” programoje dalyvauja p. Arvydas J. Kliorė, kaip pagrindinis tyrinėtojas “Pioneer” erdvėlaivių siųstų signalų tuo metu, kai keičiamos kelio kryptys, keliaujant aplink planetą. □

Pionierių nešama plokštė su tinkamais ženklais ir vaizdais, pranešimas erdvių "gyventojams"

1. Zodiako šviesos — silpnas švitėjimas, atrodantis kaip milžino pirštas dangaus skliaute, kyšantis iš horizonto, gulintis išilgai Žemės ekliptikos (plokštuma, kurioje Žemė skrieja aplink saulę), išeinantis iš abipus saulės. Iš Žemės matoma tamsiam dangaus fone prieš saulės patekėjimą ir po jos nusileidimo.

2. Saulės "vėjai" — laike saulės išsiveržimų — protuberansų, atspalaiduoja milžiniški kiekiai didelės energijos kosminių dalelių, kurios labai dideliu greičiu ir jėga sklinda tam tikromis kryptimis. Tokių kosminių "vėjų" sklinda ir iš žvaigždžių, tik perdidelio atstumo ir dėl van Allen elektromagnetinio lauko, kuris supa Žemės gaublį, dėka jų veikimas Žemėje nėra taip ryškiai juntamas.

3. Juodos skylės — susidarius tam tikrom sąlygom, atmai suspaudžiami į neutronų "gniužulius", kurie turi tokią didelę trauką, kad šviesa nepajėgia iš "gniužulio" aplinkos išeiti, todėl ir pavadinti juodom skylėm. Pavyzdžiui, jei saulės masę, kuri yra 1,39 milijono kilometrų skersmenio, suspausti į tokį "gniužulį", tai jo skersmuo būtų tik 14 kilometrų ir jo vienas kubinis centimetras Žemės paviršiuje svertų 1,5 bilijono tonų.

Baltos skylės — versija, kad jei medžiagą galima suspausti į Neutronų "gniužulius" — juodos skylės, tai "gniužulio" viduje, dėl didelio masės tankumo susidaręs slėgimas super energijos telkinį paverčia į tachyon'us, kurie atsipalaidavę iš juodų skylių pasireiškia šviesos "gniužuliu" forma.

1973 m. vasario — rugpiūčio mėn. Australijoje, astronomai Clay ir Crouch, atrado subatominę dalelę — tachon, kurios greitis yra didesnis negu šviesos. Tachon'ų greičiui mažėjant atsipalaiduoja dideli kiekiai energijos šviesos formoje.

4. Gauss — magnetinės indukcijos vienetas, kurį nustatė vokiečių Karl Friedrich Gauss (1855-1977).

Literatūra:

R. O. Burges, W. Swindell, E. Burges — "Pioneer" Odyssey, NASA SP — 396, 1977, Washington, D.C.

H. S. Zim, PhD., R. H. Baker, PhD., D.Sc. The Stars, 1964.

Carl Heiles — The structure of interstellar Medium, Scientific American, 1978.

J. Gribbin — White Holes. Delta Printings, 1977.

I. Asimov — The Collapsing Universe, Walker & Co., 1977.

LAIŠKAI KARIUI

Gyvenant išėivijoje lietuviškai spaudai atsiranda vis naujų sunkumų. "Karyje" š.m. 5 Nr. skaičiu, kad už 1978 m. dar nėra atsilyginę 98 metiniai prenumeratoriai ir 34 pusmetiniai. Tai jau daug! Popieriaus kaina, pašto patarnavimas ir spausdinimo išlaidos kas metai vis pabrangsta. Kiekvienas mes turime

ir savų rūpesčių, bet supraskime, kad toks prenumeratos atsilyginimo uždelsimas sudaro žurnalui finansinių sunkumų. Žurnalas tik iš prenumeratos mokesčio ir rėmėjų aukų laikosi.

A. Kenstavičius
Kanada

Gerbiamas Redaktorau,
Sinčių prenumeratą už 1978 m. sumoje

15 US dolerių. Likutį nuo prenumeratos prašau užskaityti kaip auką. Gaila, kad kaip pensininkas daugiau paaukoti neišgalu.

Linkiu sėkmės Jūsų darbuose.
Jus gerbiąs

A. Kutka
Australia

APIE MAŽEIKIŲ APSKRITIES SUKILĖLIŲ VEIKSMUS VOKIETIJOS — SSSR KARUI PRASIDĖJUS

A. KENSTAVIČIUS

Sovietų Rusija, 1940 m. birželio mėn. okupavusi Lietuvą, skubiai griebėsi likviduoti Lietuvos Šaulių Sąjungą ir kitas lietuviškas organizacijas. Naktimis vykdė aktyvesnių visuomenės veikėjų areštus, atleido iš tarnybų daugumą valdžios įstaigų tarnautojų, kurie dažniausiai būdavo pakeičiami jau ne lietuvių tautybės asmenimis. Skubiai vykdė fiktyvią žemės reformą, prekybos ir pramonės nacionalizavimą, ir net pavienius amatininkus varė į valdiškas arteles dirbti. Mitinguose bolševikų agitatoriai daug žadėjo, bet iš tiesų pragyvenimas pabrango, o atlyginimai faktinai visiems, mokant rubliais, sumažėjo. Daug žmonių buvo nepatenkinti rusiška komunistine santvarka.

Tuo metu gana daug mūsų tautiečių dėjo viltis, kad mes galime išsigelbėti iš šitos rusiškos okupacijos ir visiško sunaikinimo tik kilus karui tarp Vokietijos ir SSSR. Žmonės žinojo, kad į Vokietiją yra išvykęs mūsų valstybės prezidentas Smetona, nemažai visokio išsilavinimo žmonių ir gan skaitlingai ten repatriavusių. Pasiklausydavau užsienių radijo ir tikėjau, kad tokia padėtis ilgai nesitęs. Savo iniciatyva, jau nuginkluojant Šaulių Sąjungą, pradėjau Mažeikių mieste ir apskrityje pogrindyje organizuoti ginkluotas trejukes. Netikėtai, jau vakaro tamsoje, 1941 m. sausio pradžioje, mane Mažeikiuose aplankė, civiliai apsirengęs, buvęs mokslo draugas kpt. Osvaldas Žadvydas, gyv. Kretingos apskrityje. Išsikalbėjome. Jis mane painformavo, kad per patikimus pasienio žmones jis palaiko ryšį su plk. Škirpa, gyv. Vokietijoje, kad karas tarp Vokietijos ir SSSR yra neišvengiamas ir reikia pasiruošti sukilimui. Aš tam pritariau, išdėsciau ką tuo reikalu jau esu padaręs ir prižadėjau sustiprinti pogrindžio organizavimą. Išvykdamas, kpt. O. Žadvydas paliko man vieną egzempliorių atsišaukimo — instrukcijos. Keliom dienom prieš prasidedant karui, plk. Škirpa slapta, iš Berlyno, atsiuntė į Mažeikių apskritį du savo patikėtinius. Vienas iš jų jau prieš kelis metus gana plačiai aprašė mūsų spaudoje apie savo rizikingą kelionę ir partizanavimą.

Prasidėjus Lietuvoje, 1941 m. birželio 15 d., žmonių į Rusiją išvežimui, daug jaunų vyrų beveik nuolatos slapstėsi apylinkės miškuose. Dalis jų buvo jau šiek tiek ginkluoti. Birželio 22 d., prasidėjus Vokietijos ir Sovietų Rusijos karui. Ma-

žeikių apskrityje visuose valsčiuose, daugumoje bažnytkaimių ir kaikiuriuose didesniuose kaimuose prasidėjo lietuvių sukilimas prieš sovietus okupantus. Pradžioje buvo nuginkluojami pavieniai milicininkai, kompartijos aktyvas, paimami ir nuginkluojami pravažiuojantieji raudonarmiečių sunkvežimiai, o Lūšės geležinkelio stotyje buvo nuleistas nuo bėgių kariškas traukinys ir tuo buvo nutrauktas susisiekimas su Liepoja. Sukilėlių — partizanų klaidingu telefoniniu įsakymu, Mažeikių geležinkelio stoties karo komendanto vardu, Akmenės stoties viršininkas visą sąstatą vežamų į Rusiją galvijų skubiai išvarė iš vagonų į laukus ir tuščius vagonus su garvežiu grąžino į Mažeikius, kur jie pakliuvo į lietuvių sukilėlių rankas.

Pirmą karo dieną (1941 m. birželio 22 d., sekmadienį) Židikų partizanai paėmė 2 raudonarmiečių sunkvežimius su ryšių priemonėmis, kurios buvo siunčiamos iš Liepojos į frontą Varnių apylinkėje. Sunkvežimiams sustojus Židikų miestelyje kelio į Sedą pasiklausti, juos puolė trys partizanai ginkluoti pistoletais. Raudonarmiečiai pasipriešino. Vienas iš sunkvežimyje esančių raudonarmiečių metė rankinę granatą, kurią ore pagavo partizanas Ališauskas ir įmetė atgal į sunkvežimį. Granatai sprogo, žuvo trys raudonarmiečiai, o septyni buvo paimti į nelaisvę. Tačiau, neturint kur juos laikyti, jie buvo paleisti, įsakant keliauti į Rusiją pėstiems.

Karui prasidėjus, Mažeikių miesto ir apskrities N.K.V.D. viršininkas lt. Muchin, su savo trim padėjėjais, bėgo lengva mašina į Rusiją. Kelyje juos iš pistoletų apšaudė Laižuvos partizanai, vadovaujami liktinio puskarininkio Domo Žukausko. Netikėtai užkluptas, lt. Muchin su savo sėbrais spruko iš mašinos į krūmus. Mašinoje buvo rasta: 1 kariškas šautuvas, jam 500 šovinių ir, svarbiausia, visos apskrities komunistų partijos narių ir kandidatų asmens liudijimų nuorašai.

Veiksmuose prieš okupantą buvo laimėta nemažai karo grobio, bet beveik iš kiekvieno būrio žuvo po keleta sukilėlių — partizanų. Čia reikėtų išvardinti apie dvidešimt kovose pasižymėjusių sukilėlių, bet, deja, negaliu to padaryti neturėdamas jų sutikimo, nes dalis jų yra likę Lietuvoje.

Kai vokiečių kariuomenė atvyko į Mažeikius,

tai jau visos įstaigos mieste ir apskrityje, kaip policija, valsčių valdybos, paštas-telefonas, geležinkelių stotys, visi tiltai buvo sukilėlių užimti ir saugomi. Vokiečių kariams čia nereikėjo nei šūvio paleisti ir jų Mažeikių apskrityje nei vienas nežuvo.

Pirmas vokiečių kariuomenės dalinys atvykęs į Mažeikius paliko sukilėliams 80 rusiškų šautuvų ir jiems kiek šovinių. Vieکشnių būriui, faktinai tuo laiku jau kuopai, paliko taipgi kiek rusiškų šautuvų ir 2 lengvus kulkosvaidžius. Tą pačią dieną visas dalinys išvyko toliau rytų link, pavesdamas sukilėliams išvalyti apylinkės miškus nuo raudonosios armijos likučių. Tas buvo sukilėlių įvykdyta.

Karo frontas sparčiai slinko rytų link. Pradėjo veikti geležinkelis ir eiti prekiniai traukiniai su karine medžiaga. Mažeikiuose vis dažniau apsilankydavo vokiečių kariuomenės karininkai, žandarmerijos bei S.D. valdininkai ir aukštesnio laipsnio nacių partijos uniformuoti pareigūnai. Karą, man išvykus tarnybos reikalais aplankyti Vieکشnių, Akmenės ir Laižuvos dalinius, iš Šiaulių Karo Komendantūros į Mažeikius atvyko pora vokiečių karininkų ir keli kareiviai. Abu karininkai užėjo į Partizanų Štabą ir mandagiai paprašė, mano vietoje (štabo viršininko) palikto kpt. Prano Totilo, kuris ėjo ir Mažeikių sukilėlių kuopos vado pareigas, kad išrikiuotų sukilėlių kuopą su turimais ginklais apžiūrai. Kuopą išrikiavo ltn. A. Jurkūnas. Vokiečių karininkai ją apžiūrėjo ir pasakė keleta gražių komplimentų. Pabaigai priminė, kad pistoletai dabar sukilėliams yra nebereikalingi ir kareiviai juos visus atėmė, neatsižvelgiant, kad dauguma jų buvo nuosavi. Paliko tik šautuvais ginkluotus. Valsčiuose panašių "apžiūrų" nedarė, bet visų buvo suprasta, kad sukilimas pasibaigė ir geresni ginklai tuoj buvo paslėpti. Prasidėjo terminuoti Šiaulių karo komendanto raštiški įsakymai: prisiųsti jam dalinių ginklų sąrašus, o taip pat kur ir kiek yra akivaizdoje karo belaisvių. Vokiečių kariai keliais sunkvežimiais juos išvežė į jiems įrengtą Telšiuose stovyklą. Porai dienų praėjus, iš to pat komendanto buvo gautas įsakymas visus sukilėlių dalinių ginklus, su sąrašais, 9 val. ryto pristatyti į Mažeikių Partizanų Štabą, kur jo kariai atvyks ginklus priimti. Įsakytą dieną, vieną valandą anksčiau nustatyto laiko, atvažiavo du vokiečių sunkvežimiai su 3 karininkais ir keliais kareiviais. Sunkvežimius pastatė iš dviejų kampų štabo, o ant šoferių kabinų pastatė po rusišką "Maxim" kulkosvaidį, nukreiptą į štabo langus. Skirtą valandą pra-

sidėjo ginklų, atgabentų iš visos apskrities, atidavimas. Niekas jokių sąrašų nereikalavo ir jų netikrino. Kareiviai krovė į sunkvežimius ką jiems paduodavo. Ginklų atidavimo "lengvata" ir čia mūsiškių vyrų buvo kiek pasinaudota, dalį jų į namus parsivežant. Taip mes buvome nuginkluoti ir mums visiems buvo liepta išsivaikščioti. Tai įvyko 1941 m. liepos mėn. viduryje.

Sukilėliai — partizanai buvo lietuviai, daugumoje idealistai žmonės, rizikuojantieji savo gyvybe. Tokiais atvejais yra neišvengiama ir savanaužių prisiplakėlių. 1941 m. birželio 28 d. į Mažeikių miesto ir apskrities Partizanų Štabą, kurio viršininku tuo metu aš buvau, atėjo pora lietuvių namų savininkų su skundais, kad naktimis su lengva mašina, partizano šoferio su baltu raiščiu ant kairės rankos vairuojama, atvažiuojąs generolas Plechavičius, darąs butuose kratas, atiminėjęs iš jų brangenybes, pinigus, foto aparatus ir geresnius rūbus.

Tardomas, šoferis nurodė, kad lengvą štabo auto mašiną, keleta naktų buvo paėmęs partizano Juliaus Vilkamicko įsakymu ir jį vežiojęs po Mažeikių miestą. Pareikalavau partizaną J. Vilkamicką užėiti į mano kabinetą. Klausiamas pasipasakojo, kad gimęs Rygoje, gyvenęs Telšiuose ir kitose vietovėse. Laikotarpiais dirbęs prie geležinkelio ir plento statybos darbų. Jokių plėšimų naktimis Mažeikių mieste neįvykdęs ir save generolu Plechavičium niekur nesivadinęs. Pareikalavau, kad įtariamasis parodytų savo dabartinę gyvenamą vietą. Pasiėmiau du liudininkus, puskarininkį Juozą Bendorių ir partizaną Algirdą Šaltį, ir kartu su įtariamoju nuvykome į nurodytą vietą. "Generolas", savo išvaizda, buvo gerokai panašus į tikrąjį gen. Pov. Plechavičių, begyvenęs Bliumentalio viešbutyje. Viena čemodane radau virš 100,000 rusiškų rublių. Radau keleta brangių foto aparatų, keletą futrų (kailinių), vyriškų žieminių paltų ir kostiumų. Tada J. Vilkamickas prisipažino tuos daiktus įgijęs naktimis plėšikaudamas.

Areštavau jį ir perdaviau specialiai komisijai kvotą užbaigti. Metalines brangenybes, kaip sidabrinius šaukštus ir panašius dalykus, Vilkamickas buvo užkasęs į žemę Tirkšlių valsčiuje. Jos buvo atrastos ir gražintos tikriesiems savininkams. Taip pat buvo gražinta tikriesiems savininkams pinigai, foto aparatai ir rūbai. Nuėjęs negarbingu keliu, Julius Vilkamickas, buvo savo partizanų teismo sprendimu, prie Ventos upės, sušaudytas. Liūdnoka, bet kitaip buvo neįmanoma tuo laikotarpiu tvarkytis.

PASKUTINĖS DARIAUS-GIRĖNO LAIDOTUVĖS

E. JASIŪNAS

Šiomet suėjo 45 metai nuo mūsų tautos didvyrių — Dariaus ir Girėno — žygio per Atlantą ir jų tragiškos mirties 1933 m. liepos 17 d., Soldino miškelyje, Vokietijoje (dabar Mislibužas, Lenkija). Ta proga reikėtų bent suglaustai peržvelgti, kas iki šiol didvyrių pagerbimui buvo padaryta okupuotoje Lietuvoje.

Kaip žinome, po balzamavimo VDU Medicinos fakulteto anatomikume (Kaune, Mickevičiaus g.) 1933 metais, Dariaus ir Girėno kūnai buvo uždaryti į bronzinius, su stikliniais viršais, karstus ir 1937 m. lapkričio 1 d. patalpinti į labai meniškai suprojektuotą mauzoliejų, pastatytą gražiausioje Kauno kapinių vietoje, prie Vytauto prospekto. Pastebėjus, kad dėl mauzoliejaus rūsyje esančios drėgmės lakūnų kūnai buvo pradėję pelyti, karstai su kūnais buvo pergabenti į Med. fakulteto rūmuose esančią koplyčią.

II-jo Pas karo metu, vokiečių karo mašinai pradėjus stigti spalvotųjų metalų, buvo skelbiamos metalų rinkliavos ir nusavinami įvairūs vario bei jo lydinių gaminiai, neišskiriant nei meno ar istorinės vertės paminklų.

1942 m. grupė lietuvių patriotų (prof. K. Oželis, prof. B. Šaulys ir kiti), bijodami, kad vokiečiai bronzinių karstų nepaimtų karo reikalams, o taip pat matydami ir vėl grįžtantį pavojų iš rytų, karstus su Dariaus ir Girėno kūnais slaptai užmūriję Med. fakulteto rūsiu nišoje, arti katinės.

Ir vėl grįžo rusų okupacija, pasibaigė II Pas. karas. Dariaus ir Girėno karstų dingimo paslaptis tebebuvo stropiai saugoma. 1946 metų pavasarį, susigrūdus Nemuno ledams, Kauno miestą ištiko didysis potvynis. Sakoma, kad laiveliais buvo galima plaukioti net pačioje Laisvės Alėjoje. Per ventiliacijos angą vanduo apsėmė ir nišoje užmūrytus karstus. Potvyniui atslūgus, matomai, vanduo dar ilgai karstuose užsilaiškė ir smarkiai paveikė balzamuotus didvyrių kūnus.

1964 m. Vilniaus dailės instituto diplomantas, skulptorius ir poetas Vytautas Mačiuika (Lietuvos karo aviacijos plk. ltn. A. Mačiuikos sūnus) savo diplominiu darbu pasirinko paminklą Dariui ir Girėnui. Projektą, iškaltą iš rausvo Lietuvos laukų granito, jis įvykdė puikiai, įspūdingai, ir per labai trumpą jam duotą laiką. Susidomėjęs lakūnų karstų likimu, jis ėmė ieškoti šios paslapties išrišimo, ir pagaliau jam pasisekė surasti siūlo galą. Buvusiam Medicinos fakulteto sargui

Štriupkui (vienintelis likęs gyvas karstų užmūrijimo liudininkas) nurodžius, lakūnų karstai Medicinos fakulteto rūsyje buvo atrasti. Deja, lakūnų kūnų nuo irimo proceso išgelbėti nebebuvo galima, ir ekspertų komisija nusprendė, kad tikslingiausia būtų juos palaidoti.

Laidotuvės įvyko labai staigiai, 1964 metų rugpiučio 12 d. Nors plačiajai visuomenei nei per laikraščius, nei per radiją ar TV nebuvo pranešta, prie Medicinos rūmų susirinko didžiulė minia žmonių. Iškilminga laidotuvių eiseną didvyrius palydėjo į karių kapines Aukštuosiuose Šančiuose.

Sulptoriaus V. Mačiuikos sukurtas antkapio paminklas buvo atidengtas tik 1968 m. liepos 17 d., per 35-sias lakūnų žuvimo metines. Paminklinė lenta ir meninis apipavidalinimas atliktas brolių architektų Algirdo ir Vytauto Nasvyčių.

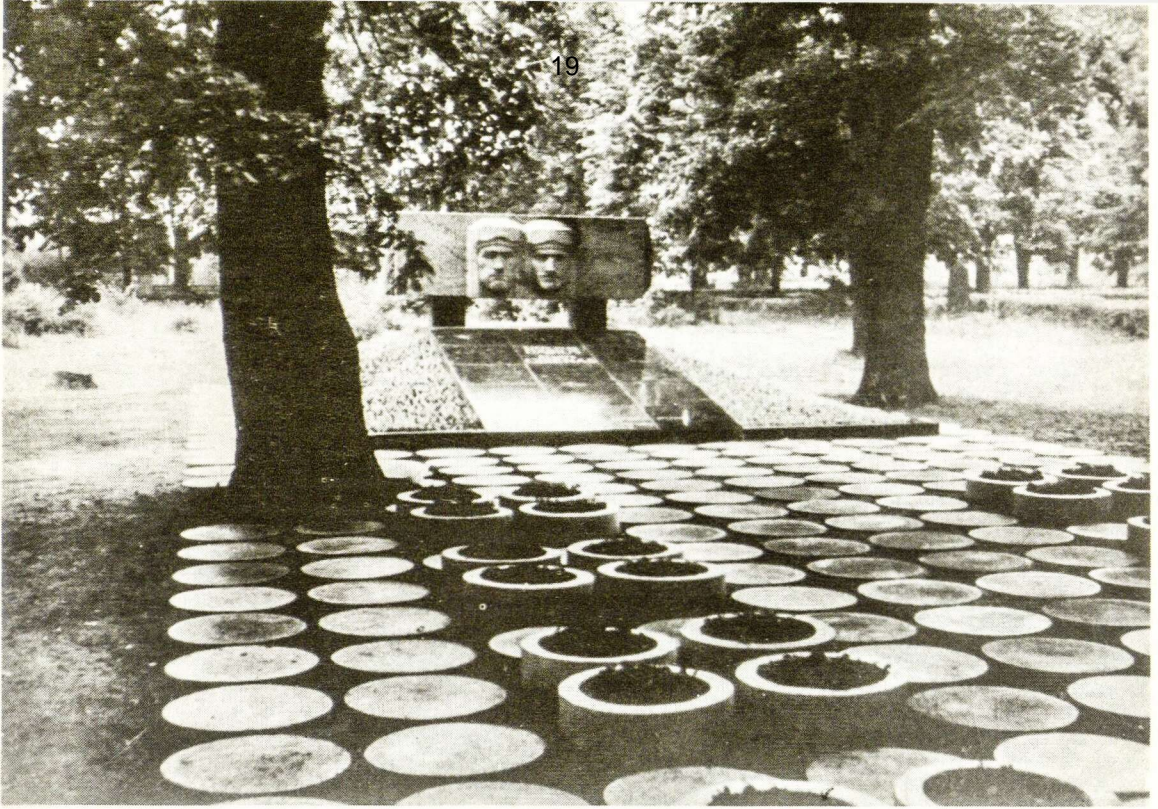
1943 metais, vokiečių okupacijos laikais, Lietuvos tragedijos 10-jų metinių proga, skulpt. B. Pundzius prie Anykščių esančiame didžiausiam Lietuvos akmenyje "Puntuke" iškalė Dariaus ir Girėno bareljefus su jų testamentu. Tuoj po II-jo Pas. karo pabaigos, Lietuvos laisvės kovotojams narsiai grumiantis su okupantu, jo tarnai "stribai" drįso šį paminklą išniekinti, šaudymo pratyboms pasirinkdami Puntuke iškaltas Dariaus ir Girėno galvas. Vėliau šie bareljefai buvo restauruoti.

Pokario metais Kaune panaikinus kapines, giminių pastangomis ir lėšomis dalis kapų paminklų su mirusiųjų palaikais buvo perkelti kitur. Didelę meninę ir istorinę vertę turįs Dariaus-Girėno mauzoliejus, matomai, buvo sunaikintas.

1966 m. liepos 17 d. Lenkijos lietuvių visuomeninės kultūros dr. jos Vroclavo ratelis, vadovaujamas inž. Vyt. Markavičiaus, Soldino miškelyje (dabar Mislibužo), Dariaus ir Girėno žuvimo vietoje, prie esamo paminklo pastatė ir atidengė paminklinę lentą su lietuviškais ir lenkiškais įrašais. Tas ratelis rengia metinius didvyrių minėjimus ir prižiūri paminklo vietovę.

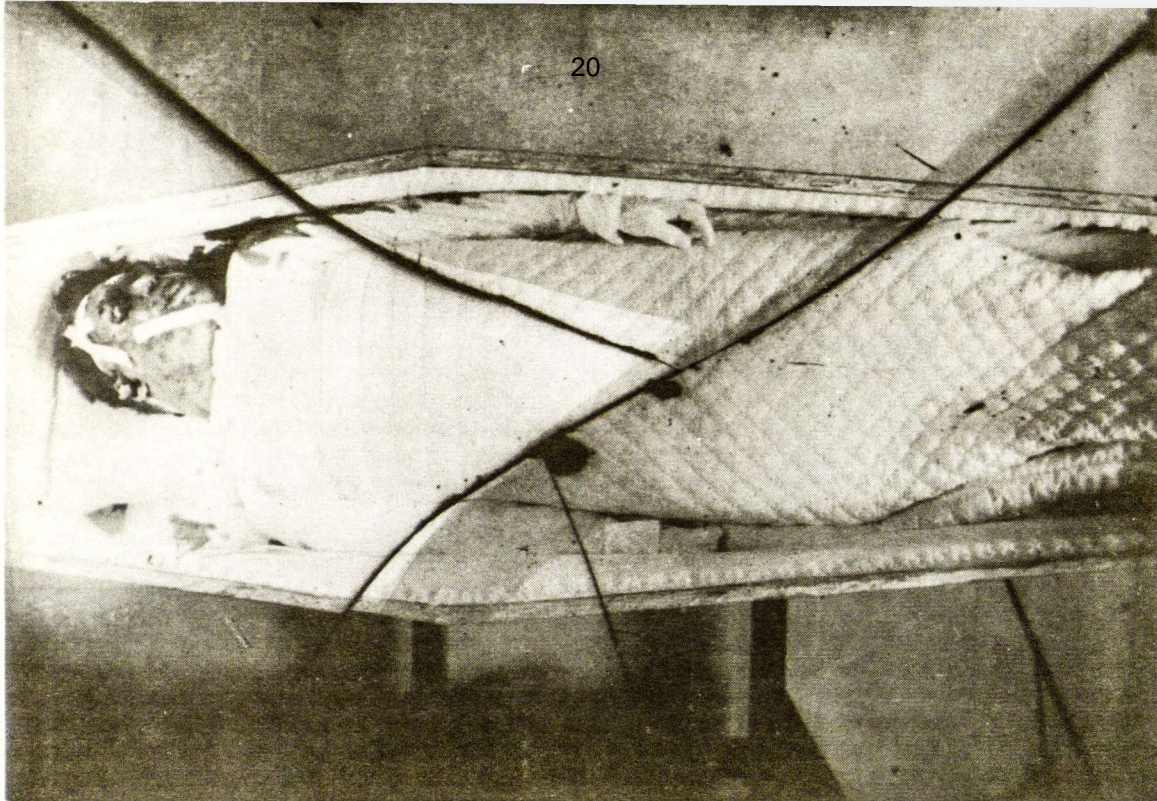
1969 m. gegužės 9 ir 10 dienomis šimtai ok. Lietuvos jaunuolių, daugumoje studentų, spontaniškai susirinko Dariaus (Klaipėdos raj., Judrėnų km.) ir Girėno (Šilalės raj., Vytogalos km.) gimtinėse, kur rankomis supylė apie 3 metrų aukščio pilkapius. Dariaus gimtinėje sodyboje pastatų jau nebebuvo, todėl jaunuoliai atkasė namo pama-

(Nukelta į viršelio 3 psl.)

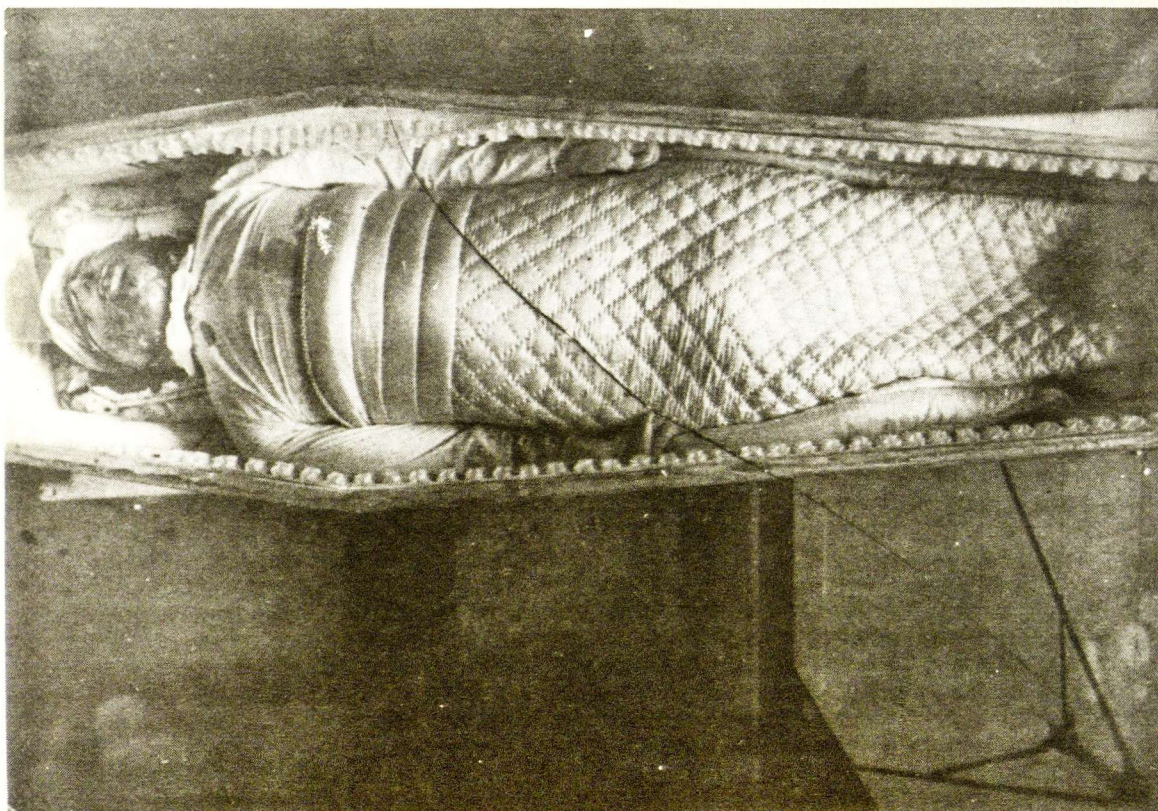

Dariaus ir Girėno kapas karių kapinėse, Aukštuosiuose Šančiuose. Antkapinis paminklas skulpt. V. Mačiukos, apipavidalinimas brolių arch. A ir V. Nasvyčių, 1968 m.

Kpt. S. Darius (virš.) ir St. Girėno (apač.) palaikai po ekspertų komisijos patikrinimo 1964 m., prieš laidotuves

PRAEITIS ATEIČIAI!

GYVENA "GYVENIMAS"

PETRAS BŪTĖNAS

Poretis žodis *gyvena* šaltiniuose yra suprantamas ir todėl aiškinamas kaip "gyvenimas, žmogaus žmonių gyvenimas, pragyvenimas, toks koks gyvenimas", bet staiga dabar kaikurių aiškintojų aiškinamas tarsi ex cathedra kitaip, nelyginant savaip autoritetiškai, net autoritetų spausdinamose knygoose, būtinai pafilosofuojant, saviškai ir keistai nuomonijaujant, kad dėl to skaitytojai ėmę susimėto, net pasimeta. Ir vėl viskas bent kuriam laikui sustingsta vietoje, kad nei į čia, nei į čia.

I

Tuoj pamatysime, kad *gyvena* žodis termino *etnografija* — *tautorąša* niekaip negali atstoti, ar šio pavaduoti, nors ir kažkaip kas būtų įsigeidęs šitaip norėti ir mums skaitytojams įpiršti.

Žodis *gyvena* savo vietoje reikalingas ir net pravartus teksto minčiai pajvairinti, ar kaip kitaip reikiamiau *būsenai* (!) pabrėžti. Šitą savojo lietuviškojo žodyno apsvarstymo "amatą" gerai ir natūraliai išmano lietuvių tauta, mūsų žmonės, kai jie natūraliai ir laisvai tarpusavyje nevaržomi kalbasi. O tu, žmogau, klausydamasis mokėk tą jų mums reikalingą kalbą tinkamai, bešališkai ir be jokių savų kitus įtaigojančių "filosofijų" suprasti bei tiksliai pasisavinti. Toks yra išmaningo, atsargaus, neišdidaus ir bešališko tyrinėtojo uždavinys. Žmonių kalboje aiškiai esama sveikos logikos, ir tai privalome įsidėmėti, žinoti, pagerbti. Tyrinėtojas gali klausinėti, prašyti paaiškinamas, užsiminti, kad ką ir pakartotų, bet negali norėti, kad pasišnekantysis žmogus, lyg tau įtikdamas, imtų pradėti "taviškai filosofuoti", šitaip visą tau ir sau reikalą sugadindamas, o pačiam mokslui pakenkdamas. Ir tada jūs "du filosofai" būtinai atsidurtumėte akligatvyje be išėjimo, o po to neįaukiai nutiltumėte nieko neišsprendę, pačiam klausytojui, taigi klausėjui nieko gero bei nieko autentiško nesulaukus. Tai įsidėmėtina ir žinotina visiems "mokslių žinovams ir mokovams".

Iš toliau čia ir pradės dalykai bei reikalai labyn aiškėti.

II

1959 metais kalbininko ir istoriko Kazimiero Būgos Rinktinių raštų II t. 68 psl., šitaip pakartojant čia šio pačio autoriaus daug daug anksčiau, t.y. 1920 metų lapkričio ir gruodžio mėn. rašinį (žr. Bg. II 77 p.), yra vartojama *gyvena* (J⁵42, 1883 metų "Ausra" 13), *pragyvena* (J⁴ 675) "(pra-) gyvenimas", nuo vž. *gyv-ėn-a*, *-ėn-o*, *-ėn-t-i*, dalyviškai (priebalsis *t*) bendratinei galūnei trm. *t'* dabar natūraliai *t-i* esant iš *t-ie* iš *t-ei*, tarsi kaip sintaksiškai naudininko linksnio kategorijoje. Taigi, žodis *gyvena-pragyvena* "pragyvenimas, toks koks gyvenimas" niekaip neatstoją įsigalėjusio žodžio ir kartu įvardo - termino *etn-o+grāf-ij-a* 1, ir žr. čia toliau. Šalia *gyvena* žodžio K. Būgos ten pat žr. eilę kitų mūsų *-en-* priesagos žodžių, jei kas norėtų tai giliau bei lygintinai suprasti bei įsisąmoninti, kad pvz. *gyvena* "gyvenimas" žodis netinka *etnografija* terminui pavadinti, ar jam net pakeisti. O suprasti nėra sunku, jei kas tolydžiau yra mokęsis gramatiką, t.y. visas tris jos pagrindines dalis — fonetiką, morfologiją ir sintaksę, kur net patogiausiai susiduriama ir su semasiologija - semantika, t.y. su žodžių reikšmės ir prasmės mokslu.

1950 metais, taigi po 30 metų po 1920 metų datos, šitaip rašo Lietuvių kalbos vadovas (čia vartojamos jo santrumpos: Lkvadovas, LKV): *gyvenà* 3a — gyvata, gyvenimo būdas arba gyven-sena, gyvenimas, ir plg. 1959 bei 1920 metų būginį rašymą: abiejų šaltinių žinios, matome, yra vienodos. Ten Lkvadovo naujadaras *gyv-ėn-s-en-a* 1, arba ir *gyvena*, o tik šis pastarasis žodis yra senyvas. Abu įvardai - terminai neskelbia atstoją *etnografija*, arba *tautorąša* įvardų. Ką reikšmiškai ir prasmėškai žodžiuose nurodo *-en-* priesaga, tai žr. Bg. I. 240-2, 427 ir II 68 bei 69 p. Ir įvardų - terminų pasirinkėjams, arba ir jų nustatinėtojams prieš tai reikia pirma susirankioti kiek galint visą šaltinę medžiagą, net nuo savęs nieko neprasimanant, neišgalvojinėjant, nes kitaip būtų darbas nepilnas, nepakankamai tikslus ir rezultatai arba neaiškūs, arba ir stačiai klaidingi, arba net ne tie, kurių reikėtų, ar kurių būtų laukiama. Šitaip reikia elgtis ir terminų - įvardų nustatinėtojams, ir pvz. tautovardžių, kraštovardžių, vietovardžių (hidronimų ir toponimų), asmenvardžių, pavardžių, pravardžių aiškintojams moksliai, o ne, kaip žmonėse sakoma, "iš savo pilvo". Viskas praverčia, taigi ir būtina žinoti ne vien kalbininkams, kalbotyriams, bet ir pvz. archeologams, istorikams, etnologams - etnografams ir net kitokiems tyrinėtojams; gi kalbininkai, kalbotyriai, lengvai pri-

eidami, savaime naudojasi visomis jiems reikalingomis archeologijos, istorijos, etnografijos ir kitokiomis žiniomis. Šiais laikais jau tik šitaip! Net labai aiškiai šitaip darė ir du didieji baltų kalbininkai — lietuvis Kazimieras Būga (1879-1924. XII.1) ir latvis Jānis Endzelynas (1873-1961), kurių raštai prieinami ir privalomi patirti ir visiems kitokių atitinkamų mokslų atstovams, jei jie norėtų būti kaip nagrinėtojai tyrinėtojai našesni ir naudingesni bet ir baltams — Lietuvai, Latvijai ir kartu Estijai ypač šiais visai nežaboto panslavizmo sovietizmo laikais, kur pirmuoju smuiku net drastiškai kumštiškai tebegriežia velikorusai - rusai - moskvičiai kaip diktatūriniai kolonizatoriai, patogiai ir sumaniai bizūniškai tebeprisikinkę kompartiją vien tik savajai Rusijai - SSSR tarnauti ir svetimoms šalims cariškai družiniškai enkavedistiškai skerdziamai genocidiškai vergti bei nutautinti suvelikorusinant - surusinant.

1956 metais LE, VII, 291 p. yra irgi visai kas kita (tarsi vėl naujas sugalvotas beatrėmis atvejas iš nieko buvimo: *gyvena* (lot. curriculum vitae) — gyvenimo aprašymas, vartojamas dažniausiai prie pareiškimų, jieškant darbo ir stojant į mokyklą. Betgi Lkvadove ir tai yra kaip tik tiksliai paaiškinta: curriculum vitae (lot.) — gyvenimo aprašymas, jokio *gyvena* žodžio čia nėra neužsimenant. Šitaip ir reikia, neminint visai kitokios reikšmės bei prasmės žodžio *gyvena*. Dėl visko nuo savęs čia pridursiu: curriculum vitae analogiškai galėtų būti atstota ir sudėtinio žodžio pvz. *gyv-en-im-ó+raš-a* 1, net ir *gyv-én+raš-a* 1 “gyvenimo aprašymas”. Plg. kas yra rašyta V skirsnyje.

III

Kas buvo spausdintinai skelbta aiškinta 1920, 1950, 1956 ir 1959 metais, tai jau žinome. Bet vėliau, net gerokai vėliau (1966 metais), nežinodamas, ar gal ir ignoravus tai, kas buvo anais kelesiais metais skelbta, ima ir atsiranda tikra nelaukta naujiena mūsų terminologijoje. Pradedama maišatis be jokios priežasties ir be jokio reikalo bei logiškumo.

Taigi, 1966 metais “Lituanistikos Darbai” I, 133 psl. etnografas - tautorašis - etnologas - tautotyris, visdėlto pats nesirašydamas “gyvenrašiu - gyvenenos rašytoju”, A. Mažiulis savo straipsnyje, vardu “Lietuvių gyvenenos metmenys”, šiuo recenzuodamas A. Vyšniauskaitės suredaguotą 1964 m. Vilniuje “Lietuvių etnografijos bruožai” 693 psl. su XVI psl. spalvotą iliustracijų knygą, šitaip rašo: “Viduklės, Nemakščių ir kitose vietose *gyvenenos* žodis veik visai pilnai išsemia, ką sakome

ir *etnografijos* terminu, todėl šalia *tautotyros* (*etnologijos*) tiktų vartoti ir *gyvena* (*etnografija*)”. Tik šitiek tepasakyta, o tam bent kiek apčiuopiamų duomenų ir argumentų visiškai nėra.

Matome, vilniškės knygos žodžius “*etnografijos bruožai*” recenzentas A. Mažiulis savo reikalui perkrikštydamas pavadina “*gyvenenos metmenys*” žodžiais. Kodėl jis be reikalo vilniškio rašinio pavadinimą - antraštę kitais žodžiais keičia (bruožai ir metmenys), — nepasisakoma, o jo rašoma tik “Lietuvių etnografijos bruožai” rašinio recenzija. Be reikalo ir *etnografija* terminas pakeistas *gyvena* “gyvenimu”. Kas per daug, tai per daug, o jei recenzento išsamiau nepaaiškinama, tai tikrai “permąža” ir net “nieko”. Tiek jau to, nes gal tai tik kaip kokia atsitiktinė nelyginant “*poetica licentia*” iš recenzento pusės.

Bet su savuoju peršamu *gyvena* terminu recenzentas net aiškiai nušalina *etnografija* terminą be jokausio reikalo ir pagrindo. Šio savo vietoj jo nustumiamo *etnografija* termino jis ir kituose savuosiuose straipsniuose nusistatęs ir pamėgęs yra *gyvena* žodį terminišškai vartoti, — lūžtų plyštų. Kadangi mudu abudu gyvename viename mieste ir todėl nuolat susitinkame, tai progomis jau net nebe kartą esu jam minėjęs tą jo netiksliai vartojamą *gyvena* terminą sutikti atjungti nuo visuotinai pripažinto *etnografija* termino, nes, sakydavau, tai esą du atskiri, nevienodos reikšmės, prasmės ir paskirties žodžiai, kad, galop, *etnografija* yra liet. *tautoraša*; abu įvardai “tautą rašo”: gr. *ethnos*, bet liet. *tauta*, ir gr. *graphein* ir liet. *rašyti*; žr. 1955 metų LE, VI, 88 psl. J. Lingio *etnografijos* ir *etnologijos* įvardų rimtą ir įtikinantį straipsnį, kurio A. Mažiulis nėra neužsimena, todėl ir nekritikuoja nei į tą, nei į tą pusę tylėdamas. Jokiais argumentavimais jo nepriveikiau perkalbėti nė per dešimtį metų (nuo 1966 metų datos). O kaip autoritetai specialistai į tą viską žiūri, — nežinau, nes, mat, dar neaptikau jų viešai pasisakančiųjų. Tai dabar jo recenzijos antraštė “Lietuvių *gyvenenos metmenys*” ar skaitytojui yra “Lietuvių *gyvenimo metmenys*”, ar “Lietuvių *etnografijos - tautorašos metmenys*”, kitaip sakant, “Lietuvių *etnografijos bruožai*”? Kad niekam jokių svyravimų nebeliktų, tai žr. plg. Lkvadovo 376 p. *mētmenys*, —ū 3b, arba *pagrindiniai bruožai*. Kad ir vilniškėje knygoje *bruožų* bei *metmenų* vietoje būtų buvę išspausdinta jų atitikmuo *apmatai*, —ū 3b “išilginiai audeklų siūlai, metmenys” (LKV), tai ir tada irgi nebūtų kaip recenzentui kibti.

IV

Čia 1966 metais (žr. III sk.) A. Mažiulis pažymėta Viduklė ir Nemakščiai, o matėme iš anksčiau (žr. I sk.) — iš 1920 metų pabaigos, kad ta pati *gyvena*, *pragyvena* žodžiais jau minima yra kun. Antano Juškos (net 1883 m.), šiam mūsų didžiajam tautosakininkui dainas rinkus ir aplink Veliuoną bei Pušalotą; žr. dar toliau (Dov.). Taigi šio dalyko ir reikalo geografija tikrai plati Lietuvoje.

Ir dauguminės Mūšos baseine Lietuvos Žiemgaloje (Dov.) yra *gyv-en-à -en-ōs, ēn-q*, tr. *geviān geviānos geviāno*, žodis, reiškias ir pažymis gyvenimą, žmogaus žmonių čiabuviškąjį pasilaikymą, pragyvenimą, tik ne *etnografija* - *tautorąša* termino reikšme ir prasme. Čionai pamūšiniukuose yra, tiesa, retai vartotas, bet žmonėse gyvas žodis *gyv-én-s-en-a* 1 (taigi jis ne naujadaras; žr. I sk.) "gyvena, gyvenimo būdas", ir plg. lat. *dzīvuošana*, dzīv-uoš-an-a "angl. living, life, vok. lebendig, das Leben — gyvas, pragyvenimas, gyvenimas". Bet šalia latvių *dzīvuošana* žodžio pasitaiko ten girdėti liet. *gyv-uos-en-a* 1 "gyvenimas, pasilaikymas, egzistencija". Betgi ir tokie žodžiai niekaip neprimena *etnografija* - *tautorąša* įvardo.

V

Lietuviškieji dvišakniai - dvisandžiai įvardai - terminai dažnai turi savo pirmajame sandė *tauta* žodį [baltų tautų seną ir itin gyvą tebegyvą relikta, pvz. slavų neturėtą ir neturimą, ir užtat velikorusinė - rusinė marksistinė sovietinė Maskva šiauštis nenustoja dėl tų *tauta*, *tautiškas*, *tautinis*, *tautybė* žodžių, visai natūraliai mūsų žmonių tebevarojamų okupuotoje Lietuvoje], o antrajame savo sandė turi: +raša, +seka, +tyra, arba kokius kitokius irgi dviskiemenius daiktavardinio, ar vietovardinio pobūdžio žodžius. O tie tokie sudėtiniai - dvisandžiai žodžiai yra panašios darybos ir sandaros - struktūros, kaip atitinkamam reikalui ir antikinės darybos bei sandaros įvardai. Todėl ir dar todėl, kad jie neturi naujesnių afrikatinių priebalsių *c* (ts), *č* (tš), *dz*, *dž* ir kad, būdinga, jų žodinis ištarimas patogaus liūliuojančio skiemeniavimo bei veik visados yra I-osios paradigmos, kirčiuojant šaknis jungiamuosius balsius, — tai užtat jų ištarimas patogus, skambus, ryškus, vaizdus. Tokia betkam patogi žodyninė kategorija nėra sutrukdoma, užgaunama pvz. ir negalimo čia įjungti, įmaišyti *gyvena* žodžio terminiškai - įvardiškai, niekaip čia netinkamo ir nelimpamo. O patys pavyzdžiai toliau yra parodomi.

Ir šie keli įvardai - terminai daugiausia yra atėję ligi šių dienų iš anų Lietuvos valstybės respublikos nepriklausomybinio kūrimosi laikų, kai jų gyvai gyviausiai reikėjo ir besiplėtusiam lietuviškajam mokykliniam bei mokomajam darbui: *taut-ó+dailė* 1 — tautinė dailė (LKV), angl. folk art;

taut-ó+tyra 1 — etn-o+lòg-ij-a 1;

taut-ó+raša 1 — etn-o+grāf-ij-a 1, taigi ne "gyvena". Įvardai *tautytyra* ir *tautorąša* (etnologija ir etnografija), žinoma, skiriasi, bet pačiame tyrinėjamame įdarbyje, ypačiai jei kalbotyriškai imama tirti tyrinėti ir išvadiškai rašyti, tai tarp šių dviejų įvardų jokio griežto skirtumo ir atskyrio nebelieka, ir žr. toliau kalbotyrą;

taut-ó+saka 1 — folkloras 2, vok. die Volkskunde, angl. folklore, o tautosaką tyrinėja net įvairūs atitinkami mokslai savaisiais požiūriais, bet tam yra atsidėjusi labiausia kalbotyra savo argumentuotomis ir kiek galint preciziškomis žiniomis;

kalb-ó+tyra 1 — kalbos mokslas, *lingv-ist-ik-a* 1, o čia priklauso ir *lyginamoji kalbotyra* (LKV) — kalbų palyginimas ir iš šio įvairios reikalingos išvados, pravarčios ir kitiems atitinkamiems mokslams. *Fil-o+log-ij-a* 1 — kalbos ir literatūros mokslas (LKV), bet tai rūpi pačiai kalbotyrai. Žr. toliau tautotyra, tautorašą ir tautosaką;

krašt-ó+tyra 1 — savo krašto pažinimo, gimtinės mokslas (LKV);

žem-ė+raša 1 — žemės aprašymas arba geo+grāf-ij-a 1.

Tautotyros, tautorašos, tautosakos ir kalbotyros įvardų atskyrus iš dalies galima suprasti iš P. Būtėno:

1) Lietuvių *tautytyros* žinių ir *senienų* rinkimo programa. "Viltis" d-jos leidinys. Šiauliai. 1925 m., 208 psl., o knygai 5 litai. Šį leidinį labai palankiai recenzavo tautosakos specialistas prof. Balys Sruoga valstybiniame oficioze. "Vilties" draugija staiga kažkaip ir kažkodėl likvidavosi, ar buvo likviduota, ir užtat, už šį leidinį man nė cento neatlyginus, bent pasisekė tos knygos egzempliorių dalį — didelį vežimą jų atgauti ir susikrauti irgi Šiauliuose pas savo mokslo draugus gydytoją Dr. Domą Jasaitį ir agronomę Sofiją Lukauskaitę-Jasaitienę, jų sandėlyje. Tada, atvažiuodamas iš Panevėžio, kuriame buvau mokytojas mokytojų seminarijoje ir vyrų (I) bei moterų (II) gimnazijose, vis pasiimdavau tos knygos geroką skaičių, kiek panešdavau, ir progomis dykai dalindavau mokiniams, studentams ir kitiems, kad tik rinktų jie tautosaką ir senienas žmonėse. Lietuvą užgrūnant okupacinėms

Maskvos ordoms, ir Jasaičiai turėjo tremtinių keliais pasiekti Amerikos Jungtines Valstybes. Todėl tolimesnio likusių knygų likimo nežinau, o "Viltis" draugijos likvidavimo teisingo aprašymo ir lig šiol periodikoje nesu aptikęs.

Šiai knygai mano terminus *tautotyra* ir *senienos*, atstovaujančius lietuvių dvasinei bei medžiaginei kultūroms, dėkui, iš anksto yra aprobaavę ir leidę knygoje viešai vartoti mano profesoriai K. Būga ir J. Jablonskis;

2) Priežodžio ir patarlės gyvenimas. Atspaudas iš "Švietimo Darbo". Autoriaus leidinys. Klaipėda. 1930 V.D. m. 21 p. [Tautosakos (priežodžių ir patarlių) istorijos kursas su pavyzdžiais, eisimas lietuvių vidurinėse ir augštesniosiose mokyklose.];

3) Tautosakos nagrinėjimas mokyklose. — "Švietimo Darbo" 9 nr. 1928 m. 1075-1116 psl. Referatas, skaitytas 1928 m. bldž. 11 d. I-oje lietuvių kalbos augštesniųjų mokyklų mokytojų konferencijoje;

4) Vestuvių apeigos, — Tauta ir Žodis II kn. 1924 m. 164-189 psl.;

5) Mūsų kalbos pokalbiai prasidėjo "Lietuvos Mokyklos" (Nr. 6) priedo 1925 m. "Mūsų Kalbos" Nr. 3-me ir baigėsi 1927 m. "Mūsų Kalbos" Nr. 1-3 ("Liet. Mok." Nr. 1-3);

6) Kalbos kertelė "Panevėžio Balsas" Nr. 42-me 1927 m. ir, ėjusi kas numeris, buvo nutraukta po 37-ių numerių 1928 metais.

PS. Toks priedėlis savu reikalu, bet ir interesantų žiniai. — "Karys" žurnale yra spausdinami mano rašiniai serijiniu pavadinimu "Praeitį ateičiai!", — suprask, tam tikra būtovė - istorija ateisimiams, būsimiems laikams (rytdienai, poryt dienai), nes, mat, nei akimirksninė dabartis, nei tįsioji ateitis jokiais atžvilgiais negali būti nušalinamos nuo mūsų praeities, ir todėl pvz. aisčių - baltų praeitis, lietuvių tautos praeitis jokiais, net ir "maskvinio mokslo" dekretais, įsakymais niekaip negali būti išjungta, neprivalo būti užmiršta. O diktatūros su savaisiais dekretais ir žmonių bei mažesnių tautų, jų valstybių žudymais, mokslų ir gyvenimo sričių enkavedistiškais - gestapistiškais žalojimais vistiek praeina bei išdyla išdūlėja, kaip kad ir ta pati istorija - būtovė - praeitis įsakmiai tai tebeliudija ir amžinai liudys dabarčiai ir ateičiai.

Antra, rašydamas dažnai paminiu pabrėžimais pvz. "*istorija - etnika*", "*istoriškai - etniškai*", turėdamas šičia omenėje - omenyje ir *kalb-ó +tyr-q* — kalbos mokslą, lingvistiką: lyginamąją kalbotyrą, kuriai tyrinėjant dažnai prireikia ir istorijos, net archeologijos, geografijos, geologijos

ir ypač etnikos žinių, kurioms toms visoms pravarčios yra ir pačios kalbotyros žinios. Su tuo yra ir nesutinkančių, užtat tokių žmonių ir rašymai nėra išsamūs, pilnaviduriai ir pernežiningi. Mokslas mokslus remia, vienas kitam padeda. Nesutinkantieji net perpigiai užmiršta, kad *žodis* — gr. *logos* pats jau savaime yra istorijėlė - metraštelis - kronikėlė, taigi jis yra ne tik kalbotyros, bet ir istorijos, etnografijos - tautorašos, etnologijos - tautotyros, net ir archeologijos, geografijos, geopolitikos dalykas ir gyvas svarbus reikalas. Kosmopolitams tai ir nepatinka. Bet visiems baltams "*istoriškai - etniškai*" tai yra sava savičiausia ir moksliskai bei geopolitiškai naudinga.

VI

Skaitytojų pageidavimas! — Rašytojai gi rašo ne sau, bet skaitytojams, o turėtų būti parašyta taip, kad skaitytojai be vargo patogiai galėtų suprasti rašomąją tikrovę ir ten viską. Svarbu ne kas rašo, bet ką ir kaip rašo, o tai itin praverčia mokslo literatūroje ir tikros tiesos jėškantiems žmonėms, — seniems bei jauniems skaitytojams ir apskritai tyrinėtojams.

Recenzentas A. Mažiulis paskui po *gyvenos* savaipiško aiškinimo straipsnyje tuoj ir yra savo patiekęs bei skaitytojams pateikęs, taigi davęs gerokai savųjų pastabų bei užuominų iš anos vilniškės knygos vis etniškumo ir panašioms reikalams, atvejams, dalykams. Reikia pripažinti, kad jo gana prisirankiota, ir todėl tikrai girtina, nors nelabai suprantama, kodėl kaikurie mūsiškiai net pretenduotojai tyrinėtojai savo aiškinamųjų dalykų nemėgsta bent kiek gausiau aprūpinti savųjų pasirėmimų šaltiniais, dokumentais, net ir žemėlapinėmis nuorodomis bei datomis, nors, žinoma, rašančiajam tai būtų sunkoka, t.y. būtų didesnio, ar mažesnio apsunkinimo bei gaiščio, įdarbio. Pasikalbėjimuose esu tai užminęs ir A. Mažiuliui. O jis dėl tų šaltinių, datų ir preciziškumo man yra išmaningai bei išdidžiai atšovęs, esą, kad tai, kur jis rašas, ne kalbotyra, būriai šaltinių nuolat reikią įrašinėti. Bet ir aš jam dėl tokio jo keisto samprotavimo, jam ginant savuosius straipsnius, nesu pasilikęs skolingas, pasakydamas, kad man, taigi mokslui — tekstams teksteliams pirmučiausia reikia ir šaltinių, kad žmogus galėtų kito rašymais patikėti, pasikliauti, nes šau-nieji ir didžiausi autoritetai specialistai profesionalai kvalifikuotieji nėra ir niekad os nebus "stebuklingai!" pavirtę jų pačių skelbiamaisiais *tekstais*, jų pačių teikiamomis žiniomis. Tokios metamorfzės nesulauktina! Autoritetai sau, o duomenys vėl sau. Čia nėra rašomos ir garbinamos kokios

tų žinovų biografijos, bet ir biografijoms autori-tetiškųjų bei bešališkųjų žinių šaltinių reikalinga, būtina, niekaip neišvengtina. Jei kas neduoda šaltinių, nuorodų, tai skaitytojas ir manai, jog privalai apsidairyti, neapsigauti ir apgautam nebūti. Trumpai sakant, ir mokslinio darbo metodika įsakmiai ir be jokios nukrypstamos apeliacijos šitaip reikalauja.

Anapus geležinės uždangos okupuotoje ir sukaustytoje Lietuvoje mūsų tyrinėtojų ir tyri-nėtojų yra painiau kaip net visiškai objektyviau ir dokumentuotai pasakyti, parašyti, kai oku-pacinė rusifikatorių bei "svieto lygintojų" cen-zūra pro visus plyšius visur dieną naktį kišasi ir velikorusiškai priverstinai nurodinėja, kaip "ma-tuškai Rusijai" įtikti. Bet šioje geležinės uždang-os pusėje tyrinėtojas gali laisvas laisviausias, ir sumanus naudokis tąja laisve savo rašiniuose pil-nai, objektyviai, šaltiniuotai, be jokių nereikalin-gų "poetiškųjų" išsisukalinėjimų. Pasinaudos su-pratingi žmonės šioje ir anoje geležinės uždang-os pusėje.

Jei man ir pritartų, tai kitas man galėtų pasakyti (ir A. Mažiulis yra man dėl to pa-

stebėjęs), kad ar redakcija, ar kas tik nedaug vietos straipsniui teuzleidusi. Tai ne pasiteisi-nimas. Arba — arba. Arba metodiškai bei ligi pabaigos dirbti ir išverti, arba viešai prisipažinti, kad esi kapituliavęs. Kitaip baltų ir lietuvių kultūros istorija ir verks, — ir būtinai nedovanos.

Betgi bent tuo tarpu praktiškiausia ir būti-niausia: prašytina, kad kokį kitą kartą tokią savo paliestąją temą su jos atskirais objektais vis atski-romis ir kiek galint plačiau bei nuodugniau ap-siimtų paaiškinti, išaiškinti, kad ir autoriams, ir visiems būtų naudos, žinoma, kartu ir lietuvių tautai, taigi ir visų laikų Lietuvos istorijai, et-nografijai bei istorinei geografijai, taigi kartu ir geopolitikai. Peržengti reikia ir vad. "Lietuvos TSR" "sienas", nes ir už jų į visas puses eję nueina lietuvių tautos narių gyvenimai, darbai, papročiai, rūpesčiai, tautinės aspiracijos ir mūsų tautos tebeaktualūs savosios kultūros reiškiniai. Prašytina moksliniame įdarbyje nepasididžiuoti, nepasišykštėti, ypač kad patys lituanistikos dar-bai, — Lituanistikos Instituto metraštis yra skir-ti moksliniams dalykams ir reikalams.

1977.XII.16

NETIKROVĖS DEBESYS

IV

New Yorke gyvenantiems tautie-čiams, be abejo, būtų įdomu susi-pažinti su Manhattano šiauriniame gale, ištaigingam bute gyvenančiu, nesėkmingu rašytoju-žurnalistu Charles Allen, nerūkančiu ir nege-riančiu 48 m. amžiaus kvakeriu, ku-ris per paskutinius 15 metų daug laiko pašventė "karo nusikaltėlių" ieškojimui. Allen pastangomis JAV įstaigos (Immigration and Naturalization Service) jau išaiškino nemažiau tuziną nusikaltėlių, o apie 80 ve-damos kvotos. Jis apgailestauja, kad tik mažas amerikiečių skaičius daly-vauja šiame svarbiame darbe, nes apie 200 tokių nusikaltėlių po II Pas. karo, prasmukę pro imigracijos tinklus, sėkmingai įsikūrė JAV ir Kanadoje. Dauguma iš jų jau yra virš 60 ar 70 metų ir dažniausiai yra pagarboje laikomais gyventojais, jų vidurinės klasės kaimynystėje. Jų tarpe nedaug vokiečių, bet daugiau-

siai tai yra Rytų Europos nacių kolaborantai, kurių pavardžių, gaila, negalima surasti paimtuose po karo iš Vokietijos dokumentuose. Atvy-kę į JAV kaip išvietinti asmenys, apsirūpinę tvirtais, asmenybę įrodan-čiais, savo ar ne savo pavarde do-kumentais, jie dažniausiai yra įsi-jungę į tautines organizacijas, kaip American-Latvian Association ir pan., pasižymi antikomunizmu, mir-sio senatoriaus McCarthy garbinimu, vaizduoja superpatriotimus, dabar ateistinės tironijos aukas, dabar ginančias sa-vo gimtuosius kraštus. Vienas iš to-kių nusikaltėlių yra net skaitęs JAV senato atidarymo įžanginę maldą (1955 m. gegužės mėn.). Šios Eu-ropos atmatos, baigia Allen, įvykdę šlykščiausius nusikaltimus, dabar pa-naudoja antikomunizmą išvengti teis-mų savo kraštuose ir džiaugiasi lais-vu ir geru gyvenimu Amerikoje.

Toliau, vartau pernykštę iškarpa, kad Kent universiteto studentai vėl

Jurgis Gediminėnas

1978 Užgavėnės

Š. Ontario, Kanadoje, užkampis

demonstruoja ir protestuoja, norė-dami sutrukdyti sporto rūmų staty-bą toje vietoje, kur 1970 m. kareiv-čiai nušovė 4 komunistėlius studen-tus-demonstrantus. Dar anksčiau ma-čiau, kad kareiviai buvo išteisinti, o dar įdomus faktas yra tai, kad didesnė dalis protestuotojų buvo vi-sai ne Kent universiteto ir ne stu-dentai! Vis kišasi "raudoni nagai"!

Neseniai mačiau televizijoje kitą grupę, su lopais ant klynų, ameri-kiečių demonstruotojų ar protestuo-tojų, prie pastato, kuriame buvęs Vietnamo karo vadas generolas West-moreland skaitė paskaitą. Būdamas paskaitininku, aš nesidrovėčiau pro-testuotojų paklausti, ar jie nešiojo kelnes amerikiečiams mušant komu-nistus Vietname, o vyresnių, apžė-lusių urvinių baidyklų paklausčiau, kur jie buvo, kada komunistai su-laužė Paryžiaus taikos sutartį ir vė-liau žudė šimtus tūkstančių nekaltų žmonių Vietname ir Kambodijoje.

Visur vyksta įvairiausių demonstracijų. Štai Toronte, lytinių iškrėpėlių gaujos demonstravo prieš Anita Briant, kuri sėkmingai visoj Š. Amerikoje veda kampaniją prieš lygių teisių pripažinimą homoseksualams. Gaila, kad Anita neatsikirto demonstrantams, sviesdama jiems į akis faktą apie tuo laiku Toronte vykusį teismą 4 homoseksualams, kurie lytiniai išnaudoję 12 metų berniuką, batų valytoją, jį nužudė. JAV ir Kanadoje vyksta fermerių demonstracijos ir streikai. Atrodo, kad teisingai pykstame už labai didelį skirtumą, tarp fermeriams mokamų maisto produktų kainų ir tų kainų, kurias moka vartotojas. Perdaug godžių tarpininkų, perdaug brangių reklamų!

Prezidento Carterio paskirtas ginklų kontrolės ir nusiginklavimo su sovietais derybose, labai liberalių pažiūrų P.C. Warnke, atstovaujantis JAV SALT derybose, dar prieš paskyrimą buvo pasiūlęs amerikiečiams nusiginkluoti, parodant savo gerą valią sovietams, tikint, kad ir jie tuo paseks! Dar daugiau tokių neprotų ir naiivių pasiūlymų turi SALT derybose JAV komisija, kad net slykštu ar baisu apie tai rašyti, o apie paskutinius amerikiečių pasikeitimus moralės klausimuose, labai gražiai "Laisvoje Lietuvoje" rašo J. Pipiras. Esą, jau amerikiečiai pradėjo viešai prisipažinti savo lytinius iškrėpimus, jau viešai be kaukių žygiuoja homoseksualai, o televizijos lygių teisių ieško lesbianistės. Religingieji, nepasitenkinami dideliu skaičium įvairių krikščioniškų sektų, pradėjo ieškoti ryšio su Dievu per visokius gurus iš Indijos, per visokius Korėjos kultų vadus. Plinta budizmas ir musulmonų religija juodųjų tarpe. Amerikiečiai vis daugiau ieško amžinos jaunystės ir pradėjo daugiau domėtis augalų auginimu kambariuose, su kuriais kalbasi ir t.t. Matau dar 2 mažas iškarpėles, kuriose rašoma, kad 15 milijonų amerikiečių naudoja marijuana ir kad presbiterijonų kunigais galės būti ir homoseksualai. Norėtusi garsiai sušukti, kur eini Amerika?..

Nedaug ką geresnio atrasime ir pasižiūrėję į senelę Europą. Tero-

ristai, žmonių grobimai, žudymai, streikai ir tie patys netikrovės debesy, temdo daugelį Europos kraštų. Štai, Lietuvos atstovas Vašingtone dr. St. Bačkis "T. Žib." patiekia H. Kissingerio televizijoje pasakymą, kad Italijoje kas trečias, Prancūzijoje kas penktas, Portugalijoje kas šeštas, o Ispanijoje kas dešimtas, balsuoja už komunistus... Ne be reikalo R.B. Šidlauskienė "T. Žib." rašo, kad reikia rūpintis Š. Amerikos apsauga, nes kelias į laisvą Lietuvą veda tik per tvirtą, nenugalimą Š. Ameriką. Mūsų tėvai (ir mes!) sovietinių patrankų šūviams dundant, traukėsi į vakarus, o mums nėra kur trauktis.

Toliau seks pora dalykėlių, liečiančių Šiaurės Amerikoje gyvenančius tautiečius, o apie juos komentarai tokie, kaip atrodo gyvenančiam Kanados užkampyje, mažoje lietuvių salelėje.

Štai, kelios "Naujienų" iškarpos ir visos jos liečiančios ALTą (Amerikos Lietuvių Tarybą) ir jos santykius bei ginčus su vyriausia Lietuvių Bendruomenės vadovybe JA Valstybėse. Jeigu "Naujienas" reiktu pasveikinti už ryškų antikomunizmą ir visokių Lietuvos okupantų nusikaltimų bei blogybių iškelimą, tai aukščiau minėtame ginče "Naujienas" tikrai galima apkaltinti net perdaug akin krentančiu šališkumu, ALTos perdėtu garbinimu ir JAV LB vadovybės niekinimu, kuris retkarčiais prasiveržia kai kurių pagarbos užsitarnavusių tautiečių vaikišku pravardžiavimu. Štai, kad ir tokie "perliukai", kaip "šmulkštinės", ar "barzdukinės" chartos...

Nepatiktų ir "Naujienoms" ir ALTai, jeigu kas nors pradėtų rašyti apie "bobelinę diktatūrą" ar pan. Kuriame laisvojo pasaulio kampelyje nepaįsimime — Kanadoje, Vokietijoje, Anglijoje ar Australijoje ir kitur, turime ir matome tik demokratiškai išrinktas lietuvių bendruomenės vadovybes. Jeigu JAV yra ALTa, tai Kanadoje neturime kokio nors KALTo, o Vokietijoje VALTo. Visi žinome, kad ALTa daug pasidarbavo lietuviškuose baruose dar prieš mesinę tautiečių imigraciją į JAV po

II Pas. karo. Vėliau atvykusieji, vadinami DP, labai jau skyrėsi nuo tų tautiečių, atvykusių į dėdės Samo kraštą prieš kokį šimtmetį. Senieji emigrantai buvo daugelis be raščiai, kaimynų pravardžiuojami "paliokais", o darbovietėse, jų net nesiklause, pakeisdavo jiems pavardes į trumpesnes ir amerikoniškiau skambančias. Atvykusių po II Pas. karo tarpe buvo beveik visi dabar ALTai ir JAV LB vadovaujantieji asmenys, įskaitant ir dr. K. Bobelį, dr. J. Genį, inž. B. Nainį, St. Barzduką, A. Mačiulaitę-Zerr.

Kiek gi matome, dabar ALTos ar Lietuvių Bendruomenės veikloje, pavardžių, iš senųjų JAV lietuvių? Aišku, kad senieji mūsų išeiviai daug dirbo Lietuvos ir mūsų tautiečių reikalais, tuo užsitarnaudami pagarbą bei padėką, bet "ilgėjantieji gyvenimo šešėliai" privertė juos išeiti "atsargon", ar ten, iš kur jau nebegrįžtama.

"Naujienos" juokiasi iš JAV LB peršamo visuotinio, bet be to visuotinio nėra nei demokratiškumo! Dabartinė ALTos vadovybė nėra nei iš Dievo, nei iš kokios nors tėviškos įpėdinystės, o gyvenant demokratiškoje Amerikoje, visur girdėti kalbos apie demokratiškumą ir demokratiškai visuotinu balsavimu išrinktas valdžias bei vadovybes. "Naujienose" šaipomasi, kad JAV LB rinkimuose dalyvavo tik apie 60 tūkstančių tautiečių, bet pridėkite balsavusių šeimas ir "tyliąją daugumą", tai bus ir apie porą šimtų tūkstančių. Jeigu netikima, tai tegul ALTa paskelbia demokratiškus ir būtinai visuotinus rinkimus, ir įdomu būtų pasižiūrėti, kiek tautiečių balsuotų. Prisimintina, kad demokratiškų visuotinių rinkimų ar balsavimo bijo tik sovietai, o tokius jau leidžia ar rizikuoja net kai kurios Pietų Amerikos karinės diktatūros. Tas mūsų tautiečių JAV susiskaldymas ir kieno nors užsispyrimas, yra labai geras pasiteisinimas mūsų "dezertyrams" ir paliekantiems lietuviškas gretas tautiečiams, kurie vis pabrėžia "piovimąsi" ir ginčus.

Reikia tikėtis, kad šią susiskaldymo ligą "išgydys" ir padarys šiuo

reikalu sprendimą šią vasarą Toronte įvykstantis viso laisvojo pasaulio lietuvių seimas. Dr. K. Bobelį reiktų pagirti už jo sėkmingą veiklą Belgrade ir kovą už žmogaus teisių pripažinimą mūsų pavergtoje tėvynėje. Gi PLB pirmininkas inž. Br. Nainys užsitarnavo pagyrimą už savo nuoširdų atvirumą (“Draugas”, 1977. VII.8), pasakydamas, kad “lietuvių išveivija yra pramogaujanti, laike ir aplinkybėse nesuviskinti, šiek tiek irzli, pageltusi tautos šaka”. Ar tai ne tiesa? Gyvenantiems Kanadoje, kaip ir aš pats, tautiečiams, tikrieji ALTos ir LB vadovybės ginčo faktai gali būti ir nežinomi, bet jau anksčiau esu girdėjęs gandus, kad ALTos vyriausiemis vadams labai patinkančios kelionės į Vašingtoną, o kai kurių iš jų žmonos nenorėtų atsisakyti savo apmokamų darbų ALTos štabe... Nesinorėtų tikėti, kad tai būtų “nepasidalinimo” valdžia priežastys!

Kalbant apie gandus, tiesos išskrypimą ir atskyrimą pelų nuo grūdų, tai mes daug girdime, o dar daugiau skaitome apie ryšių palaikymą su sovietine Lietuva ir tautiečių vizitus pavergtoje tėvynėje. Reiktų visai nekreipti dėmesio į apakusių komunistėlių propagandą, kuriems sovietinė Lietuva yra tikras rojus, bet kaip prie tokių prisijungia žymus dailininkas, tai jau visai nesuprantama. Juokaudami tautiečiai sako, kad gerai pavaišino senelį komunistai, pavėžino ir dar pakvietė kitam 30 dienų vizitui, tai po vizitų reikia malonumus apmokėti saldžiu vaviu. Labai keista, kad kai kurie Lietuvoje apsilankę tautiečiai begirdami ten atrastą pažangą, nepagalvoja apie padarytą pažangą per 22 nepriklausomybės metus, o per keliasdešimt metų būdama laisva, Lietuva nėabejotinai būtų dar daugiau pasiekusi. Kas iš to, kad rusai pristatė Lietuvoje fabrikų, jeigu iš jų gamyba išvežama į “plačiąją tėvynę”, o naujų darboviečių atidarymas yra okupantui gera proga privežti Lietuvon dar daugiau rusų, kada lietuviai yra verčiami “savanoirauti” broliškose respublikose.

Ar verta žavėtis esama padėtimi Lietuvoje, kur labiausiai trūksta laisvės, jeigu jau metai kaip Lietuvos

parduotuvėse nėra kiaulienos, geresnių dešrų, o ne visada būna aliejaus, pieno, cukraus, jautienos... Kvietinių miltų reikia važiuoti į Kاونą ar Vilnių ir duonos vienam žmogui parduoda ne daugiau 2 kg. Vaisiai, svogūnai ir pomidorai yra importuojami, o prieskonių, daleiskim pipirų, visai negalima gauti. Vinių, peiliukų ar spygų, gausi tik apėjęs keliolika parduotuvių, o tikrai ten netrūksta tik vodkos... Labiausiai sovietinėje vergijoje pasigendama laisvės, o užčiauptos lūpos ir nepasitikėjimas net savo artimaisiais, padaro gyvenimą labai neįdomiu. Kad iš laisvojo pasaulio sovietinė Lietuvos nuvykusiam į specialius kursus mūsų jaunimui yra “plaukami smegenys”, tai jau matosi iš kursų programos ir ten buvusių pasakojimų.

Labai gražiai sovietinės Lietuvos gyvenimo įvertinimą apibūdina “Draugas” (1977.XII.20) “Kai į pavergtųjų gyvenimą žvelgiama iš tolo, arba tik per keleta dienų, tai ir tematomi tik materialiniai dalykai, o ne žmonių nuotaikos, ne jų troškimai ir kančios. Ekskursantų, sentimentais gyvenančių ar nostalgija sergančių liudijimas nėra tikras — jie gali būti antikomunistai, bet jų idėjos per silpnos prasižersti pro propagandinį kevalą, pamatyti tikrąją pavergto krašto, ar komunizmo su-luošinto žmogaus dvasią”.

Sovietinės santvarkos gyrimas yra pagalba komunistinei propagandai, o bendradarbiavimas su komunistais, kaip toji nelemtoji “detente”, tegali būti tik vienos krypties gatvė, naudinga tik sovietams, ir iš viso bendradarbiavimas jau galima skaityti sovietinės okupacijos pripažinimu. Jeigu kas dabartinį Lietuvijoje gyvenimą labai giria, tai kodėl visam laikui neapsigvena komunistiniame rojuje?

Atrandu savo iškarpų rinkinyje ne vien pesimizmą sukeliančių naujienų. Štai, Australijoje rinkimus vėl laimėjo valdančioji partija, kuri atšaukė nevalyvą Lietuvos okupacijos pripažinimą sovietams. Čilės prezidentas generolas Pinochet leidęs laisvus rinkimus, gavo net 75% balsuotojų pritarimą karinei diktatūrai,

nors prieš tai buvo paskelbęs, kad sekantieji rinkimai bus tik po 10 metų. Tuo būdu buvo uždėtas “antsnukis” radikalams ir visokiems komunistams, kurie visą laiką verkšleno apie kruviną Čilės diktatūrą ir žmonių persekiojimus, kurių jie nemato ir nenori matyti komunistiniuose kraštuose. Ar ne juokinga, kad žinių perdavimo tarnyba (News Media) apie šiuos rinkimus labai menkai tepaminėjo. Dabar jau paaiškėjo, kodėl komunizmo bernai taip labai jaudinosi dėl Čilės diktatūros, nes rusams žlugo visos viltys įsitvirtinti Čilėje, o ypač įkurti karinę bazę Talchano uoste, iš kur būtų galėję kontroliuoti kelius, einančius iš Atlanto į Ramųjį vandenyną.

Štai iš Sovietų Sąjungos prieš pora metų išvykęs dr. A. Štomas savo paskaitose pranašauja Kremliaus raudonosios imperijos sugriuvimą laike 20, o gal net 10 metų. Jis sako, kad šiandien tarybinėje visuomenėje neliko nė vieno žmogaus, kuris būtų nuoširdus marksistas ar komunistas, kuris nors per nago juodumą tikėtų ten esama santvarka. Apie šį gerą pranašą matau ir labai kritiškų komentarų, o jo spėliojimai vadinami “malonia narkoze”.

Su dideliu malonumu skaičiau ir stebėjau filmą apie šių laikų didvyrio Simo Kudirkos pabėgimą, kuris, be abejo, atidarė akis milijonams Š. Amerikos gyventojų, supažindindamas juos su komunistinio rojus gyvenimu. Šio filmo nauda Lietuvos laisvinimo ir antikomunistiniame fronte yra didesnė, negu visa kariuomenės divizija, ir čia buvo pataikyta raudonajai bestijai į pačią jautriausią vietą.

Smagu skaityti ar televizijoje stebėti jau visame pasaulyje žinomo teniso žvaigždės Vito Gerulaičio laimėjimus, o taip pat apie Toronto sesutes Nešukaitytes. Sėkmingai įvykdytas mokslo ir kultūros simpoziumas Čikagoje įrodė, kad dar turime gražų būrį save lietuviais laikančių mokslo vyrų, o inž. J. Rimkevičius apie tai net gražų leidinį suredagavo. Jau nusibodo knistis laikraščių iškarpose ir mano žvilgsnis nukrypo į nemažą skaitytų ir neskaitytų knygų krūvelę.

ARĖJAS VITKAUSKAS

PILIAKALNIS

(Iš pirmųjų raštų)

Ošia pušynas, spindi smėlynas,
Upės žaliuoja apaugę krantai;
Ant stataus kranto stovi kapinynas,
Kurį čia paliko senovės laikai.

Guli didvyriai smėlyne užkasti,
Jų karžygių dvasios dausose aukštai;
Kas gali mintis jų slėpingas suprasti,
Jei bet vėjelis čia lakstąs tiktai.

Kad vakar's ateina ir leidžias

saulutė,

Užliedama krauju padanges plačiai -
Ateina ant kalno naktelė - motutė
Ir užsimąsto, tamsioji, giliai.

Su baltu rūku, kurs laukus supa
Išeina didvyriai ant upės krantų
Ir žiūri į tyliai beplaukiančių upę,
Ir dairos aplink savo bėrų žirgų.

Laikas užmigdė jų draugus kovos,
Žirgais priešai jų jau senai jodinėjo,
Kaulai pridengti jų žemės šaltos,
Darbai praeitin jų nuėjo . . .

Upė sraunioji sau bėga vaga,
Ir lenkia tą kalną pro šalį;
Ateina ir nyksta naktelės tamsa,
Atmint milžinų niekas negali . . .

NEMUNAS

Nemunas platus pas Kauną
Vilnimis banguoja
Slėg' geležis jo bėgį srauną,
Bet jis nedejuoja . . .

Jį kantrumo išmokino
Žiaurus priešas mūsų,
Kur per amžius mus kankimo, —
O tai — gaujos rusų . . .

Turi jis dugne, smėlyne,
Kardus ir saidokus
Ką, išmėtė, nuskandino,
Bėgdamas kryžiuokas.

.....

Tyliai plaukia Nemunėlis, —
Kenčia, nedejuoja . . . —
Nesujudin krūtinėlės,
Nors laivai kamuoja . . .

— Jam užtenka aukų pori
Kas pavasarėlį . . . —
Jame randa, jei kas nori,
Šventą ramumėlį . . .

(Rašyta Nepriklausomos Lietuvos atsikūrimo pradžioj)

Net nusišypsojau prisiminęs vieną, gerokai apsitrynusį tautietį, kurį užtikau dideliame knygyne bevartantį stamboką knygą ir nustebau perskaitęs knygos pavadinimą — "Joy of Sex". Užklausiu ką jis išmoks tokį brudą skaitydamas. Jis atrėžė, kad, esą, čia daug skaityti nereikia, o galima pasimokyti tik iš paveikslų, ir dar pasigyrė, kad jau įsigijęs knygą "Sex Over 60" . . . Mūsų pašnekesys nukrypo apie lietuviškas knygas ir paklausiau, ar jis jau perskaitė mano paskolintą "bestselerį" K. Almeno "Saują skatikų". Ši knyga jam patikusi, bet, jo nuomone, autorius turįs būti antifeministas ar kada nors nuo moters labai nukentėjęs . . . Prof. dr. Vl. Juodeikos "Didžiosios iliuzijos" jis neužsisakysias ir netiki, kad kas nors iš čia gyvenančių keliasdešimt lietuviškų šeimų tą knygą turėtų, nes per sunki ir per ilga skaityti, o be to, mūsų tautiečiai jau turėjo progos praktiškai su marksizmu susipažinti. Užsisakyk naują A. Norimo knygą — "Santaką", tai tikrai neapsigausi, atsimenu, patariau atsiveikinant.

Pernai metais man geriausiai patiko E. Juciūtės knyga "Pėdos mirties zonoje", už kurią, mano nuomone, reikėtų paskirti Nobelio premiją, nes ji tikrai įdomesnė skaityti už A. Solženicino "Gulago salyną". Štai, matau neperskaitytą anglų kalboje storoką knygą "Aftermath", apie žymųjį nacį M. Borman ir "Ketvirtąjį reichą" ir dar tebeguli neperskaityta pagarsėjusi Alex Haley knyga "Roots", kurios ir nemanau skaityti, nes man visai neįdomu apie jų šaknis ir aš žinau, kur jie priklauso . . . Tik paminėjimas JAV ambasadoriaus J. Tautose Andrew Young ir jo idiotiški pasisakymai mane beveik verčia "važiuoti į Rygą" . . . Neperskaityta ir pavėluotai gauta Icchoko Mero knyga "Striptizas", kurios pristatymo kalbą mačiau net keliuose laikraščiuose. I. Mero kalba buvo tikrai įspūdiną ir man atėjo mintis, kodėl p. Meras negalėtų būti geros valios ambasadorium" žydų ir lietuvių sutaikymui. Jis, be abejo, žino ir lietuvių kaltinimus žydams ir skaitęs, kad ir tautiečio A. Mikulskio apie tai straipsnį "Kario" 10 Nr.

1(77). Ant knygų krūvos viršaus guli tik ką perskaityta knyga, man labai patikusi ir stačiai nušvietusi netikrovės bei pesimizmo debesimis. Tai A. Mirono nauja novelių knyga "Santaka", A. Norimo vardu besislepiančio 2-jo pėst. pulko karininko, kaudiečio, paskutinis kūdikis. Šmaikščios plunksnos ir fantastiškos vaizduotės autorius pirmąją savo knygą parašė dar Kaune 1938 m. Po to sekė keletas knygų ir kelių knygų vertimai, o ilgokas kelionės aprašymas "Kengūrų ir koalų žemėje" 1977 m. ilgokai džiugino "Draugo" skaitytojus. "Santakoje" radau 15 puikių novelių, kurių 3 yra premijuotos "Dirvos" konkursuose. Įdomūs gyvenimiški turiniai, labai lengvai skaitoma ir suprantama kalba, taip paveikia skaitytoją, kad pradėjus — nesinori padėti knygą į šalį. Mūsų tautiečiai jau mažiau skaito savų rašytojų knygų, tuo marindami galinčių rašyti entuziazmą ir gal net ruošdami lietuviškos knygos kapines. Taigi, tautiečiai, pirkime savas knygas, o pirmiausiai "Santaką".

LENKŲ PRAEITIES INTRYGOS IR SĄMOKSLAS LIETUVOJE

STEPAS VARANKA

Dabartinėje Lenkijoje yra išleidžiama daug naujų knygų, jų tarpe — viena kita liečianti ir Lietuvą. Kaikurios iš jų yra draudžiamos okupuotoje Lietuvoje skaityti ir platinti. Viena iš tokių yra Piotr'o Lossowskio, "Stosunki Polsko-Litewskie w latach 1918-1920" — Lenkų-Lietuvių santykiai 1918-1920 metais. Išleista 1966 m., "Knyga ir Mokslas" leidykla.

Pagrindą tai knygai sudarė daktarato laipsniui gauti disertacija, kuri vėliau buvo papildyta dokumentais, archyvine medžiaga ir išleista knygos formoje. Medžiaga knygai autoriaus buvo gauta iš įvairių bibliotekų, archyvų ir kariškų įstaigų, kuri anksčiau buvo laikoma slapta.

Lossowski's rašo, — atstytos prieškarinės Lenkijos valdžia, ginčė su Lietuva, naudojo įvairius neteisingsus ir išgalvotus dalykus apie lenkų persekiojimą ir jų skriaudas Lietuvoje, Lenkijos užsienių reikalų ministerija siųsdavo savo atstovybėms užsieniuose neteisingas žinias apie Lietuvą su instrukcijomis, kad jos ten patektų į spaudą, nuteikiant pasaulio opiniją prieš Lietuvą ir lietuvius.

Knyga turi 409 puslapius, 7 plačius skyrius ir daugybę poskyrių. Joje randasi daug iki šiol mums nežinomų "scenų", kurios vykę už scenos. Trečias skyrius yra pavadintas: "Proba przewrotu polskiego w Kowne 1919 roku" — Lenkų bandymas padaryti perversmą Kaune 1919 metais. Štai kas ten dėstoma:

Vasarą, 1919 metais, atsiranda naujų momentų lenkų-lietuvių santykiuose. Lenkų bandymai susitaikyti lygūs nuliui. Lietuviai nenori visiškai girdėti apie kokias nors unijas ar federacijas. Nežiūrint to, Pilsudskis ir jo artimieji vis dar galvoja apie Lietuvos "globą".

Liepos pabaigoje, 1919 m., Pilsudskio dėmesys buvo sukoncentruotas apie Lietuvą. Versalio sutartį vokiečiams pasirašius, pavojus iš jų pusės atkrito. Vokiečių įgulos pasitraukė iš Lietuvos.

Liepos 31 d. Pilsudskis su savo artimiausiu patikėtiniu Lietuvos reikalams, Leonu Wasilewskiu atvyko į Vilnių. Būdami Vilniuje vedė slaptus pasikalbėjimus su atvykusiais iš Lietuvos lenkais. Vieną iš jų, Konstantiną Radzwill-Radvilą, Pilsudskis pasirinko savo patarėju.

Rugpjūčio 3 d. maršalas Pilsudskis išsiuntė į Kauną misiją: L. Wasilewskį ir majorą, vėlesnį generolą, Tadeuszą Kasprzyckį, derybom su lietuviais. Lenkai siūlė užimtuose plotuose rinkimus. Vėliau atvykę į Vilnių nuspręstų, kaip Lietuva turėtų elgtis su Lenkija. Lietuviai atmetė tuos pasiūlymus sakydami, kad Vilnius, Gardinas ir visa Suvalkija priklauso Lietuvai. Nuo Augustavo valsčiaus gal ir atsisakytų. Tačiau, į bet kokią uniją neis.

Wasilewskis siūlė Pilsudskiui laukti pasikeitimų Lietuvoje. Jam buvo suteikta speciali misija. Jis tuojau

užmezgė ryšius su Walery Slawek, 2-jo Lietuvių-Baltgudžių fronto skyriaus viršininku ir Marian Koscialkowskiu, žinomu lietuvių skriaudėju.

Jų tikslas buvo padaryti Lietuvoje perversmą ir pastatyti tokią prolenkišką vyriausybę, kuri sutiktų "federuotis" su Lenkija. Planuojamas perversmas buvo taip pat nagrinėjamas Varšuvoje. Ten, rytų plotų įgaliotinis, Michal Kossakowski, 1919.VII.18 d., savo dienoraštyje pažymėjo, kad tą dieną įvyks sukilimas prieš "Tarybą". Jeigu pavyks, viskas bus išspręsta ir sutvarkyta.

Lenkai neįvertinę Lietuvos būklės. Jie galvojo, kad Lietuvoje slaptai veikianti lenkų POW — Polska Organizacija Wojskowa — Lenkų Karinė Organizacija ir dalis sulenkėjusių lietuvių pajėgs pravesti ginkluotą sukilimą-perversmą.

Sukilimui smulkų planą su paaiškinimais buvo paruošęs Marian Swiechwski, ragindamas skubėti, nes buvo numatyti rinkimai į seimą. Jis savo slaptame rašte, 1919.VII.31 d., siūlė ginklu padaryti perversmą — ir revoliuciją... Lenkų generalinio štabo nuomonė buvo, kad keletos savaičių lenkų kariuomenės okupacija Lietuvoje sudarytų palankias sąlygas patraukti lietuvius prie susijungimo su Lenkija. Be to, lenkai tikėjosi patraukti savo pusėn nemažą dalį Lietuvos politikų ir kariškių.

SLAPTOS LENKŲ ORGANIZACIJOS ĮSTEIGIMAS KAUNO APYGARDOJE

Lenkų slapta karinė POW organizacija Kaune buvo įsteigta 1918 m. pabaigoje. Pradžioje skyrius turėjo tik 12 pagrindinių organizacijos narių. Iš pradžių organizacija nesireiškė aktyvia veikla.

Balandžio pradžioje, 1919 m., atvykus į Kauną Rajmundui Kawalcui, organizacija pradėjo reikštis aktyviau. Kawalec savo veikloje naudojo slapyvardį Adam Juzwik. Atvykęs į Kauną jis įsteigė poskyrį, priklausantį Suvalkų rajonui. Poskyris vadinosi "Podokrąg Kowno-Dowodztwo Obrony Kresow" — Rytų žemių gynimo štabo Kauno poskyris. Tuo laiku Suvalkų POW vadu buvo Adam Rudnicki, slapyvardis Beniowski. Kawalcui buvo pavesta sudaryti lenkų karininkų organizaciją iš tarnaujančių lenkų Lietuvos kariuomenėje ir iš kitų veikiančių Lietuvoje lenkų organizacijų.

Gegužės pradžioje Kauno poskyris buvo prijungtas 2-am kariniam žvalgybos skyriui Vilniuje, kuriam vadovavo Marian Koscialkowski, slapyvardis "Orwid". Jis jau anksčiau buvo pasižymėjęs kaip lietuviybės naikintojas, nors pats buvo lietuviškos kilmės, kai kurie jo giminės mokėjo kalbėti lietuviškai. Jis savo laiku M. Biržiškai Vilniuje buvo padaręs nemažai nemalonumų. Tuo laiku poskyris turėjo daugiau kaip 100 žmonių, ir visa POW veikla jau priklausė Adam

Kocui, kuris vėliau su Sikorskiu užsienyje vadovavo lenkų vyriausybei Londone.

Adam Koc telegramoje M. Kosciolkowskiui įsakė, kad Lietuvoje įvairiais būdais būtų pravesta politinė ir karinė agitacija, ne tik lenkų, bet ir lietuvių kalba, prieš "Tarybą". Turėjo būti skelbiama, kad draugystė su Lenkija Lietuvai bus naudingiausia.

Neužilgo POW tinklas išsiplėtė po visą Lietuvą. Prie demarkacijos linijos buvo įsteigta kita organizacija, pavadinta "Organizacija Strzelcow Nadziemskich", sutrumpintai OSN — Nemuno Šaulių organizacija. Ši organizacija tiesioginiai priklausė 2-jam kariniam skyriui Vilniuje. Tos organizacijos tikslas buvo diversija. Be to, Lietuvoje reikėsi lenkų "Towarzystwo Straży Kresowej" — Rytų Žemių Draugija. Pirmuoju jos instruktoriumi buvo, vėliau žinomas, lenkų-lietuvių istorijos "žinovas" Wladyslaw Wielhorski. Jis, vėliau buvo ištremtas į Lenkiją. Dėka lietuvių policijos budrumo, organizacija savo veikla nepasižymėjo. Jos vadovybė stengėsi populiarinti lenkų tarpe perversmo idėją.

BANDYMAI PRISIVILIOTI LIETUVIUS

Sumanymas Lietuvoje sudaryti prolenkišką lietuvių grupę priklausė pačiam Pilsudskui. Jis savo laiške, rašytame pradžioje gegužės mėn. I. Paderewskiui, išsireiškė: Nereaguojant į lietuvių protestus, reikia ir toliau vesti pokalbius ieškant mums palankių politikų. Be to, Pilsudskis, reikšdamas lietuviams veikėjams neapykantą ir ignoraciją, siūlė "kyšių politiką", sakydamas, kad jiems pinigai tai viskas.

Paryžiuje, lietuvius patraukti į savo pusę, derybas vedė Bronislaw Krzyzanowski su Juozu Gabriu, kuris buvo prieš lenkus, tačiau susidėjus politinėm sąlygom dėl Kauno vyriausybės, teikė lenkams vilčių. Gabrys pažadėjo susilaikyti nuo antilenkiškos propagandos savo leidžiamame Šveicarijoje laikraštyje "La Lithuanie Independante". Gabrys, savo svajonėse nuversti Lietuvoje valdžią ir ją perimti į savo rankas, buvo linkęs priimti lenkų pagalbą. Už tai, Gabrys žadėjo leisti Lietuvos lenkams įeiti į valdžią ir sudaryti su Lenkija sutartį.

Majoras Kasprzycki, būdamas Kaune rugpiūčio pradžioje, užmezgė ryšius su Lietuvos gen. Silvestru Žukausku, vyr. kariuomenės vadu. Pagal majoro Kasprzyckio vėlesnį parodymą, gen. Žukauskas privačiai jam išsireiškė, kad jis jaučiasi lenku, ir tik dėl to tas pareigas eina, kad pristatytų Lietuvą prie taikos su Lenkija.

Rajmund Kawalec savo idėjoms buvo jau prikabinęs nemažą skaičių Lietuvos lenkų kariškių: Stasį Nekrašių, Joną Nekrašių, Konstantiną Piotrowicz, Kazį Blaževičių, Jan Kundziewicz, L. Kiraszewcz ir kitus. Jiems buvo pavesta daryti įtaką lenkų naudai ir buvo pasiekti neblogi rezultatai toje srityje.

Pradžioje liepos, Kawalec, tarpininkaujant POW sekcijos komendantui Jan Kudzewiczui, susirišo su Jurgiu Aukštuolaičiu, kuris sutiko bendradarbiauti steigiant naują vyriausybę. Jis, rugpiūčio viduryje, išvyko į Vilnių pasitarimams su Wasilewskiu. Pasikalbėjimo

rezultatai suteikė vilčių Kowalecui, kad jis susitartų su kitu aukštu karininku plk. Vincu Grigaliūnu-Glovackiu, kuris buvo 2-jo pėstininkų pulko vadas. M. Kosciolkowskis, 2-jo skyriaus viršininkas, dėjo visas pastangas surasti karininkų tarpe sau palankių išdavikų. Rugpiūčio 8 d. jam pavyko pasimatyti prie demarkacijos linijos Musnikuose su grupe kariškių. Pagal autoritų, toji karininkų grupė sutiko padaryti perversmą ir diktatoriumi padaryti gen. Žukauską. Taip rašo Leon Wasilewski savo užrašuose, "Jazda na Litwę", 1919, — Žygis į Lietuvą.

Perversmui įvykdyti Lietuvoje POW nariai stengėsi patraukti ne tik Lietuvos lenkus, bet ir lietuvius. Jų tarpe Tomasz Zan, Stanislovas Narutavičius, buvęs Tarybos narį. Zano nuomone, kuri buvo perduota Wasilewskui, valdžios aparate yra jau nemažas skaičius Pilsudskio šalininkų, kaip Kairys, Leonas, Vileišis, Paknys ir kiti.

Iš tikrųjų, tos žinios buvo neteisingos. Šamoksliui pritarė tik nedidelis skaičius vietinių lenkų. Nors Lietuvos piliečių, lenkų tautybės karininkų, buvo nemažas skaičius Lietuvos kariuomenėje, bet jis neatitiko skaičių, kuris buvo lenkų žvalgybos paduotas, kad jų yra net 60%. Lietuvoje nebuvo jokios partijos, kuri būtų pro-lenkiškos orientacijos. Lietuviai buvo nusistatę prieš Lenkiją. Aukštuolaitis ir jo pasekėjai, tai buvo tik nedidelė grupelė, kuri neturėjo didelės įtakos Lietuvoje.

BETARPIŠKAS PASIRENGIMAS

Rugpiūčio 20-22 dienomis Wasilewski, Kasprzycki ir Slawek turėjo keletą konferencijų su Aukštuolaičiu ir Narutavičium. Abu lietuviai sutikė, kad būtų padarytas perversmas. Aukštuolaitis išsireiškė, kad esama vyriausybė ir Taryba, tai vagių gauja. Perversmas buvo numatytas naktį iš rugpiūčio 28 į 29 dieną. Perversmui pavykus, gen. Žukauskas būtų prezidentu, o Aukštuolaitis vice-prezidentu. Kabinetui vadovautų Narutavičius. Pilsudskio patikėtinis Wasilewski užtikrino finansinę paramą, čia pat pasiūlė 800 tūkstančių markių. Vėliau žadėjo oficialią 6 milijonų paskolą. Be to, žadėjo visų lenkiškų organizacijų Lietuvoje pagalbą naujai vyriausybei. Po tų pasitarimų, Narutavičius ir Aukštuolaitis išvyko į Varšuvą pas Pilsudskį pasitarimams.

Patikrinimui, kaip atrodo, rengiamo šamokslo reikalu Lietuvoje, Wasilewski išsiuntė į Kauną Kosciolkowską. Jis grįžęs pranešė, kad reikalai neatrodo taip, kaip buvo pristatomi. Kosciolkowskis priėjo išvados, kad perversmą turės įvykdyti Kauno POW. Tą svarbią kelionę į Kauną padarė pats Kosciolkowskis, kaip Lenkijos karinio Attache šoferis.

Liepos 20 d. Kawalec paskelbė Kauno POW apygardoje parengties stovį. Vilniaus 2-am kariniam žvalgybos skyriui pranešė, kad artinasi mobilizacijos diena. Taip rodo Centrinės Karo Apsaugos Ministerijos dokumentai, kur sakoma, kad tai buvo 3-čias POW įsakymas, 1919.VII.20 d. Tame įsakyme sakoma, kad Lietuvą reikia surišti su Lenkija.

(Bus daugiau)

Redaguoja —
S. Kaunellenė
531 W. Grand Blvd.
Detroit, Mich. 48216

TREM TIES TRIMITAS

ŠAULIŠKOS IDĖJOS KELIU

MUSNINKAS — STEPAS JAKUBICKAS

(Straipsnis laimėjo III premiją)

Šaulių idėja gimė daug anksčiau negu pati Sąjunga. Šauliškoji idėja perėjo kelis savo organizacinius etapus iki įsikūnijimo Šaulių Sąjungos kūne. Kas yra toji Šauliškoji Idėja? Į tai atsako šaulių Sąjungos vėliavoje įrašytas šūkis: "Visa Nepriklausomai Lietuvai"! Tas reiškia, kad lietuviai patriotas aukoja savo jėgas, laiką, darbą, ryžtą ir net gyvybę už laisvą ir nepriklausomą Lietuvą.

Nors oficiali Lietuvos Šaulių Sąjungos įsteigimo data yra laikoma 1919 metai rugsėjo 15 diena, kada atsikuriančios nepriklausomos Lietuvos Krašto Apsaugos ministerija Šaulių Sąjungą pripažino, kaip ginkluotą kovos organizaciją ir ją įjungė Krašto Apsaugos ministerijos žinion greta mūsų kariuomenės. Tačiau Šauliškoji idėja gimė Pirmojo Pasaulinio karo eigoje, siekiant atkurti nepriklausomą Lietuvos valstybę. Dėl Rytų fronto pakrikimo, pabėgusių rusų karo belaisvių ir fronto bėglių užpuldinėjimų ir plėšikavimų, Lietuvos kaimas buvo priverstas organizuotis savo šeimų ir turto apsaugai. 1918 metais iš tokių plėšikams pasipriešinimo būrių išsivystė mūsų partizanai, kurie apsigindavo nuo siaučiančių plėšikų gaujų, bei aktyviai talkino ir mūsų savanoriams kovose dėl Lietuvos laisvės.

1919 metais, bolševikams ir lenkams puolant Lietuvą, o viduje dar stipriai šeiminkaujant ir plėšikaujant vokiečių bermontininkams, Lietuvos padėtis buvo tikrai labai sunki ir net kritiška. Tuo kritišku metu ir gimė Šaulių Sąjungos idėja. Mūsų tauraus lietuvio Vlodo Putvinskio-Pūtvio sumanumu ir iniciatyvos dėka, Kaune tapo sudaryta Šaulių Sąjungos užuomazga tikslu

po viena vadovybe apjungti atskirai veikiančius mūsų partizanus ir sudaryti stiprią savanorišką, nieko valstybei nekaštuojančią, ginkluotą karinę pajėgą, kuri jaunai Lietuvos valstybei buvo labai reikalinga, nes ir kariuomenė nebuvo iš ko išlaikyti. O svarbiausiai, kad tokia pajėga iš kiekvieno kaimo, miško ir krūmo neštų priešui užpuolikai mirtį. Tam tikslui 1919 metų rugpiūčio 20 dieną, Kaune įvyko oficialus Šaulių Sąjungos steigiamasis susirinkimas, kuris savo pirminku-vadu išsirinko Vladą Putvinskį-Pūtvį.

Nuo tada, atskirai veikiančių partizanų vienetai, ypač Pasvalio, Biržų, Šiaulių, Telšių, Raseinių ir Ukmergės apskričių partizanai, sudarė Šaulių Sąjungos organizacinį pamatą.

ŠAULIŲ SĄJUNGA KOVŲ DĖL LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS METAIS

Mūsų partizanai ir šauliai, apsijungę po Šaulių Sąjungos vėliava, aktyviai dalyvavo kovose ir talkino mūsų kariuomenei kovose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais. 1919 m. lapkričio 27 d. mūsų kariuomenė pradėjo pulti bermontininkus ir užėmė Jonišio geležinkelio stotį, gruodžio 2 dieną Meškučių geležinkelio stotį ir gruodžio 7 dieną Šiaulius, su didžiuliais bermontininkų karo reikmenų ir ginklų sandėliais, kurių bermontininkai nesusėję susprogdinti, nors ir buvo viską paruošę. Sandėlių sprogdinimą jiems sukliudė vietos šauliai savo netikėtu puolimu. Aplamai, šauliai Radviliškio - Šiaulių karinėse operacijose suvaidino labai svarbų vaidmenį, nuolat puldami plėšikaujančius bermontininkus, su-

teikdami mūsų kariuomenei reikiamas žinias ir talkindami kovose.

Šauliai taipogi labai svarbų vaidmenį atliko kovose su bolševikais juos išvežant iš Lietuvos ir 1920 metais kovose su lenkais, sumušant lenkų gen. Želigovskio armiją prie Musninkų, Širvintų ir Giedraičių. Tose kautynėse pafrontės šauliai, gerai žinodami vietoves ir priešo padėtį, žinio mis ir ugnimi talkino mūsų kariuomenei prieš lenkus.

1923 metais šauliai savanoriškai dalyvavo Klaipėdos atvadavime ir sausio 15 dieną didingai įžengė į Klaipėdos miestą, privertę prancūzų karinę įgulą kapituliuoti. Klaipėdos užėmimo daug sumanumo ir drąsos parodė plk. Mykolas Kalmantas, privertęs prancūzų įgulos vadą sudėti ginklus ir paklusti sukilėlių įsakymams.

Išvijus bolševikus iš Lietuvos, sumušus berrmontininkus prie Šiaulių ir Radviliškio, lenkus prie Musninkų, Širvintų ir Giedraičių ir atvadavus Klaipėdos kraštą mūsų kariuomenė ir Šaulių Sąjunga perėjo į taikos meto gyvenimą. Bet ir tada lenkų pafrontės šauliai turėjo nuolatos budėti ir būti paruošę atremti priešą. Nors su lenkais ir buvo nustatyta laikinoji administracijos linija, bet lenkai jos nesilaikė. Lenkai nuolatos perkeldinėjo administracijos liniją ženklinančias šiaudines gaires į Lietuvos pusę, tuomi siekdami užgrobti dalį teritorijos. Dažnai užpuldavo ir pagrobdavo mūsų pasienio sargybinius, nupiaudavo telefono kabelį, siuntinėdavo visokius teroristus. Todėl pafrontės šauliai prieš lenkus buvo priversti budėti, talkinti mūsų pasienio apsaugai ir vietos vidaus policijai kovoje su teroristais.

ŠAULIŲ SĄJUNGOS VEIKLA NEPRIKLAUSOMYBĖS METAIS

Perėjus iš karo į taikos metų šaulių uždaviniai nei kiek nesumažėjo, bet atsakomybė ir pareigos tėvynei padidėjo. Pirmojo Pasaulinio ir Nepriklausomybės karų sugriautas krašto ūkis, ekonomija, administracijos aparatas, švietimas tiek iš vyriausybės, tiek ir iš susipratusių lietuvių patriotų reikalavo didelių pastangų ir darbo. Tolimesnieji nuo pafrontės šaulių būriai, greta karinio pasiruošimo, aktyviai dalyvavo kultūriniame ir švietimo darbuose. Dauguma šaulių būrių turėjo savo Šaulių Namus, kuriuose buvo salė, ruošiami įvairūs kultūriniai rengimai, tautinių švenčių minėjimai, paskaitos, koncertai, vaidinimai. Šauliai turėjo savo bibliotekas, skaityklas, chorus, orkestrus, sporto komandas, vaidinimo kupeles, ugniagesių komandas, kooperatyvus ir kitus kultūrinius bei ekonominius telkinius. Todėl visai

prideramai prie Šaulių Namų buvo užrašai:

“Šaulių Namai — Tautos Namai”.

Pavyzdžiui: Kretingos Šaulių Rinktinės Lenkimų Šaulių Būrys turėjo nuosavą didelį žemės sklypą ir ant jo pasistatęs net keturis pastatus. Buvo dideli Šaulių Namai. Juose buvo pašto agentūra, girininkija, Šaulių Kooperatyvas, viršutiniame aukšte kambariai, raštinė, biblioteka, posėdžių ir choro patalpos. Antrame pastate buvo didelė salė, kurioje vyko įvairūs rengimai, vaidinimai, koncertai, šokiai. Šaulių salėje sutilpdavo ir pavasarininkai ir visas apylinkės jaunimas. Trečiame pastate buvo ugniagesių komandos mašinos ir apranga. Ketvirtame pastate buvo kooperatyvo sandėliai ir šaulių arklidės. Būrys turėjo ir savo dūdų orkestrą, kurio lydimas būrys sekmadieniais dalyvaudavo karinio apmokymo pratimuose ir po pratimų su dainomis ir orkestru grįždavo per miestą ir eidavo į bažnyčią pamaldoms. Po pamaldų, gražiai išsirikiavęs, grįždavo į Šaulių būstinę ir iš ten šauliai išsiskirstydavo į namus.

Šis vieno šaulių būrio veiklos pailiustravimas rodo, kokius didelius kultūrinius ir ekonominius darbus savo apylinkėse šauliai vykdė. Lietuviškas jaunimas atlikęs savo karinę tarnybą ir grįžęs iš kariuomenės, kasmet gražiai papildydavo šaulių gretas netiktai eiliniai, bet ir kadro karininkais ir puskarininkiais, kurie daugumoje ir buvo šaulių būrių vadais ir kitais pareigūnais. Šaulių Sąjunga nebuvo vien tikta karinė, bet ir tautiniai kultūrinė organizacija, kurioje lietuviškas jaunimas mokėsi ginklu ginti tėvynę, per spaudą ir kultūrinę veiklą sėmėsi sau stiprybės iš praeities, per sportą lavino kūną atsparumui, švietėsi ir švietė savo apylinkėse lietuvius ir mokė savo pavyzdžiu būti gaisrais patriotais, sąmoningais krašto piliečiais. Todėl žmonės į šaulius žiūrėjo, kaip į krašto gynėjus, valstybės ir piliečių turto saugotojus.

ŠAULIŲ SĄJUNGOS DVIDEŠIMTMEČIO PAMINĖJIMAS

1939 metais, birželio 22-25 dienomis Kaune iš visos Lietuvos suvažiaavę kelios dešimtys tūkstančių uniformuotų ir ginkluotų šaulių, vyrų ir moterų, triumfališkai apvainikavo savo dvidešimties metų veiklą, parodydami savo pasiektus laimėjimus visose šaulinio darbo srityse. Tai buvo mūsų Tėvynės vienybės demonstracija, rodanti kaip iš mažo grūdelio išaugo į milžiną ažuolą Šaulių Sąjunga. Tai, kas per dvidešimties metų šaulių buvo pasiekta, rodė, jog tauta pasirinko tikrą kelią — Šauliškos Idėjos Kelią.

Šaulių Dvidešimtmečio iškilmės vyko Kauno Karo aviacijos aerodrome. Respublikos prezidentas Antanas Smetona karietoje, lydimas kariuomenės vado b. gen. Stasio Raštikio ir ant balto žirgo Šaulių Sąjungos vado plk. Prano Saladžiaus, pasveikino išsirikiavusius šaulių dalinius, pasakė sveikinimo kalbą. Tenai pat, aerodrome, vyko ir pamaldos, kurias laikė arkivyskupas metropolitas Juozapas Skvireckas, asistuojamas generalinio vikaro, šaulio ir vyr. kariuomenės kapeliono kan. Sabaliausko. Giedojo šaulių jungtinis choras ir griežė jungtinis orkestras. Po pamaldų arkivyskupas metropolitas J. Skvireckas pašventino naują šaulių vėliavą, o vyr. kariuomenės kapelionas kan. Sabaliauskas pašventino Šaulių Sąjungos lėktuvus.

Šventės proga ats. plk. ltn. Gužas Vyr. Ginklų Vajaus komiteto vardu perskaitė aktą ir šauliams įteikė 2,000 šautuvų, 50 kulkosvaidžių ir vieną lėktuvą. Po to vyko sporto pasirodymai ir dainų šventė. Jungtinį šaulių chorą sudarė 2,000 dainininkų iš 85 chorų. Jungtinį orkestrą — daugiau kaip 300 griežikų. Jungtiniam chorui dirigavo N. Martinonis, M. Karka ir A. Budriūnas. Orkestrui — Br. Jonušas.

Iš Kauno Karo aviacijos aerodromo šauliai darnia eiseną pražygiavo pro Prezidentūrą ir per Kauno miestą, kur šauliams lietuviška visuomenė kėlė ovacijas, mėtė gėles, mergaitės siuntė savo meilūs bučkius. Šaulių ir visuomenės entuziazmas buvo didelis, visi didžiavosi ir džiaugėsi savo tautos ginkluotomis pajėgomis, Tėvynės sargais.

Tada nei vienam iš žygiuojančių šaulių, nei tą darnią šaulių eiseną stebėjusiems tautiečiams, negalėjo į galvą ateiti tokia baisi mintis, kad Lietuva, turėdama tų laikų pakankamai moderniai ginkluotą ir gerai paruoštą kariuomenę, ginkluotą ir patriotinę Šaulių Sąjungą, po metų laiko neteks savo nepriklausomybės ir kad šios žygiuojančios mūsų krašto gynėjų gretos bus išblaškytos nuo Sibiro, net iki Australijos pakraščių...

ŠAULIŲ IŠGYVENIMAI BOLŠEVIKŲ OKUPACIJOS METAIS

1940 metais, birželio 15 dieną imperialistinė Rusija, sulaužiusi su Lietuva pasirašytas visas taikos ir nepuolimo sutartis, su tankais ir bombonešiais klastinagi okupavo Lietuvą. Bolševikams okupuojant Lietuvą, tautos džiaugsmas ir entuziazmas virto visos tautos skausmu ir ašaromis. Mūsų kariuomenė ir šauliai tą tragedi-

ją dar sunkiau išgyveno, kad neturėjo progos ginklu pasipriešinti okupantui.

Bolševikai okupavę Lietuvą, pirmoje eilėje, pasirūpino nuginkluoti ir sustabdyti Šaulių Sąjungos veiklą. Po to, jau nekliudomi, pradėjo vykdyti savo šėtoniškus planus, lietuvių tautos genocido užmojus. Tiktai laike 1940 ir 1941 metų enkavedistų vykdytų masinių deportacijų ir žudymų, iš Lietuvos buvo išvežta daugiau kaip 60,000 lietuvių patriotų, jų tarpe nemažai šaulių. Tiktai iš vieno Telšių kalėjimo, Rainių miškelyje, baisiomis kančiomis buvo nužudyti 76 šauliai, kurie dėl baisaus kūno sužalojimų nevisi buvo galima atpažinti.

Trėmimų naktimis lietuviai, užgirdę sunkvežimių motorų ūžimą, siaubo apimti bėgo kas kur galėjo: į miškus, javų laukus ir taip gelbėjosi nuo mirtį nešančių rusiškų enkavedistų. Todėl niekas negali stebėtis, kad lietuviai pamatę vokiečių karius, juos sutiko, kaip išgelbėtojus. Pradėjęs 1941 metų vokiečių-rusų karui, buvę lietuviai kariai ir šauliai stengėsi pirmieji užimti Kauną ir Vilnių, kad galėtų paskelbti savo nepriklausomos valstybės atstatymą ir tuo vokiečių vyriausybę pastatyti prieš įvykusį faktą, tikėdami, kad vokiečiai su ta padėtimi skaitysis, pripažins Lietuvos valstybės nepriklausomybę ir paskelbtą laikinąją vyriausybę. Tose kovose su bolševikais žuvo apie 30,000 lietuviško jaunimo. Deja, dėtos viltys nepasitvirtino. Iš paskos vokiečių fronto karių atskubėjo į Lietuvą geštapas ir komisarų okupacinė valdžia, pareikalavusi iš mūsų laikinosios vyriausybės tuojau sustabdyti savo veiklą ir paklusti komisarų potvarkiams. To pasėkoje Lietuva atsidūrė naujoje okupacijoje. Šauliai buvo priversti vėl eiti į pagrindį ir priešintis komisarų reikalavimams SS legionų organizavimui, mūsų batalionų ir Vietinės Rinktinės siuntimui į Rytų frontą ir t.t.

Vokiečiams prie Stalingrado pralaimėjus mūsų ir pradėjus trauktis į Vokietiją, jų įkandin vėl artėjo antru kartu grįžtantieji bolševikai ir jų žiauri NKVD. Lietuviai, neturėdami pasirinkimo, vieni paliko miškuose, tikėdami vakariečių valstybių paramos, kita dalis lietuvių bėgo į Vokietiją gelbėdamiesi nuo mirties, kurią nešė artėjantieji bolševikų enkavedistai. Likę miškuose lietuviai kariai, šauliai ir lietuviškas jaunimas, net iki 1954 metų sunkiose kovose kovojo su bolševikų enkavedistais, sribais ir reguliaria raudonąja armija, gindami Lietuvą ir laukdami Vakarų valstybių pagalbos. Nesulaukę iš niekur jokios pagalbos, jie herojiškose partizaninėse kovose žuvo didvyrių mirtimi ir užsitarnavo amži-

ną ir nemiršančią garbę. Jais lietuvių ateities kartos didžiulis ir su pagarba juos minės.

Kita lietuvių dalis, bėgdama į Vokietiją, nesitikėjo nieko gero tenai rasti. Dauguma jaunesniųjų buvo tuojau įjungti karo tarnybon, kiti — į karo pramonę. Jiems teko išgyventi baisius bombardavimus ir tūkstančiai nelaimingųjų paliko miestų griuvėsiuose.

Karui pasibaigus mūsų politiniai pabėgėliai amerikiečių, anglų ir prancūzų zonose, buvo suvaryti į UNRRA'os stovyklas. Tenai vėl teko išgyventi visokius siojimus, baimę būti deportuotiems į Rusiją ir kitus nužmoginimus. Mūsų vyrai, kurie buvo įjungti į karinę tarnybą, karui pasibaigus, sąjungininkų buvo laikomi karo belaisvių stovyklose. Po ilgesnio laiko paleisti, jie, kaip įtariami "vokiečių bendrininkai", nebuvo įsileidžiami į UNRRA'os stovyklas. Jų padėtis buvo sunki. Vieni iš lietuvių stengėsi tiems vyrams padėti, per užpakalinius vartus įvesti į stovyklą, kad jie gautų UNRRA'os teikiamą aprūpinimą. Bet buvo ir tokių iš tų pačių pabėgėlių lietuvių tarpo, kurie jų neišleido ir dar kaltino už bendradarbiavimą su vokiečiais. Tai buvo komunistų propagandos palaužti stiebai.

Tokiose sąlygose lietuviams pabėgėliams teko išgyventi iki 1948 metų pradžios, kada emigracija prasidėjo iš UNRRA'os stovyklų į Ameriką, Kanadą, Angliją, Australiją, Venezuelą ir kitus kraštus, kurie pirmoje eilėje ėmė darbingus vyrus, miškų, geležinkelių ir pramonės darbams.

ŠAULIŲ SĄJUNGOS ATKŪRIMAS IR VEIKLA TREMTYJE

Lietuviai pabėgėliai, atsipalaidavę nuo UNRRA'os globos ir emigravę į laisvuosius kraštus, ypač Amerikoje ir Kanadoje, kur daugiau susispietė lietuvių, nors ir sunkiose, neįprasto darbo sąlygose dirbdami, bet Tėvynės meilės ir ilgesio vedini, pradėjo organizuotis į kultūrinius ir politinius junginius, tikslu padėti bolševizmo vergijoje likusiems broliams.

Nuo savo pareigos ir organizuoto darbo neatsiliko ir laisvėje atsiradę buvę Lietuvos šauliai. Jie, vykdydami savo priesaiką Tėvynei, 1954 metais atkūrė Šaulių Sąjungą, pavadindami:

"Lietuvos Šaulių Sąjunga Tremtyje".

Angliškai:

"Lithuanian National Guard In Exile".

Tikslas: burti buvusius Lietuvos šaulius ir visus lietuvius patriotus į šaulių organizuotą veiklą, ugdyti šaulių idėjas ir siekti Lietuvos nepriklausomos valstybės atstatymo.

Nors ir tremties sąlygose, ištikimų Tėvynės

sūnų ir dukterų pastangomis, Šaulių Sąjunga sugebėjo savo idėjas tęsti, prisilaikydama gyvenamų kraštų įstatymų reikalavimų. Šiuo metu Šaulių Sąjunga Tremtyje turi apie 30 atskirų kuopų, apjungiančių keleta tūkstančių narių. Turi savo organą "Tremties Trimitą", "Kario" žurnale, savo uniformas, vienetų vėliavas, Čikagos Šaulių Rinktinė turi net savo Šaulių Namus, kuriuose vyksta lietuviška kultūrinė veikla. Aplamai šauliai kultūrinėje srityje vykdo didelį darbą: vykdo tautinių švenčių minėjimus, įvairius kultūrinius parengimus, meninius pasirodymus, vaidinimus. Kuopos turi savo ansamblius, chorus, vaidybos vienetus. Daro Rinktinių ir Sąjungos suvažiavimus, ruošia kultūrinės savaites, kurių metu stengiamasi dvasioje pajusti tas šaulių idėjas ir tradicijas, kurių dėka Šaulių Sąjunga augo ir stiprėjo.

DABARTIES IR ATEITIES ŠAULIŲ UŽDAVINIAI

Ginant Lietuvos laisvę, šauliai yra daug sunkumų pakėlę ir daug savo tautai gero padarę. Šiandieninė Lietuvos okupacinė padėtis ir šaulių veikla už Lietuvos ribų, negali prilygti laisvės metų sąlygoms. Todėl didžiausias dėmesys turi būti kreipiamas į mūsų tautinės kultūros, meno, švietimo ir mokslo ugdymą ir ypač gyvosios lietuvių kalbos išlaikymą. Nepriklausomoje Lietuvoje Šaulių Sąjunga buvo talkininkė mūsų kariuomenei ir tautinės kultūros saugotoja ir nešėja į lietuvių tautą. Šiandieną karinė sritis yra ugdoma tiktai dvasioje, kiekvienas šaulys turi jausti, kad jis yra šaulių idėjų tęstinumo nešėjas. Visa dabartinė šaulių veikla yra ir turi būti atremta į mūsų tautinę kultūrą. Lietuvos laisvę galime ginti ne vien tiktai ginklu, bet ir tautinės sąmonės stiprinimu ir kultūrine veikla. Šauliai kreipia ir ateityje dar daugiau turi kreipti savo dėmesį į lietuvišką jaunimą, siekiant per sportą, ansamblius, orkestrus, šaulių studentų korporacijas, jungti jaunimą, ypač akademinį; stengtis jaunimo tarpe palaikyti gyvą lietuvių kalbą, ugdyti tautinę sąmonę ir paruošti jaunimą laisvės darbo tęstinumui.

Šaulių Sąjunga yra skirtinga nuo kitų lietuviškų organizacijų tuo, kad joje randa savo vietą kiekvienas lietuvis, nežiūrint nei jo religinių, nei politinių įsitikinimų. Šaulių eilėse visi lietuviai sutelpa, jie vienas kitam yra brolis ir sesuo, vienos Motinos Tėvynės sūnūs ir dukros. Šaulių Sąjungos Tremtyje aukščiausias siekis ir tikslas yra savo kovą ir darbus apvainikuoti laisvoje Lietuvoje.

□

“Tremties Trimito” bendradarbė, mokytoja, poetė, Montrealio “LK Mindaugo” kp. sesė Pranė Tekutienė

Pietinė Florida

Pompano Beach ir kitų pietinės Floridos apylinkių šauliams ir visuomenei LŠST CV vicepirm. dr. K. Pautienis skaitė įdomią paskaitą apie vėžio ligą ir rūkymą. Paskaitą pajavairino filmu. Pagal JAV Vėžio d-jos statistines žinias 1978 m. JAV (be Puerto Rico) numatoma 700,000 naujų vėžio susirgimų. Iš to skaičiaus yra galimybė apie 50% pagydyti, jei liga bus greit nustatyta ir pradėtas gydymas.

Šaulys

“Dr. Vinco Kudirkos” kuopos Worcesterį 1978 m. pusmečio veiklos apžvalga

Kuopos šauliai Vasario 16-sios proga organizuoti dalyvavo pamaldose ir minėjime. Providence Bendruomenės kviečiami dalyvauti jų ruošiamam Vasario 16-sios minėjime būrys uniformuotų sesių ir brolių dalyvavo pamaldose ir minėjime. Taip pat organizuoti dalyvavo balandžio 23 dieną Moterų Sąjungos Worcesterio skyriaus suruoštoje arkiv. J. Matulaičio šventėje ir Bendruomenės suruoštame Motinos Dienos minėjime.

Vasario 26 d. iškilmingai paminėta LŠST įkūrėjo Vlodo Pūtvio mirties sukaktis, dalyvaujant ir visuomenei. Jo gyvenimą ir veiklą trumpai apibūdino kuopos garbės šaulys A. Venclauskas. Sesė A. Maskeliūnienė paskaitė savo kūrybos pora eilėraščių ir tuo buvo baigta susirinkimo iškilmingoji dalis. Svečiai, besidomintieji šaulių veikla, buvo pa-

kviešti likti minėjime ir pereinant prie darbo dalies.

Šauliai ne tik aktyviai dalyvauja visuose minėjimuose, bet piniginiai remia lietuviškus ir kultūrinius užmojus. Nors kuopa stato Žuvusiems už Lietuvos Laisvę paminklą, ir pati reikalinga paramos, tačiau paskyrė aukų VLIKui, BALFui ir 50 dol. — Lietuvių Dienoms Toronte. Paminklo statymo darbas vykdomas. Birželio 18 d. išvežtųjų į Sibirą minėjimo proga buvo išlietas pamatas, o lapkričio 26 d., Lietuvos Kariuomenės šventės proga, paminklas bus pašventintas.

Balandžio 15 d. Bostono “Jono Vana-gaičio” šaulių kuopa ruošė poeto St. Santvaro 75-rių metų sukakties vakarą, kuriame “Vincio Kudirkos” kp. šauliai gausiai dalyvavo, o sesė A. Maskeliūnienė paskaitė savo kūrybos humoristinių eilėraščių. Balandžio 29 d. buvo suruoštas tradicinis metinis koncertas su vakariene ir šokiais. Programą atliko iš Hartfordo atvykusi, neseniai įsikūrusi, dainos grupė “Paslaptis”, vadovaujama muz. J. Petkaičio. Atliko lietuvių ir pasaulinių kompozitorių kūrinius. Vakarienę paruošė ir patarnavo šaulės, vadovaujamos O. Pajėdienės. Loteriją tvarkė ir pravedė E. Meilus.

Gegužės 21 d. įvyko paskutinis prieš atostogas susirinkimas. Pirm. Vl. Gedmin-tas apžvelgė koncerto pasisekimą ir padėkojo nariams už gražiai atliktą darbą. Pranešė, kad šauliai pakviesti dalyvauti JAV lietuvių veteranų organizuojamame Memorial dienos parade. Nutarta su vėliavomis uniformuotiems dalyvauti. Susirinkime atsilankęs rinktinės pirm. A. Zenkus pranešė, kad Naujosios Anglijos šaulių rinktinės šaudymas ir išvažiavimas įvyks birželio 25 d. šaulių Br. ir E. Martišių sodyboje, Wretham, Mass.

Po susirinkimo pirm. Vl. Gedmin-tas pravedė rikiuotės pratimus. Po pratimų prie sesių paruoštos kavutės, jaun. Meilui pritariant akordeonu, ilgai skambėjo lietuviškos dainos.

e. g.

“Kar. Juozapavičiaus” kp. Klevelande

Š.m. birželio 18 d. šaulių Andriūšai-čių dideliame ūkyje įvyko “Kar. Juozapavičiaus” kp. šaudymo pratimai. Kaip paprastai, buvo šaudoma iš trijų padėčių: stačiom, klupsčiom ir gulsčiom. Taikliausiai sušaudė stud. Jonas Navickas — 101 taškas, antroj vietoj liko šaulys Feliksas Navickas — 73 taškai ir svečias žalgirietis L. Staškūnas — 84 taškai. Po šaudymo šaulė Velykienė ir Andriūšaitienė visus pavaišino skaniais užkandžais.

Š.m. birželio 25 d. šaulių kuopa ruošia gegužinę, kuri įvyks Vine Ave., East-lake, Ohio, dr. Miliausko sodyboje.

Kp. pirm. ir LŠST CV vicepirm., po

“Stasio Butkaus” kp. jauna šaulė Regina Juškaitė

ilgesnių atostogų Floridoj, sugrįžo ir dalyvavo šaudymo pratimuose bei dalyvaus gegužinėj.

Birželio pradžioje mirė “Kar. Juozapavičiaus” kp. steigėjas, visuomenininkas A. Mikoliūnas. Tebūnie jam lengva šio svetingo krašto žemelė.

K. P.

Kavutė “Kariui” parenti

Windsoro jūros šauliai surengė “Kariui” parenti kavutę M.J. Kizių namuose. Ta pačia proga buvo surengta šaulio Balio Balaišio dailės darbų paroda ir išklausa muziko S. Šlyžio paskaita.

M. Kizis atidarė parodą ir pristatė paskaitininką. Paskaita buvo labai naudinga, įdomi ir visi sekė ją su susidomėjimu. Ypatingai būtų buvusi įdomi ir naudinga mūsų korespondentams “žurnalistams”, bet, deja, jų neteko matyti. Taip pat neparodė susidomėjimo ir mūsų karinės organizacijos. “Karys” gi, yra vienintelis pasaulyje lietuviškas karinis žurnalas, tai jo išlaikymas mums visiems turėtų labai rūpėti.

Balys Balaišis su savo darbais pasirodė pirmą kartą, ir visuomenės buvo šiltai sutiktas. Dalis paveikslų buvo parodota.

Vanduolis

Patiklinimas

Š.m. vasario mėn. “Kary” Nr. 2 korespondencija iš “Juozo Daumanto” šaulių kp. veiklos, pasirašytoj Iz. L., sakoma: “Dėl ‘Kario’ platinimo buvo įdomios diskusijos, kaip ir koku būdu surinkti daugiau prenumeratorių šaulių ir ramovė-

“Dr. Vinco Kudirkos” šaulių kuopos Worcestery naujai išrinktoji valdyba. Sėdi iš k. į d. E. Gorodeckienė - sekr., F. Spirauskienė - išdininkė, A. Maskeiliūnienė - kultūros reikalams. Stovi: Vl. Pajėda - vėliavnešis, J. Jurkėnas - rev. komisijos narys, Vl. Gedmintas - pirmininkas, K. Prapuolenis - vicepirm. Nuotr. E. Meilaus

nų tarpe ir paremti “Karį” ir “Tremties Trimitą” piniginiai. Visa bėda, kad nei šauliai, nei Ramovės skyrius neturi “Kario” atstovo”, tai nėra tikslu. “Kario viršelio antroje pusėje Los Angeles atstovas skelbiamas. Šis netikslumas įvyko todėl, kad minimas “Kario” atstovas jau septyneri metai gyvena Desert Hot Springs, beveik 125 mylios nuo Los Angeles.

“Juozo Daumanto” kuopos valdyba

A.A. ŠAULYS VLADAS SKIRMUNTAS

Š.m. balandžio 30 d. netikėtai mirė, ilgesnį laiką sirguliuavęs, Žemaitijos sūnus, šaulys Vladas Skirmuntas.

Gimė 1905 m. gruodžio 8 ūkininkų šeimoje, Skaudvilės valsč., Tauragės aps. Mokėsi vietos pradžios mokykloje ir Tauragės gimnazijoje. Jos nebaigęs, persikėlė į Kauną, kur gavo tarnybą Vidaus Reikalų ministerijoje. Lankė suaugusių gimnaziją. Ją baigė ir pradėjo studijas universitete. Studijuodamas, priklausė LST Korp! Neo-Lithuania. Bestudijuodamas, įsijungė į verslo prekybą ir sėkmingai vertėsi keleivių transporto srityje.

Pirmosios rusų okupacijos metu pasitraukė į Vokietiją. Prasidėjus karui su Sovietų Rusija, buvo mobilizuotas ir paskirtas karišku vertėju. 1942 m. tų pareigų atsikratė ir grįžo į Lietuvą pas šeimą. Vokiečių okupacijos metu dirbo Panevėžyje ir buvo įsijungęs į rezistencinę veiklą.

1944 m. artėjant frontui, kartu su šeima vėl pasitraukė į Vokietiją ir ten išgyvenęs tremtinio dalį, 1949 m. atvyko į JAV ir pastoviai apsigyveno Kenosha, Wis. Su žmona Julija užaugino ir išmokslino dukteris Aušrelę, Dainą ir sūnų Joną.

Aktyviai dalyvavo lietuviškoje veikloje. Priklausė Korp! Neo-Lithuania, ALTai, BALFui, LB apylinkei, “DLK Kęstučio” šaulių kuopai ir kt.

Rašė į lietuvišką spaudą, rinko istorinę medžiagą, mėgo humorą ir pokalbuis. Būdamas šaulys, dalyvavo Klaipė-

dos sukilime. 1962-65 m. buvo LŠST centro valdybos narys ir S-gos archyvo vedėjas. Apdovanotas LŠST žvaigždės ordinu.

Į šermenų koplyčią su a.a. Vladu atsiveikinti susirinko daug žmonių. Net šeši korporantai atvyko iš Čikagos. Kun. St. Saplis, MIC, šv. Petro parapijos klebonas, sukalbėjo rožinį. Ant. Juodvalkis, neo-lituanas iš Čikagos, pravedė atsiveikinimą. Korp! Neo-Lithuania vardu kalbėjo — Ant. Juodvalkis, Lietuvos Laisvės Kovotojų S-gos — inž. J. Jurkėnas, Kenosha, Racine LB apylinkės — L. Pliūra ir “DLK Kęstučio” šaulių kuopos vardu — M. Tamulėnas. Atsiveikinimas buvo baigtas giesme “Marija, Marija” ir Lietuvos himnu.

Gegužės 3 d., po lietuviškų pamaldų šv. Petro bažnyčioje, velionis buvo palaidotas šv. Jurgio kapinėse, Kenosha, Wis. Per laidotuves žmona Julija užpylė ant karsto lietuviškos žemės ir Lietuvos laukų džiovintų žiedelių.

Liūdna buvo atsiveikinti su doru žemaičiu “Vladu Skirmuntu iš Skaudvilės”, kaip jis save mėgdavo prisistatyti, bet ne mūsų valioje Aukščiausiojo planai.

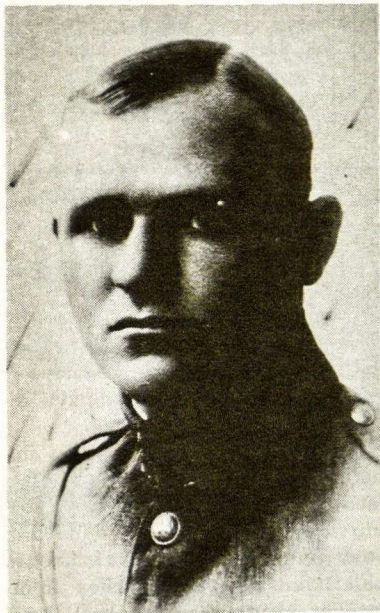
P. Petrušaitis

A.A. JUSTINAS VALYS

Š.m. balandžio 18 dieną, eismo nelaimėje, tragiškai žuvo Lietuvos kariuomenės kūrėjas-savanoris Justinas Valys. Velionis buvo gimęs 1895 m. balandžio 25 dieną, Linkmenyse, Švenčionių apskrityje. Pirmojo Pasaulinio karo sūkuriose atsidūrė Rusijoje kaip ir dauge-

lis anų laikų mūsų jaunimo. Ten jis išėjo tikrą gyvenimo mokyklą, išgyveno visas Rusijos revoliucijas ir labai gerai susipažino su komunistine santvarka ir valdymo metodais. Užtai jo nesuviliojo nei komunistiniai pažadai, nei vadina-mieji revoliucijos laimėjimai. Jis, tikras Lietuvos sūnus, vos nugirdęs apie atsikuriančią Lietuvos valstybę, 1918 metais grįžo į Lietuvą, ir įsijungė į kovotojų eiles.

Augant savanorių skaičiui, augo ir maisto poreikavimai, reikėjo rasti priemones to maisto parūpinti. Pradėta steigti tiekimo skyriai, kurie važinėdami po kaimus rinktų kariuomenei maistą ir pašarą. Vienam iš tokių skyrių vadovauti buvo paskirtas velionis Justinas. Jis su savo vyrais lankė ūkininkus jam paskirtame rajone ir sąžiningai pasitardamas su ūkininkais, paimdavo numatytą ar susitartą javų ar pašaro kiekį. Pagal velionio pasakojimus, lietuviai ūkininkai mielai sutikdavo dalintis savo ištekliais, bet blogiausia būdavo su lenkuojančiais dvarininkais, jie užsirakindavo savo svimus ir neįsileisdavo patikrinti turimų gėrybių. Prieš tokius gana dažnai prisieidavo panaudoti ir jėgą. Po tokių operacijų, dvarininkai lėkdavo į Kauną su skundais, skūsti kareivius dėl jų atkaklaus veržimosi į jų nuosavybes. Toks lenkuojančių dvarininkų elgesys pilnai suprantamas juk ne mažas skaičius jų sūnų ar giminių buvo išbėgę Lenkijon, tarnavo legijonuose ir svajoto-laukė ateinančios lenkų kariuomenės. Daug nemalonumų patyrė tada lietuviai iš sulenkėjusių dvarininkų.

A.A. Justinas Valys

Už sąžiningą pareigų ėjimą J. Valys buvo pakeltas į karo valdininkus ir vėliau buvo skiriamas į pulkus ūkio skyriaus viršininku, pulko vado padėjėjo teises.

Sunkūs Lietuvos nepriklausomybės atstatymo laikai buvo ne tik kuriant kariuomenę, bet ir visiems kitiems valstybės tarnautojams. Juk dažnai prisiedavo laukti algos po du tris mėnesius, tokią sunkią valstybės padėtį matydamas, Justinas išstisus metus atsisakė imti jam skiriamą algą, prašydamas ją skirti kariuomenės stiprinimui. Nedaug tokių patriotų mes turėjome kaip velionis Justinas ir nestebėtina, nes jis savo vaikystės dienas praleido Vilniaus krašte ir matė kaip baisu yra būti svetimos valstybės dvigubu vergu, nors ir savoje žemėje. Užtai, gyvendamas nepriklausomoje Lietuvoje, jis visomis savo išgalėmis prisidėjo prie kultūrinio gyvenimo, rėmė spaudą, priklausė Lietuvos Šaulių Sąjungai, Vilniui Vaduoti Sąjungai, ypač gausiai rėmė Vilniui Vaduoti Sąjungą, kas mėnesį jai aukodamas po 50 litų.

1926 metais jis išėjo į atsargą. Dirbo Kauno miesto savivaldybėje, Lietūkyje, eidamas atsakingas pareigas. Bolševikams užplūdus Lietuvą, Justinas buvo paliuosutas iš tarnybos ir turėjo slapsnytis. Vokiečiams atėjus, vėl grįžo į darbą ir buvo Kauno Elevatoriaus vedėju. Antrą kartą bolševikams grįžtant, pasitraukė į Vakarų. Būdamas Vokietijoje

įsijungė į amerikiečių sudarytas darbo kuopas. 1949 metais atvyko į JAV, apsigyveno Čikagoje ir, kaip visi naujai atvykę, dirbo įvairius darbus, kol ištamavo pensiją. Išėjęs pensijon ir sveikatai sušlubavus, 1970 m. persikėlė gyventi į saulėtąją Floridą. Čia, prie St. Petersburgo, Gulfporte, nusipirko namą jį gražiai įsirengė, prisidodino medelių, gėlių ir džiaugėsi leisdamas savo gyvenimo valandas drauge su savo mylima gyvenimo drauge Aldona. Kaip Lietuvoje, taip ir čia, jis buvo įsijungęs į visuomeninį gyvenimą. Priklausė St. Petersburgo Lietuvių Klubui, "R. Kalantos" šaulių kuopai, lankė lietuviškus parengimus, skaitė spaudą, ypač mėgo "Karių" ir "Laisvąją Lietuvą". Intensyviai sekė amerikiečių spaudą.

Balandžio 19 d. jo kūnas buvo pašarvotas Baird J. Douglas šermeninėje. Prie karsto budėjo "R. Kalantos" šaulių kuopos ir jūros šaulių kuopos šauliai. Maldas ir rožinį atkalbėjo kun. T. Degutis ir po to dar tarė jautrų atsisveikinimo žodį. Šaulių ir velionio artimųjų karių vardu kalbėjo L. Virbickas, St. Petersburgo Lietuvių Klubu vardu kalbėjo Klubu pirmininkas K. Jurgėla. Rytojaus dieną, po iškilmingų mišių, pildant velionio valią, kūnas buvo sudegintas.

Velionis giliame nuliūdime paliko mylimą žmoną Aldoną ir dukrą Aldoną gyvenančią Lietuvoje.

L. V.

AUKOJO KARIUI:

Birželis, 1978

\$100.00:

LKVS "Ramovė" Waterbury Sk.

\$71.00:

LŠST "Vitija" Jūrų š. kp., Windsor, Can.

\$50.00:

Algenis J., Woodhaven, NY

\$42.00:

LŠST "Vl. Pūtvio š. kp., Toronto, Can.

\$20.00:

Ašoklis Aug., Cicero, IL

\$11.00:

Stasiulis Br., Islington, Can.

\$10.00:

Bulika J., Chicago, IL
Burba Br., Dearborn, MI
Dziubinskas Josephine, Gouchester, MA
Kratavičius Joe, Rainy River, Can.
Stašaitis J., Dorchester, MA
Tumas Marija, Oak Lawn, IL

\$8.00:

Kumpikas J., Hollis Hills, NY

\$7.50:

LKVS "Ramovė" Melbourne Sk.

\$6.00:

Ingelevičius Vl., Great Neck, NY
Kaciliauskas J., Lemont, IL
Masiulis A., Simcoe, Can.
Švedas J., Elizabeth, NJ

\$5.00:

Adomaitis J., Tinley Park, IL
Bagdanskis J., Lake Geneva, WI
Baleišis Antanina, Chicago, IL
Čeputis K., Muskegon, MI

(Nukelta į virš 3 psl.)

Tiekimo skyriaus kariai, J. Valys viduryje

GINKLAVIMOSI NAUJENYBĖS

Amerikiečių spaudoje nesivaržoma rašyti apie naujus išradimus ginklavime, kurie tampriai rišasi su technologija, nes kiekviena įmonė, pagaminusi ką nors naujo, tuojau skelbia detales, tikslu greičiau surasti pirkėją ir atgauti investuotą kapitalą, suprantama, su geru pelnu. Surinkus skelbimus į vieną vietą, gautųsi sekantis vaizdas. Pėstininkams gaminama prieštankiniai ginklai, kurie susideda iš skraidančių robotų su televizijos aparatais, laserio spindulių ir raketų. Tos rūšies ginklai yra išradimų skyriuose pas amerikiečius ir pas rusus, komplektuojami braižymo lentose ir atrodo daugiau panašūs į filmo scenarijų, negu į tikrovę.

Planuojami prieštankiniai ginklai toli prašoka turimus nūdieninius, nes naudojami didelės energijos fizikos dėsniai ir vėliausio elektroniniai išradimai. Mirties spinduliai buvo minimi dar Markonio laikais, kuris iki šiol atrodė fantastiška teorija, tačiau šiuo metu, tranzistorių pagalba, mažais aparatais, tokius spindulius jau galima varuoti. Pentagono pareiškimu, mirties spinduliai po 10 metų bus įvesti kariuomenių ginklavime. Skraidantis robotas "atradęs" prieš tankų telkinį, televizijos pagalba galės nukreipti link taikinių laserio spindulį, pagal kurį žemėje esantis pėstininkas paleis didelio galingumo užtaisų raketą, atsiekiant šimtaprocentinius kliudymus. Iki minėtas taikymo ir ugnies derinys bus panaudotas, truks dar apie penketas metų. NATO jėgų vadai nustatė, kad Varšuvos pakto karinės jėgos puls Vakarų mase tankų, kurių turi daugiau negu NATO jėgos. Apie rusų puolimo doktriną, buvo jau daugelį kartų rašyta ir Kario paslaupuose.

Amerikiečiai pagamino neutrono bombą, dėl kurios daug triukšmo sukėlė Varšuvos pakto valstybės. Jos pakaitalui, braižymo lentose atsirado "Moore" raketa, kuri sprogdama atpalaiduos trumpam laikui didelio intensyvumo spindulius, žudančius tankų įgulas, nesudarydama žalos aplinkai. Atrasti būdai pagaminti mažus taktinius branduolinės energijos

jos ginklus, su pritaikytais laserio spinduliais sekimui ir raketų vairavimui; tai būtų naujo tipo artilerija su naujomis ryšio ir valdymo priemonėmis, kurios nuo žemės gali būti perkeltos ir erdvėn (G. H. Heilmeier, amerikiečių gynybos išradimų direktoriaus pareiškimu), kur bus galima sunaikinti rusų jau turimus satelitų naikintojus. Gynybos sekretoriaus Harold Brown pareiškimu, tam tikslui 1978 m. skirta 150 milijonų dolerių, kad maži branduolinės energijos užtaisų ginklai būtų galima panaudoti ir prieš prieš strateginius ginklus — tarpkontinentines raketą ir strateginius bombonešius.

Paskutinis technikos žodis ginklavime, tai amerikiečių pagaminta ir išbandyta save valdanti raketa — robotas, kuri skrisdama pagal turimą žemėlapi, kaitaliodama kryptį ir aukštį, susiranda iš anksto nustatytą taikinį. Tokios raketos rusai dar nepasigamino, tačiau yra pasisakymų, kad netrukus panašus robotas pasirodys ir rusų ginklavime. Save valdanti raketa turi televizijos aparatą, kuris, tarytum lakūnas, mato žemės kontūrus, kuriuos perima kompiuteris ir pagal nustatytą programą, nužymėtą žemėlapyje pagal ryškesnius ženklus žemėje — kelius upėmis, gyvenvietes ir kt., nuvairuoja raketą į taikinį. Ši raketa yra palyginti maža, gali skristi labai žemai, tuo išvengdama prieš radaro sekimo, priešlėktuvinių ginklų ir naikintojų užpuolimo.

Labai daug pastangų dedama pagaminti priemones, kurių pagalba būtų galima surasti pasinėrusius povandeninius laivus. Lygiagrečiai pradedami gaminti povandeniniai laivai, kurie galėtų pasiekti didesnius

gylius; sąryšyje su tuo keičiama ir laivų forma, kad galėtų atlaikyti didelių gylių vandens slėgimą.

Negalima praeiti nepamirėjus atominių dalelių ginklo (tai pluoštas laisvų elektronų, protonų ir sunkesnių ionų²), kuris galėtų sunaikinti strategines raketą. Gen. G. Keegan pareiškimu (buvęs aviacijos informacijos skyriaus viršininkas), rusai turi priemones panaudoti tokius atominių dalelių pluoštus ir gali lengvai sunaikinti amerikiečių puolančias strategines raketą ar bombonešius. Šiam projektui, šioms metams amerikiečiai skyrė šešis su puse milijono dolerių. Didelė dalis technologijos ir mokslininkų yra įjungta nuolatiniame ginklavimo gerinimui ir naujų priemonių išradimams. Nežiūrint visokių sutarčių ir didelių išlaidų, ginklavimosi lenktynės vyksta dideliu mastu tarp Vakarų ir komunistinių kraštų, lemiamai kovai net išeinant į kitas planetas.

1. Tranzistoriai — dirbtiniai kristalai, naudojami elektrinių impulsų stiprinimui, kurie pakeitė anksčiau vartotas lempas.

2. Ionai — išbalansuoti atomai, turintys mažiau, arba daugiau elektronų negu normaliam stovyje.

— Švedai pagamino 84 mm prieštankinę raketą, laidomą iš vamzdžio nuo peties, panašiai kaip vokiečių gamybos bazuka. Iki šiol švedai pardavė virš 50,000 tokių raketsvaizdžių vienuolikai valstybių. Pagal tam tikras sutartis su švedais "RCL" (raketsvaizdžio sutrumpintas pavadinimas) gamina Vakarų Vokietija ir Japonija. Tai pigiausias iki šiol turėtų ir veiksmingiausias prieštankinis pėstininkų ginklas, susidedantis iš graižtvuoto vamzdžio su optiniais taikymo įtaisais ir pačios raketos. Laidymo vamzdžio turi dešinio sukimo 24 progresyviausias graižtvas, 113 cm ilgio, sveria 14.2 kg, turi pridėdamą atramą šaudymui gu-

Pėstininkų laidoma priešlėktuvinė raketa

lom, kuri sveria nepilną kilogramą. Raketos iššovimo mechanizmas įrengtas vamzdžio gale; per ten įdedama ir raketa. Optinis — elektrinis taikymo įtaisas didina tris kartus ir turi horizontaliniai išdėstyti vertikalinius brūkšnius, nuo centro, pažymėto nuliui, kuris sutampa su vamzdžio ašimi, į dešinę tris, penkių laipsnių tarpais, su pliuso ženklais ir į kairę tris — po penkis laipsnius su minuso ženklais, kurie reikalingi suradimui atstumų iki taikinio ir užuobėgai judančiam taikinii. Surasti taikinio judesio greitį padeda centre optinio lauko įrengtas šviesos taškas, kurio švietimo laikas atitinka raketos skridimo laiką link taikinio. Pagal šį laiką ir taikinio judesio projekcinį kampą, taikiklio skalėje nustatomas taikinio projekcinis judesio greitis. Su užtaisyto ir taikymo procedūra, paruošta tarnyba, per minutę gali iššauti keturias raketas. Nakties veiksmams taikymo įtaisas yra skirtingas — didina 5 kartus, turi pagalbinių įrengimų ir sveria 2 kg.

Raketa — panašiai kaip vienalytis artilerijos sviedinys, susideda iš iššovimo užtaiso (0.4 kg) ir sviedinio — raketos, su teflono vedamuoju žiedu (panašiai kaip artilerijos sviedinio), kuris eidamas per vamzdžio progresyvinę graižtvą, duoda raketai sukimąsi apie savo ašį (palaikyti pastovią raketos trajektoriją, kuri yra lėkšta). Prieštankinė raketa FFV 551 HEAT, 500 m. atstume pramuša 40 cm (apie 16 colių) storio, šiuo metu naudojamą, tankų šarvą; šiame atstume raketos greitis yra 300 m/sek.; skridi-

mo laikas — 1.6 sek.; derivacija (horizontalus nukrypimas nuo vamzdžio ašies) — iki 0.5 metro. Vėjo, atmosferinio slėgimo ir temperatūros pataisos nereikalingos, nes mažam atstume paklaidos yra nereikšmingos. Dar yra raketos dūminės, apšvietimo (trisdėšimties sekundžių laike duoda 650.000 žvakių šviesos stiprumą) ir kovai prieš gyvus taikinius (sprogdoma apie 8 m. aukštyje kauna skeveldromis 30x50 m. plote. Pastarųjų raketų veikimo tolis yra 1000 metrų.

Neigiama savybė — šūvio metu susidaro parako dūmų (išstūmimui raketos iš vamzdžio reikalingas lėto degimo užtaisas, kad nesuplėšytų vamzdžio), raketa, palikus vamzdį, yra varoma taip pat lėto degimo kieto kuro, kaip ir kitos panašios raketos, todėl palieka nukristo kelio pėdsakus; dėl tų priežasčių priešui lengva susekti raketos išleidimo vietą, todėl taikytojas, po kiekvienos raketos paleidimo, turi keisti poziciją.

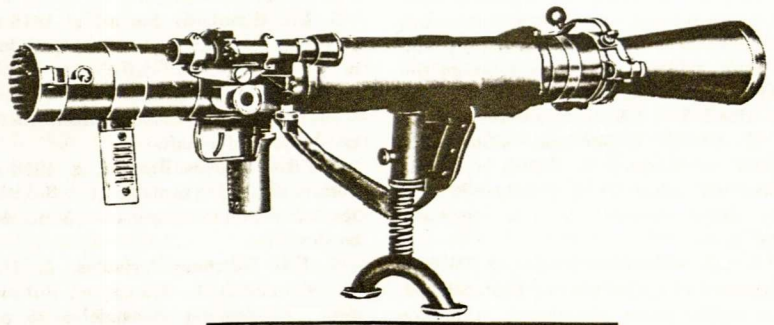
— Anglų laikraštis "The Times" paskelbė buvusio užsienių reikalų ministro A. Edeno priverstiną penkių milijonų pabėgėlių sugrąžinimą rusams II Pas. karo pabaigoje, nuo 1945 m. iki 1947 m., kai A. Edeną pakeitė E. Bevinas. Pažymėtina, kad apie pabėgėlių priverstiną grąžinimą, buvęs anglų ministeris pirmininkas W. Čerčilis savo atsiminimuose niekur neužsiminė, nors prie tų deportacijų ir jis buvo prisidėjęs. Priverstiną pabėgėlių grąžinimą vykdė anglų kariuomenė (ypatingai pasižymėjo V korpas, atidavęs rusams 50,000 kazokų). Kaip ir kitose vietose (pav. amerikiečių Niurnberge) pabėgėlių grąžinimas buvo vykdomas prievarta, naudojant smurtą ir šaudymus, nežiūrint pabėgėlių aiškinimo, protestų, net savižudybių. "The Toronto Sun" dienraštis paskelbė Kanados kariuomenės majoro

H. Mc Farland anuomet pareišką protestą anglams prieš pabėgėlių priverstiną grąžinimą rusams (tuo metu jis buvo priskirtas prie anglų dalinio štabo ir protesto vardan pareikalavo grąžinimo Kanadon).

— Kai rusai karštligišku greičiu gamina strateginius bombonešius III —68, kurie papildys nuo žemės ir iš vandens laidomų tarpkontinentinių raketų skaičių, amerikiečiai tebedelsia strateginių bombonešių B-1 gamybą. 1976 m. pradžioje senatas atmetė apie 2 bil. dolerių sąmatą, pagaminti 1976 m. tris B-1 bombonešius bandymams iki atsiras būtinas reikalas pradėti bombonešius gaminti ginklavimui, nes turimi B-52 yra pasenę, atsilikę techniškai ir susidėvėję, palyginus su rusų turima nauja priešlėktuvine apsauga ir naujais strateginiais bombonešiais. Be to, gamybos kainos dienomis didėja ir anksčiau pagaminus minimalų bombonešių kiekį susitaupyti pinigai. Programoje numatyta pastatyti 240 bombonešių B-1 už 23 milijonus dolerių, kurie yra bene pagrindinė gamybos uždelsimo priežastis. Yra ir kitų daleidimų. 1960 m. 90% branduolinių užtaisų raketų nešiojo bombonešiai, kai šiuo metu bombonešiams tenka tik apie 30%, likusi didžiuma paskirstyta judriom žemės laidymo stotim, šuliniais ir povandeniniams laivams, kuriems priduodama vis daugiau svarbos. Be to, bombonešiams užtrukty daug laiko iki iš bazių pasiektų taikinius, kai žemės raketomis trunka tik apie 30 min., o povandeniniams laivams dar mažiau, nes jie gali laikytis vandenyse arti priešų teritorijos.

— Amerikiečiai bando atspėti rusų vadų galvosena NATO kraštų užpuolimo atveju: kaip pasiels rusų karinių jėgų vadai, sutikę stiprų NATO gynybos pasipriešinimą?

Švedų gamybos 84 mm prieštankinis raketsvaids

Š.m. pradžioj "Naujienos" per visą eilę numerių spausdino Jono Talalo redaguotus Lietuvos pavergimo dokumentus, kurių tarpe, nuo gegužės 25 iki birželio 26 d., buvo spausdinamos Raudonosios armijos ypatingosios Pabaltijo karo apygardos 11-tos armijos, kuriai sovietų okupacijos metu priklausė ir iš Lietuvos kariuomenės dalių sudarytas 29 šaulių teritorinis korpas, karinio tribunolo bylos, nagrinėjusios buv. Lietuvos kariuomenės karių "nusikaltimus". Išvijus "nenugalimą" armiją iš Lietuvos, buvo surasta viena to 11 armijos karinio tribunolo sprendimų nuorašų byla, iš kurios paaiški, kad tas tribunolas 1941 m. nuo sausio 13 iki birželio 20 savo posėdžiuose Kaune ar Vilniuj įvairiom bausmėm nubaudė per 50 lietuvių karių. Kiek jų buvo nubausta nuo sovietinės okupacijos pradžios (1940 m. birželio 15 iki 1941 sausio 13, dokumentų neišliko, todėl ir tikro sovietinių teismų nubaustų karių skaičiaus nustatyti šiuo metu neįmanoma).

Nekartodamas sovietinių teismų žargono, čia ir noriu Kario skaitytojus supažindinti su sovietinei okupacijai vienu ar kitu būdu besipriešinusiais Lietuvos kariais ir jiems už tai okupanto skirtom bausmėm.

1941 sausio 14 buvo nubausti šie 615 artilerijos pulko kariai:

1. Lik. psk. Bekeris Jonas, gimęs 1916 m. Nakiškėlių k., Jonišio v., Biržų apskr., už 1940 rugsėjo 26 d. suorganizavimą pulke masinės antisovietinės demonstracijos buvo nubaustas 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

2. Eil. Drapaitis Juozas, gimęs 1918 Minske, už propagandos vedimą prieš okupantų sugalvotą priesaiką — 5 m. darbo stovyklos ir 3 m. susiaurintos teisės.

2. Lik. psk. Jokubauskas Kazys, g. 1917 Polenių k., Luokės v., Telšių aps., už propagandos vedimą prieš priesaiką — 6 m. darbo stovyklos ir 3 m. susiaurintos teisės.

4. Eil. Kazlauskas Bronius, g. 1918, Čekių k., Viekšnių v., Mažeikių aps., už antisovietinę propagandą, dalyvavimą 1940.IX.26 įvykusioj demonstracijoj, uniformos žymonių draskymą ir pinigų rinkimą kryžiu pirkti — 6 m. darbo stovyklos ir 3 m. susiaurintos teisės.

5. Grand. Kriaučiūnas Alfonsas, g. 1917 m. Rečanų k., Žašlių v., Trakų aps., už antisovietinę propagandą — 5 m. darbo stovyklos ir 3 m. susiaurintos teisės.

6. Eil. Miliauskas Emilis, g. 1918 m. Lazdunėnų k., Vainuto v., Tauragės aps., už antisovietinę propagandą ir dalyva-

vimą demonstracijoj — 7 m. darbo stovyklos ir 4 m. susiaurintos teisės.

7. Lik. psk. Narvydas Leonas, g. 1916 m. Joniškėlio m., Biržų aps., už propagandos prieš priesaiką vedimą — 6 m. darbo stovyklos ir 3 m. susiaurintos teisės.

8. Eil. Ščepanas Mečys, g. 1921 m. Šaukėnų m., Šiaulių aps., už propagandos vedimą prieš priesaiką — 7 m. darbo stovyklos ir 4 m. susiaurintos teisės.

9. Lik. psk. Stulga Pranas, g. 1917 m. Gorainių k., Vainuto v., Tauragės aps., už organizavimą pulko masinės demonstracijos, bandymą išvesti pulką iš rajono ir giedojimą himno — 8 m. darbo stovyklos ir 4 m. susiaurintos teisės.

1941 sausio 15 d. karo aviacijos eskadrilės eil. Tarvydas Augustinas, g. 1920 m. Latvijoje už antisovietinę propagandą ir durtuvu sužalojimą keturių Anbo lėktuvų, perduriant ant jų nupieštas raudonas žvaigždes — 15 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

1941 m. vasario 14 buvo nubausti šie 616 lengvosios artilerijos pulko kariai:

1. Čiumelius Jonas, g. 1918 m. Paskinių k., Raseinių aps., už priešrevoliucinės propagandos vedimą ir tarimąsi pabėgti, nuteistas sušaudyti, bet Sov. S-gos aukšč. teismo karinė kolegija šį sprendimą pakeitė, nubausdama 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurindama teises.

2. Eil. Nacas Leonas, g. 1918 m. Mežučių k., Raseinių aps., už priešrevoliucinės propagandos vedimą ir tarimąsi pabėgti — 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

3. Eil. Rimolaitis Juozas, g. 1918 m. Vičių k., Raseinių aps., už tą patį kaip ir Nacas — 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

1941 vasario 28 buvo nuteisti šie 25 kavalerijos pulko nariai:

1. Eil. Baltrūnas Bronius, g. 1918 m. Totiuriškių k., Skapiškio v., Rokiškio aps. už pistoleto slėpimą — 5 m. darbo stovyklos.

2. Eil. Baltrūnas Vytautas, g. 1918 m., Nemeniūnų k., Kamajų v., Rokiškio aps., už paėmimą iš sandėlio 25 pis-

toletui šovinių — 4 m. darbo stovyklos.

3. Civilis Cincas Aleksandras, g. 1921 m. Jiesės k., Garliavos v., Kauno aps., už slėpimą iš brolių Jono gauto pistoleto — 1 m. ir 6 mėn. paprasto kalėjimo.

4. Eil. Gincas Jonas, g. 1919 m. Ilgakiemio k., Garliavos v., Kauno aps., už slėpimą 3 pistoleto, kurių vieną perdavė savo broliui Aleksandrui — 5 m. darbo stovyklos.

5. Eil. Jocius Kazys, g. Patrių k., Ariogalos v., Kėdainių aps., už antisovietinės propagandos vedimą, lapelių gaminimą ir tautinės vėliavos iškabinimą — 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

6. Eil. Jodis Feliksas, g. 1918 m. Šaulių k., Šimkaičių v., Raseinių aps., už tą patį, kaip ir Jocius, ir už sutarimą pabėgti — nuteistas sušaudyti, bet to pat tribunolo bausmė buvo pakeista į 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

7. Eil. Kauneckas Kleofas, g. 1920 m. Kebiškių k., Šimkaičių v., Raseinių aps., už 11 pistoleto pagrobimą iš sandėlio, antisovietinės propagandos vedimą, vėliavos iškabinimą ir sutarimą pabėgti nuteistas sušaudyti.

8. Eil. Pupelis Vincas, g. 1918 m. Kubiliškių k., Obelių v., Rokiškio aps., už vienos granatos iš sandėlio pagrobimą — 5 m. darbo stovyklos ir 3 m. susiaurintos teisės.

9. Eil. Sinkevičius Bronius, g. 1918 m., Pazapsių k., Lazdijų v., Seinų aps., už antisovietinę propagandą, vėliavų iškabinimą ir sutarimą pabėgti — sušaudyti. To pat tribunolo bausmė pakeista į 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

10. Eil. Sirtautas Jurgis, g. 1918 m. Kymantų k., Betygalos v., Raseinių aps., už pagrobimą iš sandėlio 8 pistoleto ir 13 šautovo šovinių ir sutarimą pabėgti, nuteistas sušaudyti.

11. Eil. Vigelskas Albertas, g. 1917 m. Leningrade, už pistoleto pagrobimą iškraunant ginklus — 3 m. darbo stovyklos.

12. Eil. Živatkauskas Antanas, g. 1918 m., Blinstrubiškių k., Viduklės v., Raseinių aps., už nepranešimą, kad ginklai buvo pagrobti, ir 1 pistoleto perdavimą giminei — 6 m. darbo stovyklos ir 3 m. susiaurintos teisės.

1941 m. kovo 10 d. buvo nuteisti:

1. Ltn. Andriušis Bronius, g. 1909 m., Sarakių k., Marijampolės aps., tarnavęs 179 divizijos atskiram žvalgybos batalione kavalerijos eskadrono būrio vadu, staiga 1940 gruodžio 23 d. buvo paleistas į atsargą ir tą patį vakarą uždraus-

tas įžengti į kareivines, už tai, kad susitaręs su to pat bataliono kpt. Gasėnu bandė pabėgti į Vokietiją, nutarė jį sušaudyti, bet Sov. S-gos aukšč. teismo karinė kolegija šią bausmę pakeitė 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurinti teisės.

2. Ltn. Sušinskas Antanas, g. 1911 m. Pabaržių k., Pasvalio v., Biržų aps., už tai, kad susitaręs su kitais Lietuvos kariuomenės karininkais, bandė pabėgti į Vokietiją su ltn. Andriušiu, nuteistas 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurinti teisės.

1941 m. kovo 15 d. šie 29 šaulių teritorinio korpo 615 artilerijos pulko kariai buvo nubausti tokiom bausmėm:

1. Eil. Čelius Juozas, g. 1919 m. Luokės m., Telšių aps., už tai, kad su to pat pulko eil. Bružu 1940 m. gruodžio pabaigoj bandė pabėgti į Vokietiją ir tam tikslui pagrobė pistoletą su vienu šoviniu, bet 1941 m. sausio 4 prie sienos buvo sužeistas ir sulaikytas, buvo nuteistas sušaudyti.

2. Eil. Bružas Stasys, g. 1918 m. Patumšalių k., Luokės v., Telšių aps., už tai, kad su to pat pulko eil. Čelium pabėgo iš kariuomenės ir bandė pereiti sieną į Vokietiją, bet pasieny policijos buvo pašautas ir sulaikytas, nuteistas sušaudyti, bet Sov. S-gos aukšč. teismo karinio tribunolo ši bausmė buvo pakeista į 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

3. Eil. Kučinskas Antanas, g. 1918 m. Kermošių k., Tverių v., Telšių aps., už tai, kad 1940 m. su to pat pulko eil. Mačiuliu bandė pabėgti į Vokietiją, buvo nuteistas sušaudyti, bet Sov. S-gos aukšč. teismo karinės kolegijos bausmė buvo pakeista į 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

4. Eil. Mačiulis Petras, g. 1918 m. Tiutelių k., Salantų v., Kretingos aps., už tai, kad 1940 m. su eil. Kučinsku bandė pabėgti į Vokietiją, buvo nuteistas sušaudyti, bet Sov. S-gos aukšč. teismo karinės kolegijos bausmė buvo pakeista į 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

5. 297 šaulių pulko j. psk. Srebalius Juozas, g. 1917 m. Tverių m., Telšių aps., už tai, kad žinodamas nepranešė apie planuojamą Čeliaus ir Kačinsko pabėgimą, nuteistas 6 m. darbo stovyklos ir 3 m. susiaurintos teisės.

6. 615 artilerijos pulko eil. Vaiteikis (Veteikis?) Antanas, g. 1918 m. Kimenų k., Utenos aps., už tai, kad 1940 m. pabaigoj buvo nutaręs bėgti į Vokietiją, nubaustas sušaudyti, bet Sov. S-gos aukšč. teismo karinės kolegijos bausmė buvo pakeista į 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

1941 kovo 19 d. buvo nuteisti šie įvairių kariuomenės dalių kariai:

1. 29 teritorinio šaulių korpo pionierių bataliono eil. Baltrušaitis Kostas, g. 1917 m. Armenų k., Žaliosios v., Vilkaviškio aps., už tai, kad 1940 spalio 27 d. Livampolės dv. bandė iškabinti tautinę vėliavą, nubaustas 5 m. darbo stovyklos ir 3 m. susiaurintos teisės.

2. 615 artilerijos pulko eil. Kaušila Jonas, g. 1917 m. Andreikėnų k., Kuktiškių v., Utenos aps., už tai, kad 1940 spalio 27 Livampolės dvare bandė iškabinti tautinę vėliavą, nubaustas 5 m. darbo stovyklos ir 3 m. susiaurintos teisės.

3. 29 šaulių teritorinio korpo atskiro zenitinio diviziono eil. Klusas Stasys, g. 1920 m. Paryžiaus k., Ariogalos v., Kėdainių aps., už tai, kad vedė antisovietinę propagandą ir svarstė pabėgimą, nubaustas 10 m. darbo stovyklos ir 4 m. susiaurintos teisės.

4. 29 šaulių teritorinio korpo atskiro zenitinio diviziono eil. Macijauskas Alfonsas, g. 1916 m. Kretėnų k., Žaslių v., Trakų aps., už tai, kad 1940.XI.2, vykstant daliniui į Vilnių, iškabino prie sunkvežimio tautinę vėliavą, nubaustas 5 m. darbo stovyklos ir 3 m. susiaurintos teisės.

5. 29 šaulių teritorinio korpo atskiro zenitinio diviziono eil. Narkūnas Balys, g. 1917 m. Dobulos k., Tauragnų v., Utenos aps., už tai, kad nupirkęs tautinę vėliavą, ją saugojo ir, daliniui vykstant į Vilnių, bandė ją iškabinti prie sunkvežimio, nubaustas 10 m. darbo stovyklos ir 4 m. susiaurintos teisės.

6. 29 šaulių teritorinio korpo atskiro zenitinio diviziono eil. Želalis Kostas, g. 1918 m. Skudutiškio k., Kuktiškių v., Utenos aps., už tai, kad daliniui vykstant į Vilnių, iškabino prie sunkvežimio tautinę vėliavą, nubaustas 5 m. darbo stovyklos ir 3 m. susiaurintos teisės.

1941 m. balandžio 1 d. 29 šaulių teritorinio korpo atskiro pionierių bataliono eil. Kazlauskas (Kulikauskas?) Kazys, g. 1919 m. Kepurėnų k., Plungės v., Telšių aps., už tai, kad jis, būdamas puskarininkių mokyklos kursantu 1941.II.4 pabėgo iš dalinio ir bandė patekti į Vokietiją, bet 1941.II.12 buvo prie sienos sulaikytas, nubaustas sušaudyti. Sov. S-gos aukšč. teismo karinė kolegija šį sprendimą patvirtino ir nutarė, kad jo šeimos pilnamečiai nariai būtų saugomo liaudies komisariato patraukti atsakomybėn.

1941 m. balandžio 1, 29 šaulių teritorinio korpo 259 šaulių pulko eil. Snūdaitis Antanas, g. 1918 m. Šilgalių k., Šalių aps., už antisovietinės propa-

gandos vedimą ir galvojimą pabėgti į Vokietiją, buvo nubaustas 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

1941 m. balandžio 2 184 šaulių divizijos atskiro pionierių bataliono likt. psk. Mandrijauskas Stasys, g. 1917 m. Ekaterinoslavlyje, už tai, kad 1940 gruodžio m. surengė savo dalyje religines apeigas ir, bijodamas persekiojimo, bandė pabėgti į Vokietiją, nuteistas 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

1941 m. balandžio 24 29 šaulių teritorinio korpo atskiro ryšių bataliono likt. psk. Gudinskas Pranas, g. 1912 m. Paupilės k., Skaudvilės v., Tauragės aps., už tai, kad gundė kitus karius bėgti į Vokietiją, grąsino užmušti dalinio politruką ir vedė antisovietinę propagandą, nubaustas 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

1941 m. balandžio 24 d. 29 šaulių teritorinio korpo 26 kavalerijos pulko eil. Lišauskas (Liškauskas?) Kazys, g. 1922 m. Virbalio m., Vilkaviškio aps., už tai, kad 1941.III.22 pabėgo iš dalies, bandė pereiti į Vokietiją, bet kovo 23 buvo sulaikytas Virbalyje, nuteistas sušaudyti.

1941 m. balandžio 26 d. buvo nuteisti 29 šaulių teritorinio korpo 616 lengvosios artilerijos pulko šie kariai:

1. Eil. Janušas Jonas, g. 1917 m. Paupės k., Raseinių aps., už tai, kad 1940.X.14 dalyvavo antirevoliucinės grupės susirinkime, svarstė kaip pabėgti į Vokietiją ir įsigyti ginklą, ir vedė antisovietinę propagandą, nubaustas 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

2. Psk. Semaška Vladas, g. 1917 m. Bratkių k., Raseinių aps., už tai, kad vedė antisovietinę propagandą, saugojo tautines vėliavas ir agitavo kitus pabėgti, nubaustas 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

3. Psk. Kelmickas Stasys (Kazys?), g. 1910 m. Kilupių k., Kėdainių aps., už tai, kad sudarė pulko antirevoliucinę grupę, kuri karo atveju turėjo užimti Vilniaus geležinkelio stotį, paštą ir pulko štabą, ir verbavo kitus į šią grupę, nuteistas sušaudyti.

4. Eil. Miniotas Antanas, g. 1917 m. Žaliokėškių k., Raseinių aps., už tai, kad 1940.X.14 saugojo antirevoliucinės grupės susirinkimą, svarstė pabėgimo planus, varė antisovietinę propagandą ir tarėsi, kaip įsigyti ginklų, nubaustas 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

5. Eil. Pipevičius Stasys, g. 1918 m. Antringio k., Raseinių aps., už tai, kad iš kareivinių patalpų per langą iš-

(Nukelta į virš. 3 psl.)

PAGRAŽINTA ISTORIJA?

“Kario” š.m. 3 Nr., A. Budreckis įdėjo įdomų istorinį dokumentą — senovės rusų kalba parašytą bilinos ištrauką, kurioje yra paminėti du Lietuvos kunigaikščiai, Algirdo sūnūs — Polocko kun. Andrius ir Briansko kun. Dimitras. Ar tie kunigaikščiai dalyvavo rusų kun. Dimitro Doniečio žygyje prieš totorius (Kulikovo mūšyje) bilinoje nepasakyta, tik paminėta, kad juodu svaajo pamatyti smarkųjį Doną (bystrago Donu).

Budreckis pacitavo keletą tos bilinos eilučių ir pridėjo, kad kun. Gedimino tėvu galėjo būti kažkoks, ten minimas, Skolomantas.

Jei toji bilinos ištrauka yra originali, tai joje Gedimino vardas visiškai nepaminėtas. Ten parašyta “a vnuci my Domentovi” (o anūkai mes Daumanto), gi Budreckis rašo “a vnuci esma Ediminove”. Koks tikslas A. Budreckiui buvo sukeisti vardus ir pridėti patiektoje faksimilėje nesamos poezijos, kaip pav. “po trimitais vystyti, po šalmais liūliuoti, su ietgaliu maitinti ir t.t.” Kodėl kun. Andrius vadinamas Ondriej, jei visur patiekto teksto pavyzdyje parašyta Andrej?

Bilinos tekstas parašytas senoviniu rusų raštu, bet mokantiems rusų kalbą nesunku jį skaityti.

Pažodžiui jį išvertus, lietuviškai būtų: “O lakštingala, vasarinis paukštis, kad tu galėtum, lakštingala, pačiulbėti garbei didžiojo kunigaikščio Dimitro Ivanovičiaus ir jo brolio kunigaikščio Vladimiro Andrejevičiaus ir Lietuvos žemės dviejų brolių Algirdaičių — Andriaus ir jo brolio Dimitro, taip pat Volynijos Dimitro. Tie sūnūs yra narsūs, krikštyti kovos metu, ir žinomi vadais su trimitais ir šalmais auksuotais. Lietuvos žemėje kalbėjo Andrius Algirdaitis savo broliui — Broli Dimitrai, patys esame sau du broliai, sūnūs Algirdo, ir anūkai Daumanto, o proanūkai Skolomanto. Surinksime, brolau mielas, narsios Lietuvos drąsius narsuolius. O patys sėsime ant puikių savo žirgų ir pažiūrėsime į smarkiai tekantį Doną”.

P. Lelis

ТЕХТ

31

31. Тѣ бо сѹтъ сынове храбрїи, на щитѣ рожени, крещени в рѣтном вѣремни. под трубѣми повити, под шеломѣ възлелѣяни, конець копья въскормлени, с вострого меча поени в Литовской землїи.
32. И мѡлвѣше Ондрѣи Олгердовичъ брату своему Дмїтрию:
33. “Сама есмѣ собѣ два брата, сынове Олгердови, а внѹци есмѣ Едїминови, а правнѹци есмѣ Сколомонтови.
34. “Съберѣм милѹю дружїну панѡвеси удалые Литвы, храбрых удалцевъ.
35. “А сами всѣдем. брате, на своѣ борзые комонѣ, посмѡтрим быстрога Дѡну. испнем шеломом Мечѣ, испытѣем мечѣв своих Литовских о шеломѣ Татарьские. сѹлиць Нѣмецких о байданы бусерманьские.”
36. И речѣ ему Дмїтрии:
37. “Брате Ондрѣи! Не пощадим живота своего за землю за Русьскую и за вѣру хрїстьянскую и за обиду великого князя Дмїтрия Иванѡвича!
38. “Уже бо. брате, стѹк стучить и грѡм гремитъ в каменѣ градѣ Москва. — то ти, брате, не стѹк стучить, ни грѡм гремитъ, стучить сильная рѣчь великого князя Дмїтрия Иванѡвича. ремѣть удалецї Русьсти: золочеными доспѣхы и шеломѣ и перлѣчыми щитѣи.
39. “Сѣдлаи, брате Ондрѣи, своѣ борзые комонѣ, а мой гѡтѡви, напредѣ твоих осѣдлани.
40. “Вѡбѣдем, брате, в чїстое поле, посмѡтрим своих полковъ, колько с нами храбрые Литвы.
41. “А храбрые Литвы с нами 70 тѣсѣчь кованые рѣти.
42. “Уже бо. брате, вѣзвѣяша сильнии вѣтри с моря на ѹсть Дѡну и Днѣпрѡм, причлѣбѣяша тѹчу велику на Русьскую землю, ис тѹчѣ выступиша кровавые зѡрѣ, а в них трепещѹтъ синие мѡлныи.”
43. “Бѹду стѹку велику на рѣчьцѣ Непрѣдѣвѣ можиѡ Дѡном и Днѣпрѡм, пасти трупѹ челѡвѣчью на поли Куликовѣ, пролитися кровѣи в рѣчьцѣ Непрѣдѣвѣ.

Paimta iš Roman Jakobson, Sofonija's Tale of the Russian - Tartar Battle on the Kulikovo Field, Haga, 1963.

A. BUDRECKIS ATSAKO:

Noriu padėkoti Petruį Leliui už progą dar kartą pagvildinti šį klausimą. Turbūt, ši polemika atneš daugiau šviesos šiam reikalui.

Zadonščina nėra bylina. Rusiškos bylinos apdainuoja milžinų, didvyrių ir legendarinių asmenų žygdarbius. Pasak F. Pavlenko Enciklopedišeskago Slovarja: “byliny — epičeskija pjesni russkago naroda”. (E.S., Santpeterburg, 1910, psl. 322). Zadonščina yra apdailinta istorinė kronika.

Zadonščinos aprašyme toliau se-

ka ir Algirdaičių karo veiksmai, bet tai yra atskira tema, kurią laikui leidžiant, kada nors aprašysiu. P.L. prikibo prie mano parinktos originalo faksimilės. Tają faksimilę buvau parinęs tik pavaizduoti Skalamanto vardo paminėjimą. Kaip yra minima parašuose, tai tik vieno nuorašo pavyzdys. P.L. gerai išvertė tojo nuorašo tekstą į lietuvių kalbą. Savo tekste aš buvau panaudojęs pilnesnį, poetiškesnį Efosino Grešnojaus sąvadą. Šito sąvado originalo faksimilių nebuvo (panaudojau perrinktą ir perspausdintą teks-

LIETUVIŲ KARIŲ VETERANŲ SĄJUNGA

R A M O V Ė

Cleveland, 1978 birželio 24 d.

BENDRARAŠTIS NR. 127

Liečia:

1. Knygą "Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės",
2. Laisvės kovų muziejų,
3. Karo invalidų registraciją,
4. Užsilikusių knygų išplatinimą,
5. Mirusiųjų registraciją,
6. Skyrių pageidavimus,
7. Sąjungon naujų narių priėmimą ir
8. Kariuomenės šventės minėjimą.

1. Knygai "Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės" lėšų telkimas

Bendraraščiu Nr. 126 kvietėme talkon visus LKVS "Ramovė" skyrius padėti išleisti knygos "Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės" II-ji tomą. Skyrių atstovų suvažiavime Chicagoje nutarimu kiekvienas "Ramovės" skyrius įpareigotas prisidėti prie knygos išleidimo 100 dol. įnašu. Kadangi taip sutelktume tik labai mažą dalį lėšų, dėlto kreipiamės dar kartą į skyrių valdybas, prašydami nedelsiant aktyviai įsijungti į knygos prenumeratorių (nuo 15 iki 25 dol.), garbės prenumeratorių (nuo 25 iki 50 dol.), mecenatų (nuo 50 iki 200 dol.) ir garbės leidėjų (nuo 200 ir daugiau dol.) verbavimą ne tik ramovėnų, bet ir visų lietuvių tarpe ir nedelsiant painformuoti Centro Valdybą apie atsiektus rezultatus. Visų knygos rėmėjų ir prenumeratorių pavardės bus atspausdintos knygoje. Šiuo metu Centro Valdyba aiškinasi su spaustuvėmis, jų tarpe ir su "Kario" spaustuve, dėl knygos spausdinimo sąlygų.

Dėkojame Adelaidės, Clevelando, Hartfordo ir Montrealio skyrių valdyboms už jau prisijusią knygos išleidimui paramą.

2. Laisvės kovų muziejus

Centro Valdyba, susitarusi su Chicagos skyriaus vadyba, pavedė Laisvės kovų muziejų globoti ir tvarkyti Chicagos skyriaus valdybai. Tikime, kad Laisvės

ta, kurio fotokopiją čia prijungiu). P.L. sako teisybę, kad Undolskio rinkinio foto faksimilėje nėra pozicijos apie maitinimą ietgalium (konec kopėja vėskormleni) ir t.t., tačiau Grešnojaus tekste, kurį aš panaudojau, yra.

Dėl vardų rašybos dažnytinėje slavų, bei senrusiškoje kalboje, tai ten yra įvairių lyčių, pvz., rašomas ir Adrei, Andrėj, Ondrej, Ontrij ir dar kitaip.

Dėl Daumanto sumaišymo su Gediminu, Undolskio nuoraše yra grynas nesusipratimas. Undolskis savo nuoraše klaidingai nurašė Edimontovy. Galėjo jis ir pirmąją raidę "je" praleisti, gaudamas Domentovy užuot Jedomentovy. Kituose nuorašuose Gedimino vardas dar šitaip rašomas: Gedymentovy (Adrianova-Pereco tekste), Edimantovy. Rusų metraščiuose (Polnoe Sobranie Russkich Letopisei) lietuvių kuni-

kovų muziejus bus ir toliau pavyzdinčiai tvarkomas. Muziejaus išlaikymui reikalingos mūsų visų aukos, o jį nuolat plečiant, reikalingi ir eksponatai — medaliai, žemėlapiai, istorinės knygos, paveikslai ir kt.

3. Karo invalidų registracija

Centro Valdyba savo bendraraščiu Nr. 124 prašė skyrių valdybas nepamiršti karo invalidų šalpos reikalų. Norėdami sudaryti pilną karo invalidų sąrašą, prašome skyrių valdybas visus karo invalidus, nežiūrint jei kai kurie iš jų ir nepriklauso "Ramovės" skyriui, suregistruoti ir pranešti Centro Valdybai.

4. Užsilikusių knygų išplatinimas

Centro Valdyba, perimdama pareigas iš buvusios Centro Valdybos, perėmė ir visą eilę neišplatintų knygų. Tos knygos buvo išsiuntinėtoms skyriams, prašant jas išplatinti papigintomis kainomis. Jei kiltų neaiškumų ar sunkumų, prašome vadovautis skyriaus valdybos nuožiūra. Kadangi knygų išsiuntinėjimas sudarė Centro Valdybai nemažą išlaidų, dėl to prašome skyrius už išplatintas knygas atsiskaityti.

5. Mirusių narių registracija

Primename, kad skyriaus nariui mirus, reikia nedelsiant pranešti Centro Valdybai. Siunčiame mirusiųjų registracijos blankų, kuriais galėsite pasinaudoti. Žinias prašome suteikti pilnai ir tiksliai.

6. Skyrių pageidavimai

Pageidaujama sušaukti tik skyrių pirmininkų suvažiavimą 1979 m. Prašome skyrių valdybas tuo reikalu pasisakyti.

Bostono skyrius turi juostelėje įrekorduotą ir meniškai atliekamą montażą — Partizanų Testamentas. Juostelės kaina 15 dol. Skyriai, norintieji juostelę įsigyti, prašomi kreiptis į Bostono skyrių: Mr. J. Vizbaras, 116 Old Harbor St., So. Boston, Mass. 02127.

7. Naujų narių verbavimas

Sąjungos pagyvinimui reikalinga naujų jėgų. Prašome skyrių valdybas stengtis įtraukti į ramovėnų eiles naujų narių, ypač kreipiant dėmesį į atitarnavusius jaunesniojo amžiaus karius. Vertiname Adelaidės ir Clevelando skyrių atsiektus rezultatus.

gaikščių vardai įvairiai rašomi. Pavyzdžiui, man rašant DLK Algirdo monografiją, teko aptikti 34 Olđerdo vardo variantus dažnytinėje slavų kalba parašytuose metraščiuose. Nereikia būti kalbininku, kad pastebėjus panašumą tarp Gedymin ir Ediman. Undolskio variantas, Domentovi, primena Daumantą, bet tai yra aiški kopijisto klaida. Istorinių dokumentų neklastoju ir jų nepagražinu. Algirdas Budreckis

8. Kariuomenės šventės minėjimas

Jau laikas pradėti ruošti tinkamai paminėti Lietuvos kariuomenės 60 metų sukaktį.

Linkime sekmės visiems ramovėnams. Laukiame kritiškų pastabų ir pozityvių įvertinimų.

Antanas Jonaitis
Centro Valdybos Pirmininkas

Jurgis Malskis
Sekretorius

LIETUVIŲ KARIŲ VETERANŲ SAJUNGA R A M O V Ė CENTRO VALDYBA

Cleveland, liepos 22, 1978

PREMIJŲ KOMISIJOS AKTAS

LKVS Ramovės Centro Valdybos sudarytoji premijų komisija — Centro Valdybos atstovas Pranas Karalius, "Kario" žurnalo skirtas atstovas

Benjaminas Paulionis ir Clevelando skyriaus atstovas Jonas Citulis, aptarusi "Kario" žurnale 1977 metais atspausdintus straipsnius, geriausiais pripažino:

1. Dr. P. Reklaičio parašytą "Lietuvos Brastos 1657 m. apgulimo vaizdas ir jo autorius", tilpusį "Kario" Nr. 9 ir 10.

2. E. Jasiūno "Brig. Gen. Inž. Antanas Gustaitis", tilpusį "Kario 7 ir 8 nr.

3. O. Žadvydo "Mirtininkų Gretose", tilpusį Kario 1 ir 2 nr.

Minėtų straipsnių autoriams skiriamos lygios premijos po 50 dol.

Premijų Komisijos nariai:

Pr. Karalius
Jonas Citulis Benjaminas Paulionis

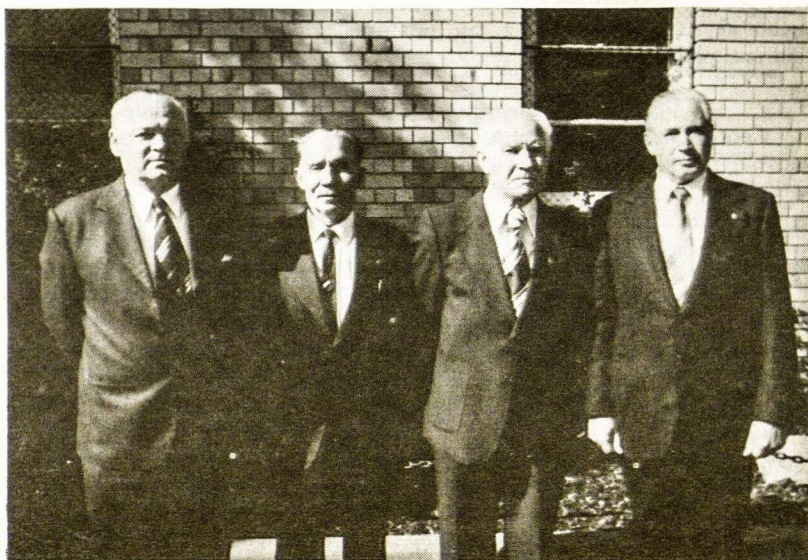
Joninių laužas

Grazūs mūsų senovės švenčių papročiai prisimenami vienoje, ar kitoje lietuvių kolonijoje. Ir šių metų birželio 25 d. Joninių išpūdingas laužas buvo surengtas Hartfordo ramovėnų skyriaus Stasio Vilinsko ūkio pamiškeje, Windsore. Ūkis didelis, gražiai sutvarkytas, apaugęs senų klevų ir topolių medžiais, primenantis seną lietuvišką sodybą. Saulėto birželio popietę į jį suvažiavo Hartfordo ramovėnai su savo šeimomis ir bičiuliais svečiais: dr. A. Stankaitis, dr. Iz. Alis, du daktarai S. Vilinsko sūnūs, muz. Petkaitis, New Britain, Bostono, Springfieldo ir Waterburio ramovėnai ir svečiai, apie šimtas įvairaus amžiaus asmenų ir mokyklinio jaunimo.

Ant parengtų vaišių stalo hartfordiškės ponios: Simanauskienė, Nenortienė, Polekauskienė, Valinskienė išdėstė lietuviškų užkandžių gėrybes, o skyriaus kasininkas Vaclovas Nenortas rūpinosi svečių priėmimu ir gaivinančiais gėrimais. Užkandžiaudami svečiai pasklido sodo medžių pavėsyje, jaunimas linksminosi šokiais žalioje pievutėje.

Temstant, visi dalyviai persikėlė į tūčio lauko slėnį, atsiremiantį į mišką ir upelį, kuriame ramiai vaikštinėjo keletas judmargių karvučių. Čia Vilinsko pagalba buvo sukrautas didelis laužas. Atslaitėje susėdusius svečius, pasveikino vietinio ramovėnų skyriaus pirmininkas Petras Simanauskas, pakviesdamas Bostono ramovėnų sk. pirmininką Joną Vizbarą uždegti laužą su apeigomis, o Joną Šimanskį — praveisti laužo meninę programą. Liepsnoms ir dūmams pakilus virš medžių viršūnių, pakviestas dr. Alfonsas Stankaitis savo kalboje vaizdžiai apibū-

dino Joninių šventės istorinius papročius ir apeigas, kaip jos būdavo atliekamos Tėvynėje Rambyno kalne ir kitur, iš publikos buvo pakviesti dalyvaują aštuoni Jonai ir lauko šviesų atspindį buvo pagerbti, prisegant po baltą gėlių žiedą. Programoje prie laužo kalbėjo Waterburio skyriaus vardu Ed. Vaitkus, Bostono ramovėnų vardu — J. V. Sūduvas, paskaitydamas feljetoninį vaizdelį "Prizinis šaudymas ir laužas", New Britain — Starėnas perdavė satyrines eiles "Anykščių šilelio" imitacijoje, dr. Iz. Alis, akordeonu pritariant muz. Petkaičiui, padainavo ke-

LKVS Ramovės, Sydnėjaus (Australijoje) sk. valdyba. Iš kairės Adomas Laukaitis - kasininkas, Edvardas Rašimas - parengimų vadovas, Kazys Daniškevičius - pirmininkas ir Vincas Kondrackas - vicepirmininkas

leta liaudies dainų kompozicijų. Į laužą atvykęs iš New Yorko žurnalo KARYS atstovas Leonas Bileris savo žodyje pasidžiaugė gražia ramovėnų veikla, paskatindamas skaityti ir platinti vienintelį tremtyje atsargos karių žurnalą KARĮ.

Nakties tamsos apgaubtame slėnelyje, tarpe medžių žybčiojant šv. Jono vabalėliams, laužo šviesos atšvaistėje, senimas ir jaunimas, susikabinęs rankomis rateliu aplink laužą, muzikui Petkaičiui vedant, traukė lietuviškas sutartines: Lietuva brangi, Subatos vakarėlį ir daug kitų. Ir sklido jų aidas per mišką tolyn, link Atlanto, už kurio kenčia nevalios dienas visų numylėta Lietuvos šalis.

Po giliai patrijotinės ramovėno Jono Žiliaus kalbos, ant blėstančio laužo žarijų jaunimo atstovai uždėjo gyvų pievų gėlių vainiką — tylos ir susikaupimo minute visų buvo pagerbti didvyriški Lietuvos partizanai, paguldę savo jaunas galvas ant Tėvynės laisvės aukuro. Baigiant, J. Simanaukas visiems padėjo už atsilankymą ir prisidėjimą prie Joninių laužo programos.

J. V. Sūduvas

A. A. PULKININKĄ ANTANĄ STAPULIONIŲ AMŽINYBĖN IŠLYDĖJUS

Liepos mėn. 3 d., Cape Cod, Mass., su šiuo pasauliu atsiskyrė nepriklausomos Lietuvos kariuomenės pulkininkas Antanas Stapulionis, palikdamas dideliame nuliūdime savo mielą gyvenimo draugę dr. Genovaitę Stapulionienę ir brolių Feliksą, gyvenančių okup. Lietuvoje, bei kitus gimines ir artimuosius.

Atsiveikinimas su velioniu įvyko Cape Cod, Mass., šermerinėje, kur susirinko gana didelis būrys lietuvių, ne tik vietos lietuviškos kolonijos narių, bet ir iš tolimesnių lietuviškų gyvenviečių. Tas parodo, kad velionis A. Stapulionis tikrai gražiai ir draugiškai gyveno su lietuviais ir visų buvo gerbiamas.

Prie atsiveikinimo iškilnių patvarkymo daug prisidėjo vietos Lietuvių Bendruomenės apylinkė. Atsiveikinimas prasidėjo pamaldomis, po to sekė kalbos, paliečiant velionio nueitus gyvenimo kelius. Čia žodį tarė Bendruomenės p-kas, neprikl. Lietuvos kariuomenės gen. št. majoras E. Bludnikas, toliau — "Ramovės" s-gos vardu majoras Šimėnas ir taip pat žodį tarė, šeimos vardu, kpt. Antanas Rugys. Garbės sargyboje stovėjo kpt. V. Židžiūnas ir lt. M. Janukėnas. Karštą puošė neprikl. Lietuvos vėliava.

Baigiant atsiveikinimo iškilmes, buvo sugiedota giesmė "Marija, Marija" ir Lietuvos himnas. Iškilmėms vadovavo LB

Vyčio Kryžiaus kav. plk. Antanas Stapulionis

vicepirmininkas, lt. dr. E. Jansonas.

Kitą dieną iš šermerinės karstas buvo pervežtas į Cape Cod Oster Ville parapijos bažnyčią, kur už velionio sielą buvo atliktos gedulingos pamaldos. Laidotuvių iškilmėms užsibaigus, našlės dr. Gen. Stapulionienės maloniu kvietimu, visi dalyvavę pamaldose susirinko jos pačios pastogėje vaišėms.

A. a. plk. A. Stapulionis buvo gimęs 1893 m. gruodžio mėn. 4 d., Gustonių kaime, Joniškėlio vals., Biržų apskr. Pirmam Pas. karui prasidėjus buvo mobilizuotas ir pateko į Irkutsko karo mokyklą, kurią baigė 1915 m. ir būdamas karininkas, dalyvavo kovose prieš vokiečius Daugpilio, Rumunijos ir Austrijos frontuose. Karui pasibaigus, grįžo Lietuvos ir tuojau pradėjo organizuoti partizanų kovai su besiveržiančiu į Lietuvą prieš. Vėliau partizanų junginiai perėjo į reguliarsią kariuomenės dalinius. Vienas iš veiksmingiausių dalinių Joniškėlio apylinkėse buvo pavadintas "Mirties Batalionu", kuriam kaip tik ir vadovavo plk. A. Stapulionis. Čia tenka paminėti, kad anuo metu, kai Lietuvos valstybė kėlėsi tiesiog iš griuvusių ir buvo dideli visoko trūkumai, tai karininkas A. Stapulionis, su plačiais patyrimais karo lauke, labai daug prisidėjo prie besikurančios Lietuvos kariuomenės.

Už pasižymėjimus kovose su priešu plk. A. Stapulionis buvo apdovanotas Vyčio Kryžiumi ir kitais atsižymėjimo ženklais. Plk. A. Stapulionis Lietuvos kariuomenėje ištarnavo iki 1940 m. Buvo 3, 6 ir 7 pėst. pulko vado padėjėju, 1927 m. Tauragėje, nuo 1930 m. Ukmergėje ir Panevėžyje karo komandanto pareigose.

1949 m. psl. A. Stapulionis su šeima atvyko į Ameriką ir apsigyveno Bostone, kur įsijungė į lietuvišką veiklą, rūpindamasis ir aukomis remdamas lietuviškas organizacijas. 1952 m. Bostone buvo sušauktas S-gos "Ramovė", Bostono skyriaus, steigiamasis susirinkimas, kurio pirmininku buvo išrinktas plk. Stapulionis, o 1977 m. gegužės mėn. 28 d. S-gos atstovų suvažiavime plk. A. Stapulionis buvo išrinktas "Ramovės" S-gos garbės nariu. Dabar lietuviška visuomenė a. a. plk. A. Stapulionio asmenyje neteko tauraus ir pasižventusio lietuviybės išlaikymui lietuviu, gi šeima neteko savo mielo globėjo.

Atsilankiusieji atsiveikinimui su velioniu sudėjo didesnę piniginę auką Lietuvos Fondui ir Lietuvos laisvinimo reikalams.

Saliėtis

TREJI METAI BE LEITENANTO
VYTAUTO SEDERAVIČIAUS

Treji metai jau suėjo
Kaip ilsies šaltam kape,
Kur giesmė platybių vėjo
Plaukia kaip vanduo upe.

Rami vieta Tau ten ilsėtis,
Kur nėra ginčų ir kovų,
Dėl kurių tenka vis gailėtis,
Nebekartojant klaidų savų.

Ilsėkis ramybės svetur,
Tavo darbai švies amžinai,
Jie sektini čia ir visur,
Reikšmingi kartai kiekvienai.

Link Tavo kapo mintys skrieja
Tavo brangiųjų ir draugų,
Kur skausmo ašaras išlieja
Ir dings po žemiškų vargų.

Save skriausdamas, kitus globojai,
Net sirgdamas lengvinai jų našta;
Rėmei mūs spaudą, gausiai aukojai,
Troškai sugrįžt į gimtąjį kraštą.

Toli esi Tu nuo tėvynės,
Kur palikai tėvų kapus,
Kur palikai pėdas įmyneš,
Jų niekad laikas neužpūs.

Buvai Tu geras, rūpestingas
Ir pavyzdingas visuomet,
Nebuvo Tau bailsus skaitlingas
Tėvynės priešas niekuomet.

Garbės netroškai, buvai kuklus,
Su meile Lietuvai veikei,
Buvai Tu draugiškas, gilus,
Visus nuteikdamai jaukiai.

Nuliudę žmona, vaikai su šeimomis
ir giminės

A. A. KPT. JONAS VABALAS

Š. m. gegužės 13 d., Vilniuje, mirė kpt. Jonas Vabalas. Kūno kultūros ir sporto srityje jis buvo labai iškili asmenybė. Jo gyvenimas, išskyrus kalėjimų ir Sibiro metus, buvo skirtas Lietuvos jaunimo fiziniam paruošimui. Jis reiškėsi kaip plačiašakis sportininkas: lengvaatletas, krepšininkas, slidininkas, fechtuotojas, futbolistas, šuolyje su kartimi rekordininkas, pirmasis penkiakovės Lietuvoje čempionas, o drauge, treneris, pedagogas, teisėjas, spaudos žmogus. Rašė fizinės kultūros reikalais nepriklausomos Lietuvos žurnaluose — Karyje, Karde, Fiz. Auklėjime, bendradarbiavo Liet. Enciklopedijoje ir kt.

Karo mokyklą baigė 1930 m., buvo paskirtas į 5 pėst. D. L. K. Kęstučio pulką A. Panemunėje, iš kur turėjo progos plačiai reikštis Kauno sportiniame gyvenime. 1935 m. kariuomenės vadovybės buvo pasiūstas į Belgiją, karinių bei fizinių lavinimo mokslų studijoms. Briuselyje, 1937 m. tarptautinėse fechtavimo varžybose laimėjo pirmą vietą. Grįžęs iš Belgijos buvo paskirtas į Karo Mokyklą kūno kultūros dėstytoju ir į vyr. kariuomenės štabą fizinio lavinimo instruktorium. Pasaulinėje lietuvių sporto olimpiadoje Kaune, 1938 m., buvo olimpiados komendantu. Parašė knygą "Kariuomenės fizinis lavinimas", kurią bespausdinant, užėjus rusams, teko keisti dalį teksto ir knygos pavadinimą.

1941 m. birželio 14 d. Pabradės poligone buvo suimtas kartu su 16 lietuvių karininkų grupe, apkaltinus ruošiamu sukilimu prieš rusus. Aštuoni iš jų buvo nuteisti mirti ir sušaudyti, o Vabalas 4 metus buvo išlaikytas Maskvos kalėjimuose, vienuoliete, kankinamas, tardomas, badu marinamas. Po to, išvežtas į Sibirą, kur, Krasnojarsko srityje, būtų miręs, jei ne

bendrų likimo draugų pagelba, maisto trupiniais ir darbu. Ten jam teko persirgti ir plaučių džiova. Stalinui mirus, jų byla, atsiradusi Rygos kar. teismo archyvuose, buvo peržiūrėta ir Jonas Vabalas, dėl įrodymų stokos, buvo išteisintas, grąžinant kpt. laipsnį, turį ir teisę grįžti į Lietuvą. Grįžęs, Vilniuje įsijungė į jaunimo fizinio lavinimo darbą, būdamas treneriu, teisėju, patarėju; gaudamas menką pensiją, dažnai ir jos dalį pridėdavo sportininkų kelionių išvykoms. Parašė knygą "Jaunuolio fizinis lavinimas", apimančią visas sporto šakas. Knygos tiražas, po įvairių taisinėjimų ir reikalavimų, nustatytas 7,000 egzempliorių. Knyga buvo išleista 1972 m. ir visi egzemplioriai buvo greitai išparduoti.

Pemai Joną Vabalą buvo ištikęs širdies smūgis. Susveikęs vėl grįžo prie sportinio gyvenimo. Š. m. balandžio mėn. 23 d., ištiktas antro smūgio, neteko kalbos, po to ir sąmonės, kurios neatgavęs po 13 dienų mirė.

Kpt. Jonas Vabalas buvo gimęs 1908 m. spalio 28 d. Daugėlaičių k., Kybartų vls., Vilkaviškio apskr. Išgyveno 69 metus, iš kurių 25 metai bolševikų kalėjimo ir Sibiro kančių. Tebūna jam lengva

miela Lietuvos žemė, kurios laisvei ir gerovei jis dirbo ir gyveno.

Šalia giminių ir artimųjų Lietuvoje ir Vakaruose, Kalifornijoje jį mintimis amžinybėn palydi jo krikšto sūnus dr. Algimantas Balčiūnas. Palydime jį KARIO štabas, ramovėnai, sportininkai ir visi geros valios lietuviai.

A.

Didžiai Gerbiamas Redaktorau,

Maloniai nustebinti staigmena, atsiradus mūsų fotografijai ant žurnalo KARYS viršelio, nuoširdžiai dėkojame jums už mums suteiktą tokią garbę, pasiryždami ir ateityje jos visuomet būti verti.

Nuoširdžiausi linkėjimai jums.

(pas.) A. P. Dičiūnas
Leitenantas, RAN

(pas.) R. A. Dičiūnas
Leitenantas, RAN

Savanoriui-Kūrėjui, Vyčio Kryžiaus Kavaleriui ir LKVS
"Ramovė" Garbės Nariui,

pik. ANTANUI STAPULIONIUI

mirus, jo žmoną Genovaitę ir gimines nuoširdžiai užjaučiame ir drauge liūdime

LKVS "Ramovė" Bostono Skyrius

Darius ir Girėnas iš 280 psl.

tus, išmūrijo akmeninę sieną ir įtvirtino paminklinę lentą, o prie pilkapijo pastatė akmeninį aukurą ir įkasė 4 m. aukščio paminklinį stulpą. Matomai, tas jaunimo parodytas tautinis solidarumas okupantui nepatiko, nes vėliau dėl to buvo praveisti tardymai.

Prieš pat II-jo Pas. karo pradžią buvo priimtas projektas ir buvo numatyta Kaune, Ažuolyne, pastatyti didžiulį Dariui ir Girėnui paminklą. Šis projektas, dėl prasidėjusio karo ir vėliau sekusių okupacijų, nebuvo įvykdytas. Didesnio masto paminklas iki šiolei nepastatytas ir dabar-

tinėje rusų okupuotoje Lietuvoje.

Būdinga, kad Maž. lietuviškoje tarybinėje enciklopedijoje, siauroje skiltelėje, S. Dariui tepaskirtos 25 eilutės, o S. Girėnui — tik 20. Jei neskaityti Z. Kondrato parašytos brošiūros "Pirmasis lietuvių skridimas per Atlantą", išleistos 1969 metais, tai ok. Lietuvoje, greičiausiai "dėl popieriaus trūkumo", apie Darių ir Girėną dar nebuvo išleista nei viena knyga, nors paskirų straipsnių periodinėje spaudoje galima užtikti gana dažnai. Lietuvos jaunimas, kiek okupacinės sąlygos leidžia, įvairiomis progomis stengiasi priminti Dariaus ir Girėno žygį, pavadina jų vardu sportines varžybas, skiria jų vardo premijas.

..... iš 299 psl.

Daniliauskas J., Stamford, CT
Deikis A., Stamford, CT
Kiudulas A., Chicago, IL
Lukas K., Vancouver, Can.
Markevičius V., Chicago, IL
Mingėla A., Hamilton, Can.
Norkus P., Newington, CT
Paulionis B., Cleveland, OH
Petkus V., Lakeline Village, OH
Poderis Adelė, Southfield, MI
Slušnys V., Detroit, MI
Vilkutaitis V., E. Northport, NY

\$3.00:

Gatautis A., Sudbury, Can.
Mylė Aug., La Salle, Can.
Puteris J., Toronto, Can.

\$2.75:

Kudžma Vyt., Montreal, Can.

\$2.00:

Jasiulevičius K., Cicero, IL
Petkevičius Stasė, Mount Hope, Can.
Skobeika E., Richmond Hill, NY

Liepa, 1978**\$100.00:**

LKVS "Ramovė" Centro Valdyba,
Cleveland, OH
Stapulionienė G., Osterville, MA

\$25.00:

Baciūnas Br., Simcoe, Can.
Valys Aldona, Gulfport, FL

\$15.00:

LŠST Rockfordo 5-tas Š. Br. IL
Virpša J., Chicago, IL

\$11.00:

Barauskas St., Montreal, Can.

\$10.00:

Dudėnas Kz., Chicago, IL
Kauševičius Alf., Worcester, IL
Perminas V., Detroit, MI
Virpša St., Chicago, IL

\$6.00:

Beresnevičius A., Webster, NY
Dauginas P., St. Catharines, Can.
Vaitkus E., Stratford, CT

\$5.00:

Auštra J., Baltimore, MD
Babickas P., Worcester, MA
Jasulevičius J., Seattle, WA
Kutka A., Australija
Lungys Stp., Dearborn Hts., MI
Urba J., Amsterdam, NY

\$4.00:

Petravičius Vyt., Hartford, CT
Šiaučiulis J., Montreal, Can.

\$3.00:

Šmigelskis A., Toronto, Can.

\$2.00:

Ališauskienė Anelė, St. Catharines, Can.
Gulbinas P., Toronto, Can.

\$1.00:

Damulis St., Vista, CA
Jakimavičius A., Manchester, Engl.
Morkūnas Vyt., Hamilton, Can.

Bostono ramovėnai ir Naujosios Anglijos Šaulių Rinktinė

1. VI.22.78 surengto literatūros vakaro pelnas \$230.00

2. Vakaro dalyvių aukos:

Stašaitis Juozas 25.00
Liubartienė Sofia 10.00
Molis Petras 10.00
Mudėnas Bronius 10.00
Simanauskienė Izabelė 10.00
Ulrichas Henry 10.00
Kraučiušas, sav. kūr. 5.00
Adomavičiai K ir T. 2.00
Viso \$312.00

Aukojusiems KARYS nuoširdžiai dėkoja!

(atkelta iš 303 psl.)

metė mokymosi sąsiuvinius ir agitavo kitus nepriimti priesaikos, nubaustas 7 m. darbo stovyklos ir 3 m. susiaurintos teisės.

1941 m. gegužės 10 d. 29 šaulių teritorinio korpo atskiro zenitinės artilerijos diviziono eil. Gisas Maksas, g. 1919 m. Kauno m., už tai, kad gyrė fašistinės valstybės gyvenimą, gundė kitus pereiti sieną ir padėjo kitiems paruošti pabėgimo planus, nubaustas 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

1941 m. gegužės 18 d. 29 šaulių teritorinio korpo atskiro pionierių bataliono eil. Danisevičius Zigmas, g. 1919 m. Veisiejų m., Seinų aps., už tai, kad

1941.IV.4 būdamas arklidės budėtoju, pasibalnojo arklį, pasiėmė šautuvą su 3 kovos šoviniais ir pabėgo, bet IV.6 buvo sulaikytas prie Varėnos, o IV.12 vėl pabėgo iš daboklės ir IV.19 vėl buvo sulaikytas Vilniuj, nuteistas 10 m. darbo stovyklos ir 5 m. susiaurintos teisės.

1941 m. birželio 3-4 d. 29 šaulių teritorinio korpo 179 šaulių divizijos 259 šaulių pulko eil. Čeilitka Jonas, g. 1918 m. Antaginių k., Babtų v., Kauno aps., už antisovietinės propagandos vedimą nubaustas 6 m. darbo stovyklos ir 3 m. susiaurintos teisės.

Trūksta smulkesnių žinių apie eil. Bagdono Antano nuteisimą 10 m. darbo stovyklos.

DĖMESIO SKAITYTOJAI

Žemiau išvardinti prenumeratoriai prašomi atsiskaityti už 1978 m. (\$10.00)
(Žemiau nurodyti numeriai-kodai yra įrašyti žurnalo voko adrese, dešiniau pavardės)

A — 08	IL — 28	CA — 05	MI — 46	OH — 58
A — 12	IL — 30	CA — 07	MI — 48	OH — 63
A — 28	IL — 31	CA — 09	MI — 50	OH — 69
A — 50	IL — 35	CA — 22	MI — 53	OH — 73
A — 58	IL — 37	CA — 35	MI — 64	
A — 81	IL — 53	CA — 48	MI — 72	NJ — 17
A — 98	IL — 60	CA — 54	MI — 73	NJ — 22
A — 113	IL — 63		MI — 77	NJ — 38
	IL — 100	CT — 01	MI — 80	
C — 55	IL — 113	CT — 04	MI — 81	FL — 07
C — 56	IL — 126	CT — 05		FL — 08
C — 58	IL — 132	CT — 51	NY — 04	FL — 10
C — 61	IL — 140	CT — 55	NY — 13	FL — 27
C — 72	IL — 141		NY — 17	
C — 73	IL — 162	MA — 33	NY — 18	WI — 02
C — 81	IL — 195	MA — 42	NY — 34	WI — 03
C — 89	IL — 204	MA — 50	NY — 48	WI — 07
C — 90	IL — 211	MA — 56	NY — 51	
C — 129	IL — 230	MA — 62	NY — 66	AR — 03
C — 131	IL — 273	MA — 63	NY — 81	DC — 01
C — 140	IL — 280		NY — 96	NB — 09
C — 144	IL — 290	MD — 08	NY — 101	NC — 12
C — 147	IL — 308	MD — 11	NY — 107	VA — 24
C — 161	IL — 310	MD — 16		
C — 189	IL — 324		OH — 17	
	IL — 326	MI — 01	OH — 33	
E — 11	IL — 327	MI — 17	OH — 35	
E — 14	IL — 343	MI — 32	OH — 52	

Žemiau išvardinti prenumeratoriai prašomi atsiskaityti už 1978 m. II pusmetį (\$5.00)

A — 32	IL — 17	IL — 303	NJ — 28	AR — 23
A — 45	IL — 39		NJ — 30	
	IL — 130	NY — 20		CA — 64
C — 86	IL — 188	NY — 22	OH — 10	CT — 06
	IL — 213	NY — 32	OH — 32	CT — 34
F — 05	IL — 217	NY — 60	OH — 41	
	IL — 283	NY — 94	OH — 50	MA — 51
G — 41	IL — 284			

Prenumeratoriai už 1978 m. yra atsiskaitę, kurių numeriai-kodai čia neįrašyti.

Įvairių autorių straipsniai skelbiami KARYJE nevisada reiškia redakcijos ar leidėjų nuomonę • KARYS išleidžiamas kiekvieno mėnesio pradžioje. Jam skiriami straipsniai turi pasiekti redakciją nemažiau dvi savaites prieš išleidimą. Rankraščiai redakcijoje nesaugomi • Keisdami adresą nedelsdami praneškite KARIUI, pažymėdami naująjį ir senąjį adresą • Čekius, arba "Money Order" adresuoti tik "KARYS" vardu, — ne "Warrior" ar kt.